

Biblioteksaktivisten - Essäer om makt och bibliotek i informationssamhället

Mikael Böök

Copyright © Mikael Böök 2012 CC BY–SA 3.0; Drawing "Aukio" Copyright (C) Leena Krohn;

Innehåll

Biblioteksaktivisten - Essäer om makt och bibliotek i informationssamhället	1
Förord	2
I INLEDNING TILL FRÅGOR OCH PÅSTÅENDEN	4
Det händer något i biblioteket	5
Gamla och nya biblioteksvisioner	10
Är internet ett bibliotek?	11
Biblioteket som en fjärde, global statsmakt	14
Om banker och bibliotek	16
II OM EN FJÄRDE, KONVERSERANDE STATSMAKT	20
Om den informationella makten	21
Från finansministeriet till biblioteket	24
Lars D Erikssons kritik	29
Svar till Lars D. Eriksson	31
Om bibliotekets och och internets status i grundlagen	33
Utredning av begreppen Fjärde Ståndet och Fjärde Statsmakten	36
Om journalisternas och bibliotekariernas roller inom den informationella makten	38
Google — ett etiskt piratbolag?	41
Alexander den Store och piraten	46
Om WikiLeaks, Wikipedia och bibliotekens framtid	48
WikiLeaks och biblioteken	49
Wikipedia och bibliotekarierna	56
En atlas för det nya biblioteket	67
Några ytterligare allmänna reflexioner om biblioteket	72
Bibliotekets och internets universalistiska och kosmopolitiska tendens	72
Om det virtuella och det verkliga	73
Om självständighet och självreglering	73
Om en spontan ordning	75
Allas Wikipedia	75
III MED UPPGIFT ATT DOKUMENTERA OCH TILLRÄTTALÄGGA DE MELLANFOLKLIGA SAMTALEN	77
Från END till ATTAC (Stockholm-Helsingfors, våren 2001)	78
En dag i världens alternativa centrum (Porto Alegre 2002)	81
Rätten att bli ihågkommen (Mumbai 2004)	84
Kay Raserokas förslag (Mumbai 2004)	88
Bokföring (Bamako, jan 2006)	90
Om andan i de (väst)afrikanska biblioteken (Bamako-Ougadougou-Accra 2006)	92
Att grunda ett bibliotek (Nairobi 2006-7)	100
Kunskapens och praktikens klasser (Dakar 2010)	104
Reaktioner på förslaget att göra de 21 handlingsbara temana permanenta (Malmö 2008)	108

Innehåll

Tematiska axlar och handlingsbara teman (Dakar 2011)	110
Socialt forum som medel och mål	114
Floppen i Dakar 2011	118
Nästa gång i Tunis 2013 och i Sarajevo 2014	120
IV ÄRVA OCH FÖRVALTA INTERNET	121
Om <i>multistakeholder</i> -arrangemang	122
Uppfann WSIS hjulet på nytt?	125
Om försvar av biblioteket, civilsamhällets sista utpost mot medvetandeindustrin	127
Vad bör inte göras?	128
Bibliotekskraft – det ordet gillar jag!	130
Omställning på fiberoptikens grund	133
V SAMT FÖRSÖKA FÅNGA E-BOKEN I FLYKTEN	136
Svaret är ja	137
Vem äger det vi läser?	139
Apparna ordnar sina mappar	141
Tainaron	142
När Gregor Samsa vaknade en morgon ur sina oroliga drömmar fann han, att Biblioteket hade förvandlats till en Skoobe	144
Mitt första (och sista ?) e-boklån	146
Jag räcker upp min hand	149
EPILOG	150
Bibliotekarierna vid rodret	151
Index	152
Metadata	157
SiSU Metadata, document information	157

**Biblioteksaktivisten - Essäer om makt och bibliotek i
informationssamhället**

1

Förord

Vad är en biblioteksaktivist? Det vet jag inte med full säkerhet. Men journalisten Peter Lodenius hittade för några år sedan på denna benämning och den fastnade som en kardborre. En biblioteksaktivist liknar kanske en nätbyggare.¹

Är biblioteket en politisk kategori? Ja, efter ett utkast om bibliotek och bildning kommer jag i essän "Gamla och nya biblioteksvisioner" in på bokens politologiska tes: biblioteket, tillsammans med dess nutida förlängningar i internet, kan och bör bli en fjärde statsmakt vid sidan av Montesquieus berömda makttriad, dvs. regering, parlament och domstolar.

Hur skulle denna nya statsmakt bli till? Hur skulle den fungera? Några tentativa svar på dessa framtidsfrågor skisseras i essäsamlingens tredje respektive fjärde avdelning. I stället för att måla upp ett helt utopiskt samhällstillstånd behandlar jag i del III erfarenheter (mina egna och andras) av att åstadkomma ett samarbete mellan biblioteken och Världens sociala forum, som många tror (eller åtminstone trodde) att förebådar en viktig globalpolitisk innovation.

I del IV försöker jag sedan redogöra för min syn på *Internet governance*, förvaltningen av internet, en problematik som fortfarande är lika ny och spännande som det nya sociala mediet i sig. Här liksom i bokens övriga delar uppfattas internet som en nutida förlängning av biblioteket. Avslutningsvis följer i del V några bitar om e-böckerna och ägandet av skrift och skriftliga verk.

Flertalet av texterna i denna bok har först publicerats i tidskrifter och tidningar under åren 1999-2012, till en stor del under det pågående 2010-talet. (Före varje text ingår information om dess ursprung.) Översättningarna av texter som jag först har skrivit på engelska eller finska har jag själv gjort. I boken ingår förutom mina citatspäckade texter ett debattinlägg av Lars D. Eriksson. Jag tackar vännen "Lala" för debatten och för tillståndet att infoga hans kritiska synpunkter också i denna skrift.

En person som jag står i stor tacksamhetsskuld till för tillblivelsen av denna bok är min samarbets- och samtalspartner Anders Ericson, journalist vid Norges biblioteksförning. Genom att samla och utge dessa texter tycker jag mig göra ett förarbete till en annan bok, som Anders och jag har avtalat om att ge ut tillsammans i USA genom förlaget Library Juice. Den boken har arbetsnamnet "The Library Takes Up the Case", vilket är en direkt översättning av Anders paroll BIBLIOTEKET TAR SAKA.

Punktstipendier och andra penningbidrag har hjälpt mig att införskaffa stoffet till mina essäer. Därför vill jag också tacka Alfred Kordelinin Säätiö (stipendium 2004); Svenska kulturfonden (resestipendium 2004); Suomen kirjastoseura (resebidrag 2004); Finlands ambassad i Nairobi (bidrag till Kenya Library Association för pilotprojektet "The WSF Library Project", vilket möjliggjorde mina föreläsningar om Världens sociala forum och kurser i Wiki-redigering för östafrikanska bibliotekarier i Nairobi och Daressalaam under åren 2006-2007); samt Finlands facklitterära författare (stipendium 2011).

Isnäs, september 2012

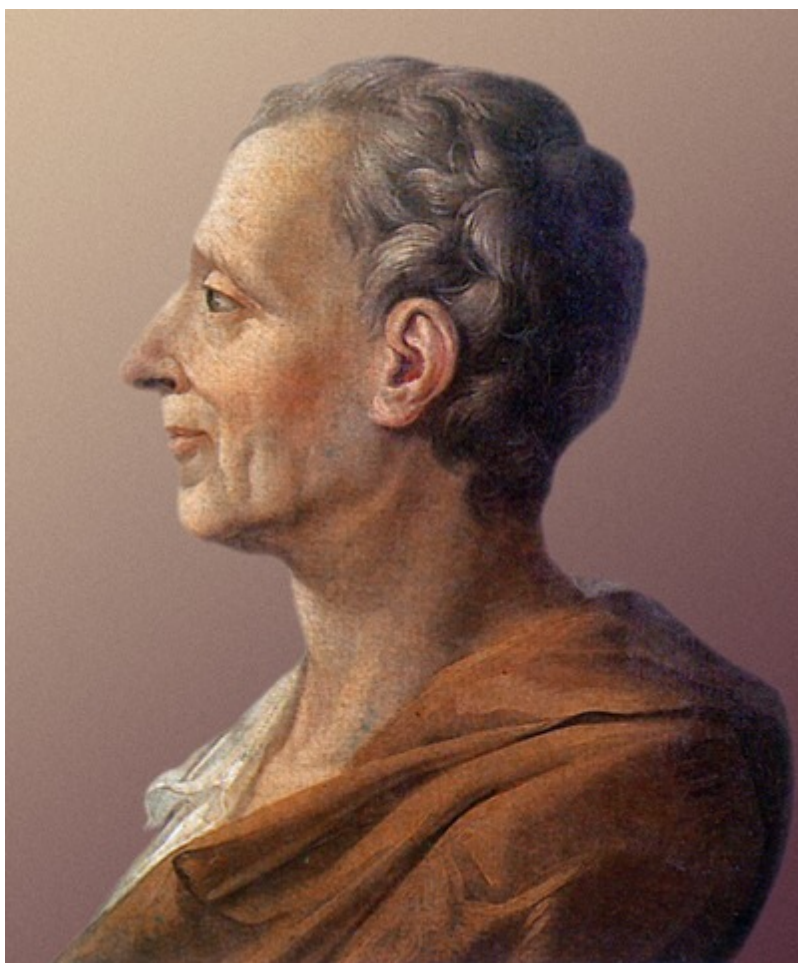
¹Jfr *Nätbyggaren. Undersökning av den moderna posten*. Folkets bildningsförbund 1989; eller som en bok i nätet: <<http://www.kaapeli.fi/book/natbyggaren/>>

M.B.

11

I INLEDNING TILL FRÅGOR OCH PÅSTÅENDEN

12

13

Under arbetet på denna bok har jag ofta tänkt: som om Montesquieu fortfarande hade någon betydelse i informationssamhället! En tid avsåg jag att låta detta mitt tvivel synas i essäsamlingens underrubrik. Men en yngre person, som jag visade ett utkast, rådde mig bestämt att låta bli. Vem är Montesquieu? frågade personen. Och varför "som om"? Hoppas att den kloka och försiktiga samhällsförnyaren och underhållande författaren Charles Louis de Secondat de La Brède et de Montesquieu (1689-1755) framgent ska ges den plats i skolans historie- och litteraturundervisning som han förtjänar.

14

Det händer något i biblioteket

15

Skriven under sommaren 2012 på temat bildning och bibliotek för Ny Tids vetenskapsbilaga Ikaros.

Det händer någonting i mitt bibliotek. Porslinsblomman på fönsterbrädet till vänster 17
snett bakom min rygg har skickat ut en vågrätt vindlande så gott som naken slinga mot
skrivbordslampan, eller närmare bestämt mot de två tunna, korslagda stängerna av
plastbeklädd ståltråd som spretar upp mot taket från lampans tofsprydda skärm.

En morgon rörde slingan vid min panna när jag rundade skrivbordet till stolen där jag 18
tillbringar en kanske alltför stor del av min tid.

Antagligen har denna växt, som påminner mer om en buske än om en krukväxt, under 19
alla dessa år existerat i mitt undermedvetande. Om jag inte minns fel kan den faktiskt få
porslinsliknande blommor. Att porslinsblomman är expansiv är ingen nyhet. Den har till
exempel låtit sina grenar krypa in bland (och bakom) böckerna i den närmast stående
bokhyllan. En förutsättning för allt detta är att min fru regelbundet vattnar alla krukväxter
på husets alla fönsterbräden, annars hade ju porslinsbusken inte kunnat frodas.

Men i dessa dagar kräver porslinsblomman alltså, att jag bugar mig för den varje gång 20
jag ska inta min vanliga plats i husets västra hörn.

Vad jag inte kan begripa är hur krukväxten kan se stängerna på andra sidan avgrunden 21
mellan fönstret och bordet och veta att sträcka sig ut i rätt riktning och på rätt höjd,
för att slutligen (jag är säker på att den kommer att lyckas i sitt företag!) gripa tag
om lampställningen, och hur den dessutom *förstår* att korrigera riktningen och höjden
allteftersom slingan blir längre och följaktligen tyngre, så att den tenderar att sänka sig
och vridas en smula under sin tillväxt? Hur går det till? Hur tänker porslinsblomman,
hur fungerar dess intelligens?

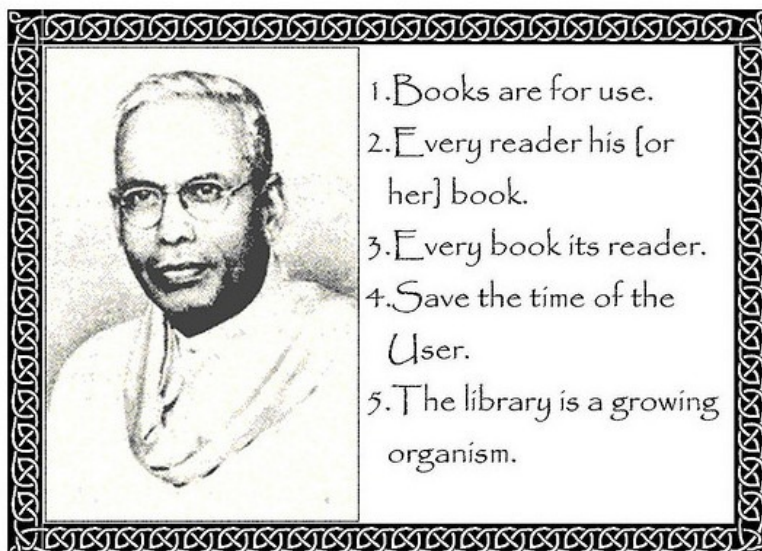
Mitt svar på denna fråga är att jag inte har en aning. Vilket får mig att undra över hur 22
jag kan tro mig veta någonting om vad som händer i andras bibliotek om jag vet så här
litet om det som sker i mitt eget. Vad vet jag ens om min egen "tankeförmåga"?

Att det händer någonting i mitt bibliotek som ter sig obegripligt för mitt förstånd är väl inte 23
så underligt. Mitt bibliotek växer. Och medan det växer betraktar jag hur det överbryggar
klyftor och söker sig ut i nya riktningar. Småningom blir hela huset överbelupet –
bibliotekiserat!

För den som kan sin Ranganathan² är tanken om bibliotekets organiska tillväxt välbekant. 24
Som varje bibliotekarie vet säger nämligen Ranganathans femte lag, att biblioteket

²Den indiske matematikern och bibliotekarien Sirkali Ramamrita Ranganathan (1892-1972) ställde
upp följande fem biblioteksvetenskapliga lagar: 1) BÖCKER ÄR TILL FÖR ATT ANVÄNDAS; 2) TILL
VAR OCH EN HANS ELLER HENNES BOK; 3) ÅT VARJE BOK DESS LÄSARE ; 4) SPAR
LÄSARENS TID; 5) ETT BIBLIOTEK ÄR EN VÄXANDE ORGANISM. För bibliotekarierna framstår väl
dessa lagar numera närmast som självklarheter och bibliotekens användare upplever dem antagligen
som en del av sina mänskliga rättigheter. Ändå tycks mig upplysningsmannen Ranganathan vara
aktuellare än någonsin. Behöver vi en massa "bildning"? Det kan vara lite så och så med den saken.
Däremot tror jag inte vi har en chans att klara omställningen till ett avrustat och ekologiskt hållbart
mänskligt samhälle utan bibliotek och bokläsning. – Ranganathans förklaringar av de fem lagarna ingår

är en växande organism. Då ligger det nära till hands att jämföra biblioteken med växtligheten.

Bildcollage: "S.R. Ranganathan och hans fem lagar", av Sarah Glassmeyer

Naturforskaren Stefano Mancuso, som har specialiserat sig på växternas neurobiologi och vars föredrag jag har avlyssnat i mitt elektroniska biblioteksauditorium, ser för sin del också likheter i växtrikets utveckling och internets sätt att breda ut sig.³

Prof Mancuso antar, att växterna tänker strategiskt. Han illustrerar sina tankar om växtintelligens bl.a. med en videoinspelning av bönor, som sträcker ut sig mot en stång. Han finner deras förmåga att hitta fram till stången oförklarlig. Med andra ord: inte ens han har en aning. Så mycket lättare för mig att låta frågan stå öppen!

□ □ □

Jag har länge varit en anhängare av GH von Wrights uppfattning, som går ut på att "tankeförmåga" är att kunna leva som en medlem i en mänsklig gemenskap, att tillägna sig de handlingsmönster och delta i de institutioner, som människan under historiens gång utvecklat och bland vilka språket är den viktigaste.⁴

Men passar inte den där vonwrightska definitionen lika bra eller bättre på begreppet bildning? Om du bara uppför dig som en människa, ja då måste du vara intelligent! Och

i antologin *Mänsklighetens minne*, redigerad av Eric Carlqvist och Harry Järv, Schildts 2008. Ang. Ranganathan, se också <"Ranganathan and Me (a love story)(and Manifesto)"> på nätet.

³"L'utopia tranquilla delle piante" (växternas stillsamma utopi) är titeln på ett föredrag, som Mancuso höll vid vetenskapsfestivalen i Genua i februari 2011

(<http://www.festivalscienzaalive.it/site/home/conferenze/utopia-tranquilla-delle-piante.html>). "The Roots of Plant Intelligence", ett TED Talk från juli 2010, finns också att tillgå via <http://www.ted.com/>.

⁴GH von Wrights definition av tankeförmåga har jag lånat från essäsamlingen *Humanismen som livshållning*. Jag tror att von Wright byggde sin uppfattning om intelligensen på sitt studium av Wittgensteins *Filosofiska undersökningar*. Eller helt enkelt på medlidande med människorna, djuren och växterna.

bildad, skulle jag alltså vilja tillägga. Ty att vara bildad är detsamma som att bete sig bildat, dvs. att bete sig såsom en människa bör bete sig.

von Wrights definition av "tankeförmåga" låter alla människor vara bildade och intelligenta – bara de låter bli att uppföra sig illa eller uttrycka sig dumt. Så må vi alla vara jämlikar i vårt människoblivande!

Men varför behöver vi böcker och bibliotek, skolor och lärare för att hjälpa varandra att bete oss som människor bör bete sig? Ja, och snart går det knappast att bilda sig utan datorstöd och visualisering av lärostoffet med levande bilder som i de utmärkta undervisningsvideorna från Salman Khans akademi på internet.⁵

Kunde vi inte bara hjälpa varandra ansikte mot ansikte, att bete oss så som människor bör bete sig?

Nej, ty utan böcker och andra former av telekommunikation (läsning är också en form av telekommunikation) är nog varken "tankeförmåga" eller bildning längre riktigt trovärdiga. Evolutionen har tydligen bestämt att det inte ska vara någon ände på bokskrivandet och filmmakandet. Därmed har den utstakat en bildningsväg för människosläktet, som går via bibliotek och internet. Vårt släkte kan överleva endast om vi går vidare på denna väg.

Det växande biblioteksnätverket (biblioteket+internet) är sinnebilden för människans evolution inom växternas uthålligare rike.

Men av någon anledning, som aristotelikerna har gett oss, tänker vi oss helst att evolutionen alltid leder uppåt från det lägre till det högre. Någoting sådant var det också som föresvävade mig när jag åtog mig att skriva denna essä om bildning och bibliotek. Nu, när jag har skrivit ned mina tankar tycks det mig, att bibliotekets uppgift inte består i att höja utan enbart i att – om möjligt – bevara bildningens nivå.

□ □ □

Så här långt kommen i min essä trodde jag att jag hade nått slutet och tog ledigt. Men efter ett par veckor upptäckte jag, att mina cirklar hade rubbats. Vilket skall bevisas.

Porslinsblomman kämpar fortfarande för att nå ända fram till lampan. Den har kommit en bit närmare och därför tvingar mig slingan, som böjer sig under sin ökande tyngd, nu att buga mig ännu djupare än tidigare.

⁵The Khan Academy är ett växande internetbibliotek med tusentals korta undervisningsfilmer för skolelever och vuxenstuderande. Salman Khan (1976-) föreslår, att eleverna i stället för att lyssna på läraren i klassrummet och därefter läsa sina läxor ska kasta om ordningsföljden, dvs. börja med att se undervisningsvideor på Youtube hemma hos sig för att därefter vid behov få hjälp av sin skollärare med förståelsen av lärostoffet. Sommaren 2012 pågår inom den amerikanska lärarkåren en diskussion om Khans undervisningsmetoder och försök till skolreform. Då jag själv har studerat differentialkalkyl med Salman Khan via <www.khanacademy.org> har jag tyckt mig göra små framsteg. Fast Khan kanske bara återupplivar de igenrostade matematikkunskaper, som lektor Bror Lennart Stara meddelade mig i Svenska normallyceum på 1960-talet? Man bävar också över följderna, ifall undervisningen och skolstudierna i högre grad än för närvarande väntas ske i hemmen. Kommer det offentliga skolsystemet att monteras ned? Det är knappast någon slump att Khans akademi har tilldelats miljoner av Kaliforniens investeringsänglar eller att Bill Gates har utsett Salman Khan till den bästa lärare han vet.

Jag för min del har emellertid blivit stursk. Det ska fan till att buga sig för en krukväxt! Jag har väl en egen vilja! Åt skogen med evolutionens lagar: indeterminism är ordet jag sökte!⁶ 41

För att förklara vad jag menar ska jag genast ge ett konkret exempel nämligen bokbussen, Der Biblio-Bus, med böcker på arabiska, tyska och franska, som Goethe-Institutet i Ramallah bekostar för barnen i Gazaremsan. Det är väl fint? 42

Jawohl, det är riktigt bra. Men i dessa dagar bekostar tyska staten också en ubåt, som staten Israel tänker bestycka med sina kärnstridsspetsar, monterade på kryssningsrobotar. Ubåten är den sjätte i sitt slag som byggs för det israeliska försvarets räkning vid Howaldtswerken-Deutsche Werft i Kiel. Och förbundskansler Angela Merkel har lovat premiärminister Benjamin Netanyahu att tyskarna ställer upp med 135 miljoner euro för att täcka kostnaderna.⁷ 43

Nu kan saken sägas tydligare. Bokbussen exemplifierar hur man bör bete sig – tankeförmåga och bildning! De tysk-israeliska kärnvapenbestyckade ubåtarna däremot, representerar någonting så hemskt att jag inte ens vet vad jag ska kalla det. Ondskans axel kanske, om inte president George W Bush redan hade lagt beslag på det uttrycket.

Kan och bör bibliotekarierna göra någonting i detta och andra liknande fall av att ge lite av det goda med ena handen och massor av det onda med den andra? Stadsbibliotekarierna i Cologno Monzese gav mig vid tiden för International Federation of Library Associations (IFLA) möte i Milano (2009) en bunt bokmärken med påskriften LIBRI NON BOMBE! Sådana små manifestationer är bättre än ingenting, men inte tillräckligt bra. Bibliotekarierna i Europa måste kämpa hårdare för "tankeförmåga" (bildning) och förena sig bakom ett kosmopolitiskt krav. 45

Bibliotekarierna i Europa bör deklarerar olydnad mot staterna, som innehar massförintelsevapen eller hjälper varandra att sprida dem, och resa det konstitutionella kravet om en kärnvapenfri europeisk union! För övrigt kan vi inte tvinga Mellanöstern att bli en kärnvapenfri zon om vi själva vägrar att bli en. 46

I sitt dagliga värv borde bibliotekarierna sätta press på stadens borgmästare (eller kommunalfullmäktiges ordförande) att gå med i *Borgmästare för fred*⁸. BÖCKER, INTE BOMBER! 47

I skrivande stund pågår IFLA-kongressen i Helsingfors. Tar IFLA-mötet upp de nukleära frågorna så tyder det på att bibliotekariernas bildning har nått önskvärd nivå. I annat fall har den ännu inte gjort det. 48

Remember your humanity and forget the rest, skrev vetenskapsmannen Einstein och filosofen Russell i sitt gemensamma manifest år 1955. Nu är det bibliotekariernas tur! 49

⁶Ordet indeterminism förekommer i Karl Raimund Poppers (1902-1994) uppsats "Of Clouds and Clocks. An Approach to the Problem of Rationality and the Freedom of Man" (1966). Det var alltså där jag hittade det, dock inte helt på egen hand. Leena Krohn tipsade mig om artikeln. Artikeln kan kopieras från internet och läsas i ditt bibliotek.

⁷Se "Israel bestückt U-Boote aus Deutschland mit Atomwaffen", *Der Spiegel* 3.6.2012.

⁸<http://www.mayorsforpeace.org/>

□ □ □

50

Med begreppet bildning kan man få vem som helst att råka i obalans. Mig, till exempel. Jag ville egentligen inte skriva om bildning. Jag måste. Bildningen är ett tvång som vi bör bära med jämnmod i stället för att gå omkring och inbilla oss att vi är helt fria.

51

Begreppet bildning tog så mycket av min tid att jag endast fick rum för en del av vad jag ville säga om biblioteken och åt bibliotekarierna. Resten får stå över till en annan gång.

52

Porslinsblomman har för sin del ännu en gång vänt sin slinga inåt mot sin egen kruka. I väntan på att den ska nå fram till lampan låter jag denna gång tangentbordet i min Linux-PC ta en paus.

53

Gamla och nya biblioteksvisioner

Först publicerad i Nya Argus 1-2/2010.

Bibliotekarierna tenderar att återuppliva gamla visioner. Det är inte fel. Felet består i att de gamla visionerna inte har förverkligats, eller inte har förverkligats i tillräcklig utsträckning.

Men nya visioner behövs onekligen också. Jag börjar med att kommentera några av de gamla goda visionerna. Därefter skall jag ställa några frågor, som förhoppningsvis leder vidare.

Många uppfattar gärna biblioteket som en mötesplats och det gör de rätt i, ty bakom mötet skymtar erfarenheten. Utan möten vore livet inte värt att leva, lär bland andra Sokrates ha ansett. I detta kan man bara instämma: hellre en total brist på erfarenheter (= medvetslöshet) än en total brist på möten!

I varje bibliotek bor chansen att läsaren möter sin like. Nämligen den, som har skrivit det lästa.

“Biblioteken tar allt mera rollen av en mötesplats där människor kan få hjälp med olika sorters frågor”, preciserar bibliotekschef Maja Berndtson.⁹ Jag tycker ärligt sagt att detta är ett ganska löst påstående, som varken förklarar vad som håller på att hända eller vad vi vill att ska ske med biblioteken.

I januarinumret av *Library Journal*, årgång 1917, hade bibliotekarien Marilla Waite Freeman ett inlägg om ting av allmänmänskligt intresse där bland annat följande episod ingick:

”Han böjde sig förläget över disken med sin fråga, som han hade skrivit ned på en liten papperslapp: – ”Har ni en bok med kärleksbrev?” Medan bibliotekarien läste strömmade en lång procession av förälskade brevskrivare, från Abelard och Héloïse till Balzac och hans fru Hanska, genom hennes medvetande. Bibliotekarien läste på nytt och nu kom den rätta ingivelsen. ”Vägledning för affärs- och övriga korrespondenter” plockades fram från sin egen plats och bibliotekarien pekade med en diskret men medkännande fingervisning på ”Avdelning III: Kärlek och äktenskap”. Den amorösa ynglingen drog sig lättad tillbaka till ett hörn där han feberaktigt ömsom läste, skrev och förstörde vad han skrivit tills ett av utkastet äntligen fick godkänt, veks ihop och stacks i bröstfickan för säkert förvar. Till slut avlägsnade sig den stumma bibliotekskunden, lämnande i papperskorgen och kring stolen där han suttit ett stort antal stympade och hopskrynkade inledningar och avslutningar på ”kärleksbrev”, som inte saknade gudomlig glöd fast de bar synliga spår av handbokens något stelbenta terminologi”.¹⁰

⁹Cit enl. Philip Teirs reportage ”Biblioteket söker nya former”, Hufvudstadsbladet 27.1.2010. I reportaget beskrivs biblioteken bl.a. som ”lokala kulturhus”. Bibliotekarierna betecknas i ingressen som ”socialarbetare och ”turistguider”.

¹⁰Jfr Freeman. M.W.: ”Human interest” i the Public Library, *Library Journal*, januari 1917; i Litwin, R. (red.): *Library Daylight. Tracings of Modern Librarianship, 1874-1922*, Library Juice Press, Duluth 2006,

Ovanstående historia tyder på att bibliotekarien också tidigare har fått fungera som "socialarbetare". Att turister och andra människor som letar efter svar på "olika frågor" gärna upptar bibliotekariernas arbetstid eller att biblioteken sedan hedenhös fungerar som "lokala kulturhus" behöver knappast upprepas. 63

Däremot är det inte lika självskrivet att biblioteken fortsätter att vara "public service". Ifall publiken försummar att klart och tydligt uttrycka sin politiska vilja och bibliotekarierna missar sin chans att organisera det digitala biblioteket, kommer de kommersiella informationstjänsterna med säkerhet att ta över inom de följande fem eller tjugo åren. Google har ju redan skannat in över 7 miljoner biblioteksböcker i akt och mening att erbjuda dem till försäljning genom sin egen kommersiella internetbokhandel.¹¹ 64

A propos gamla, goda idéer ska jag också passa på att ansluta mig till dem som understryker bibliotekskaféernas betydelse. Det är (och har alltid varit) nödvändigt att få prata med någon mellan allt läsande; och ifall man känner sig blyg för att prata med de andra läsarna går man ändå till cafeterian för att se och ses av dem. Antagligen behöver läsaren också ge utlopp för sina tankar om det hon inhämtat. Därför kan universitetsbibliotekens cafeterior vara lika viktiga för forskningen, och folkbibliotekens fikor vara lika viktiga för folket, politiken och konsten, som bibliotekens böcker eller datorer. Eller kanske ännu viktigare! 65

Är internet ett bibliotek? 66

–"Vi tror inte tillsvidare på e-boken så hemskt mycket", sade bibliotekschef Sunniva Drake till Hufvudstadsbladets reporter. Hennes utsaga sammanfattar en inställning som många biblioteksproffs hyser inför digitaliseringen av det skrivna ordet. 67

Jämförelsen är kanske lite underlig, men anta, att jag föredrog häst och vagn framför bil. Skulle jag då, medan jag tittade på de förbisusande bilarna genom krogfönstret, påpeka: –Jag tror inte så hemskt mycket på bilen? 68

Vill bibliotekarierna inte tro på sina sinnens vittnesbörd? 69

Någonting oerhört håller faktiskt på att ske, nämligen att e-boken i stor utsträckning ersätter boken och internet biblioteket. Detta är inte en trosfråga utan dagsens sanning. 70

Men å andra sidan är också e-boken en bok och internet ett bibliotek. "Ersätter" är alltså en sanning med modifikation. 71

Ranganathans femte biblioteksvetenskapliga lag lyder: BIBLIOTEKET ÄR EN VÄXANDE 72

ss 219-222. Översättningen är gjord av artikelförfattaren.

¹¹Google har föresatt sig att organisera allt vi vet. Om detta skriver Randall Stross i sin bok *Planet Google. One Company's Audacious Plan to Organize Everything We Know* (Free Press N.Y. 2008). Se särskilt kap 4, "Moon shot", som ägnas åt affärsföretagets ambitiösa biblioteksprojekt Google Books. Ett TV-samtal om detta mellan Brewster Kahle och Amy Goodman på kanalen Democracy Now 30.4.2009 länkas på sidan <<http://www.opencontentalliance.org/tag/books/>>. Internetarkivet Archive.org (grundat av nämnde Kahle) hyser The Open Library (<<http://openlibrary.org/>>), ett icke-kommersiellt parallellprojekt till Google Books, som den 26 januari 2010 angav antalet boktitlar i sin katalog till 28.840.174. Av dessa kunde The Open Library erbjuda texterna i 1.162.763 böcker i sin helhet, dvs. som e-böcker.

ORGANISM.¹² Just det. Och nu har biblioteket alltså nått internetstadiet.

Biblioteket har från första början legat de elektroniska nätbyggarna nära om hjärtat. Här om vittnar Internetdrömmar, en bastant antologi med hårda pärmar, som utgavs i USA år 1996.¹³ I bokens första del diskuteras "den digitala biblioteksmetaforen" och det kollektiva minnet (*community memory*) på nätet. Till de givna bidragen i detta sammanhang hör Vannevar Bushs berömda uppsats *As We May Think* (1945) och J C R Lickliders rapport *Libraries of the Future* (1963). En annan avdelning i boken handlar om internet som "en värld" och "en väg till erfarenhet". Det ligger nära till hands att jämföra internetdrömmarnas nya erfarenhetsväg med bibliotekariernas flitigt använda mötesplatsmetafor.

Också e-posten förtjänar att tas upp i samband med biblioteksutvecklingen. Dels med anledning av parallellen: e-posten är ju för posten vad e-boken är för biblioteket. Dels för att vi genom digitaliseringen ställs inför helt nya förhållanden mellan post, bibliotek och arkiv. Hur vill vi utforma dessa nya relationer mellan några av samhällets äldsta institutioner? Just nu är till exempel frågan om bibliotekens rättigheter att erbjuda – t.ex. mejla – böcker i digitala format aktuell. Traditionellt anses arkiv innehålla unika dokument; bibliotek däremot dokumentkopior. Digitaltekniken utplånar denna skillnad mellan arkiv och bibliotek. Hädanefter kan varje bibliotek innehålla varje arkiv, och vice versa, såvida inte Google Inc. lyckas lägga beslag på hela kakan.

Internet är lika gränslöst som biblioteket, om vi bara vill ha det så.

En dag, när jag tittade på några gamla filer från förra årtusendet, snavade jag över följande reflexioner:

"Om någon i framtiden avgiftsfritt från biblioteket skulle kunna hämta en elektronisk kopia av en bok, vilken det än vara månne, varför skulle han någonsin sätta sin fot i en bokhandel igen? Men om böckerna på den elektroniska bibliotekshyllan inte vore avgiftsfria, vad skulle då återstå av distinktionen mellan bok, boktryckare och bokhandel – och hur mycket skulle kvarstå av bibliotekets traditionella existensberättigande, d.v.s. att tillhandahålla information till dem som inte har råd att betala för den?"¹⁴

Dessa frågor är fortfarande bra och aktuella, men påståendet att det allmänna bibliotekets *raison d'être* skulle bestå i att göra informationen tillgänglig för dem, som inte har råd att köpa den, kräver flera viktiga tillägg. Egentligen väcker påståendet just den fråga, som det så prompt besvarar: Vilken är egentligen bibliotekens uppgift?

Bibliotekens uppgifter är uppenbarligen många. De allra mest grundläggande uppgifterna skulle jag vilja kalla teknologiska: att stöda individens minne och att låta flera individer dela ett gemensamt minne med hjälp av skrivkonsten samt därtill hörande materiella verktyg och byggnader, i vilka informationen förvaras.

Men vems minne och för vilka ändamål? Framväxer biblioteket ur de världsliga och

¹²Jfr not 1 ovan.

¹³Stefik, Mark (red.): *Internet Dreams. Archetypes, Myths, and Metaphors*. MIT Press 1996.

¹⁴Browning, John: "Libraries Without Walls for Books Without Pages", i *Wired* april-maj 1993.

andliga makternas behov av en skriftlig databas? Klart är också, att biblioteket från första början har tjänat som ett redskap för makten. "Skrivkonsten ger", som Jared Diamond skriver i sin makrohistoriska översikt,

"det moderna samhället makt, genom att möjliggöra överföring av betydligt exaktare kunskap i betydligt större omfattning och detalj, från fjärran länder och tidsåldrar".¹⁵ 81

Biblioteket har visserligen också från begynnelsen tjänat den fria forskningen, åtminstone potentiellt om än inte alltid i praktiken, i ett ständigt skiftande och konfliktfyllt förhållande till makterna. 82

Men bibliotekets uppgift att förse de egendoms- och maktlösa med information är av mycket senare datum. Under senare delen av 1800-talet tog sålunda *public libraries*-rörelsen fart i Amerika, varifrån dess idéer spred sig till och sammanvävdes med folkbildnings- och bibliotekstraditionerna i bl.a. de nordiska länderna. Först då föddes det som i Sverige kallas folkbiblioteket och hos oss i Finland det allmänna biblioteket. 83

"Folkebibliotekerne i deres moderne skikkelse stammer fra U.S.A., hvor der allerede i sidste halvdel av 1700-tallet eksisterede social libraries, foreningsbiblioteker, der blev direkte forløbere for de biblioteker, som i begyndelsen av 1800-tallet med offentlig støtte og anerkendelse efterhånden organiserades som kommunale institutioner og benævntes free public libraries, eller blot public libraries [...]", 84

läser vi i den något dammiga nytgåvan av Nordisk handbok i bibliotekskunskap från år 1957.¹⁶ För att göra en lång historia kort gör vi därifrån ett hopp i tiden ända fram till Sveriges Allmänna Biblioteksförnings demokratigrupp anno 2000. Gruppens medlemmar Ingrid Atlestam, Ulla Forsén och Kerstin Hassner spikar för sin del folkbibliotekens uppgifter i följande 10 teser:¹⁷ 85

1. Mötesplats i tid och rum 86
2. Uppleva, leva sig in, leva samman 87
3. Fria råd, ord och länkar 88
4. Grogrund för delaktighet 89
5. Gränssnitt för medborgare 90
6. Kunskapsväg till makt 91
7. Utsikt, insyn, insikt, åsikt 92
8. Ord, mening, sammanhang 93
9. Frizon för alla 94

¹⁵Diamond, Jared: *Vete, vapen och virus – En kort sammanfattning av mänsklighetens historia under de senaste 13.000 åren*. Norstedts 1999, kap 12.

¹⁶Cit. ur artikeln "Folkebibliotekernes historia" av E. Alerslev Jensen, i Nordisk handbok i bibliotekskunskap (Almqvist & Wiksell/Gebers förlag, Stockholm 1957), Del II, "Bibliotekens och bibliofilens historia", s.318.

¹⁷Jfr Bibliotek – mötesplats i tid och rum: en bok om demokrati. Bibliotekstjänst 2000.

10. Mångfald och möjligheter

95

Biblioteket som en fjärde, global statsmakt

96

Hur långt bör biblioteket gå för att hjälpa fredsrörelsen och liknande propaganda? *How Far Should the Library Aid the Peace Movement and Similar Propaganda?* Bibliotekarien George F. Bowerman ställde frågan till amerikanska biblioteksförningens kongress i Berkeley, Kalifornien, år 1915.¹⁸

97

Bowerman besvarade frågan jakande. Det gällde för bibliotekarierna att motarbeta kriget och bidra till fredens bevarande när kriget väl skulle vara över. Då skulle den sympatiska världsandan (*the sympathetic world spirit*) behövas. Den sympatiska världsandan kan bara åstadkommas genom bildning (*education*) och där spelar biblioteken en allt större roll, förklarade Bowerman.

98

Men hur långt är bibliotekarierna beredda att gå idag? Och hur står det till med bibliotekariernas sympatiska världsanda?

Här ska jag inflika några ord om biblioteket som en politisk kategori och en potentiell statsmakt. Så snart det blir tal om statsmakter i pluralis och om fördelningen av makt i staten infinner sig namnet Montesquieu, som om M. alltfört hade någon betydelse i informationssamhället. Detta "som om" är för det första den maktlösa medborgarens sarkastiska kommentar. För det andra förändrades människans samhälle och livsvillkor definitivt cirka år 1945 i och med att atomvapnen och datorn föddes. Därefter har människornas liv endast fortsatt "som om" nedrustningsproblemen och den nödvändiga omvandlingen av det politiska systemet till något slag av (förhoppningsvis demokratisk) global regering eller globalt styre redan hade lösts. Montesquieus skarpa republikanska väderkorn för behovet av att dela upp makten, och således att ta makt från några och ge makt åt andra, antas dock fortsättningsvis vara en nödvändig förutsättning för att lösa dessa problem.

100

Vilka möjligheter har biblioteket att bli en relativt autonom fjärde "informationell" statsmakt, som skulle vara kapabel att kontrollera och balansera de verkställande, lagstiftande och rättsliga grenarna av staten?

101

Idén om en fjärde statsmakt återfinns egentligen inte hos Montesquieu; den tillkommer först under 1800-talets första hälft hos skribenter som T.B. Macaulay och Thomas Carlyle. Det var de som myntade uttrycket *The Fourth Estate* (egentligen "fjärdeståndet") för att beskriva en i deras tycke godartad informationell makt. Deras fjärde statsmakt inbegrep till att börja med pressens politiska reportrar, men i en vidare bemärkelse räknade de dit alla skribenter, hela litteraturen samt, utan tvivel, biblioteket. Uttrycket "fjärde statsmakten" har fortlevt alltsedan dess. Numera syftar det också på radion och televisionen, och ibland rentav på bloggar och wikir. Men tanken har inte formats till ett verkligt filosofiskt eller politologiskt begrepp; den är tillsvidare inte mer än en liknelse, en metafor. Nu håller emellertid biblioteket snabbt på att utvecklas till en fjärde statsmakt

102

¹⁸Bowermans tal ingår i Litwin (red), anført arbejde ss.173-180.

genom den globala spridningen av internet. Därför har det också blivit dags att utveckla det politiska begreppet.

Bibliotekets grundläggande problem, när det betraktas ur synvinkeln framväxande statsmakt, är hur det ska kunna omvandlas från en politiskt passiv offentlig tjänst till ett aktivt politiskt organ. Jag skulle tro att problemets lösning bör sökas i två faktiska förhållanden, som sammanhänger med varandra: a) internetns nästintill självstyrande natur, som det gäller att slå vakt om och om möjligt förstärka; bäst vore att få den inskriven i samhällets grundlagar (konstitutionen) som ytterligare en statsmakt (men en *global* sådan!) vid sidan av de tre traditionella statsmakterna; och b) den utvecklingstrend, som pekar framåt mot ett globalt civilsamhälle. Världens sociala forum (WSF) är ett av de mest uppenbara konkreta uttrycken för denna världshistoriska process.

Enligt Chico Whitaker, en av dess förgrundsgestalter, är Världens sociala forum "ett öppet rum". Formuleringen återfinns i WSF:s principdeklaration från år 2001.¹⁹ "Öppet rum" innebär först och främst att WSF inte som sådant antar några gemensamma politiska resolutioner eller program. Därmed står WSF inför samma grundläggande fråga som biblioteket: hur ska vi tillsammans kunna åstadkomma någonting av politisk betydelse om vi inte får utarbeta och driva en gemensam policy? Svaret består, som ovan antytts, i vad man kunde kalla biblioteksmakt, d.v.s. en makt som i mycket stor utsträckning är självstyrande. Internet, cyberrymden, är nämligen just detta: ett nytt slags makt bortom det förskräckliga systemet av nationalstater, som i varje ögonblick hotar att utplåna varandra och hela mänskligheten med sina oerhörda nukleära arsenaler, för att inte tala om de nya generationer av robotiska, nanotekniska och biologiska vapensystem, som det militärindustriella och akademiska komplexet för närvarande tar fram och massproducerar.

Att biblioteket och världens sociala forum bägge två är "öppna rum" fastslog IFLA:s dåvarande ordförande Kay Raseroka, som är bibliotekarie vid universitetet i Gaborone (Botswana) på WSF i Mumbai år 2004.²⁰ Hon uppmanade samtidigt alla bibliotekarier att gå med i världens sociala fora och att dokumentera WSF:s aktiviteter i sina bibliotek. För bibliotekarier såväl som för aktiva medborgare i alla länder gäller det att bygga vidare på denna tanke för att på ett bestående sätt sammanlänka biblioteken med världens sociala fora.

I sin både underhållande och tänkvärda skrift *In Search of Jefferson's Moose* (På jakt efter Jeffersons älg) funderar den rättslärde David G. Post sida upp och sida ner på problemet *Internet governance*: vem styr egentligen, och borde överhuvudtaget någon styra internet? Han konstaterar därvid med illa dold tillfredsställelse att staternas regeringar hittills bara har lyckats åstadkomma formuleringar liknande dem som George Orwell i sin essä om det politiska språkbruket beskrev med orden: "utformade i avsikt att ge ett sken av fasthet åt vinden". Thomas Jefferson, som är David Posts egen favorit bland USA:s statsgrundare, skulle säkert med förtjusning ha överlåtit uppgiften

¹⁹Se Information for Social Change, No. 24, Winter 2006–2007. Special Issue on 'Libraries & Information in World Social Forum context' (http://libr.org/isc/issues/ISC24/ISC24_Full.pdf); artiklarna "The World According to Chico" (The Right Livelihood Award 2006)

²⁰Kay Raserokas artikel "Libraries: Open Spaces", i Information for Social Change, No. 24, se föreg not.

att styra internet åt internet självt. Däremot hade Jeffersons kollega och trätobroder Alexander Hamilton antagligen gått in för att styra och reglera nätet, menar Post. Hans resonemang mynnar mycket riktigt ut en klassisk indelning av amerikanen i två slags människor: jeffersonianerna, långtansfullt blickande västerut mot de nya vidderna, och hamiltonianerna, oroligt vakande över den gamla världen i öster.²¹

Men ett saknar jag hos Post: biblioteket. Man får väl anta att det hos medlemmarna av bibliotekariernas yrkesgrupp, liksom inom alla andra yrkesgrupper, förekommer både mumintroll och hemuler? (Mumintroll och hemuler är det närmaste jag kan komma som jämförelse mellan jeffersonianer och hamiltonianer här på hemmaplan.) Skulle inte bibliotekarierna kunna ta hand om Internet governance, i den mån en sådan överhuvudtaget behövs, och särskilt då den stora katalogen över IP-nummer och domännamn? Denna uppgift, som till att börja med sköttes av nörden Jon Postel och därefter (från och med 1998) av den tämligen dunkla organisationen ICANN, borde utan tvivel överlämnas åt världens yrkesbibliotekarier.

Jefferson och Hamilton hade åtminstone det gemensamt att båda förespråkade självständighet i förhållande till dåtidens makter. Det borde dagens bibliotekarier också våga göra.

Som tankeexperiment ska jag till slut presentera några notationer om banker och bibliotek.

Om banker och bibliotek

–For meg er det derfor helt avgjørende at biblioteket får utgjøre samfunnets sentrum.

–I stedet for banken?

–I stedet for banken! Banken er på sett og vis sin egen metafor. Ordet skaper verden som igjen skaper ordet – men banken produserer jo ingenting annet enn penger. Dét er ingen kreativ prosess. — Alberto Manguel²²

Klart att biblioteket, inte banken, borde stå i centrum. Men hur skiljer sig egentligen biblioteket ifrån banken?

Tänk dig ett bibliotek, som åtagit sig att bevara, ordna och presentera en verkligt högklassig ekonomisk information för sina besökare. För att klara av denna uppgift borde väl detta ekonomi- och finansbibliotek införliva bankernas informationstillgångar med sina samlingar?

Å andra sidan: för att kunna förvalta kapitalet väl och investera klokt behöver väl bankirerna ha tillgång till all möjlig relevant information och kunskap? Och var finner de den? Jo, i biblioteket.

²¹Post, David G.: *In Search of Jefferson's Moose. Notes on the State of Cyberspace* (Oxford UP 2009). Om jeffersonianer och hamiltonianer, särskilt ss.107–117. Orwell-citatet ("designed to give an appearance of solidity to pure wind") förekommer på s.128 och är hämtat från densammes uppsats "Politics and the English Language" (1946).

²²Alberto Manguel intervjuades i norska Klassekampen 29.12.2009 och Anders Ericson bloggade om det i "Se også. Klipp og kommentarer fra bibliotek og omland" 2.1.2010; <<https://seogsaa.wordpress.com/>>

Gemensamt för biblioteket och banken är att båda sysslar med information management. 117 Jag vet inte riktigt om det stämmer, som Alberto Manguel påstår, att biblioteket är kreativt medan banken inte är det. "Banken producerar ju ingenting annat än pengar", säger Manguel. Men även om vi går med på påståendet att "pengarna" som sådana är "ingenting", så måste det nog erkännas att banken producerar information, d.v.s. information som behövs för att förvalta pengarna. Ett viktigt tillägg till detta konstaterande är, att tyngdpunkten i bankernas verksamhet och informationsproduktion redan har förskjutits till programmeringen av deras datorer.

Inom biblioteket pågår en motsvarande utveckling. Det digitala biblioteket är det programmerade biblioteket, där software har hamnat i centrum för vad man kanske kunde kalla bibliotekets kreativa process.

Bibliotekets skapande process består knappast, som man med utgångspunkt i Manguels 119 uttalande skulle kunna förledas att tro, enbart i att vara bärare av "ordet", som "skapar värden, vilka i sin tur skapar ordet" (Manguel) även om själva bevarandet och överföringen av information över långa tidrymder onekligen också är en skapande process. Liksom sin släkting banken producerar biblioteket också metainformation genom att registrera katalogisera, klassificera och presentera informationen. Denna uppgift kallades länge dokumentation, vilket jag tycker är en utmärkt beskrivning.

Men anmärkningsvärt nog är det i det nuvarande skedet transnationella IT-korporationer 120 typ Google och Amazon som till stor del driver och utformar en stor del av bibliotekets skapande verksamhet.

Manguel förefaller inte vara speciellt intresserad av biblioteket som sådant och som en 121 grundläggande samhällsinstitution. Detsamma gäller hans förhållningssätt till bankväsendet. Han tycks inte inse den ovannämnda släktskapen – och konvergensen – mellan banker och bibliotek, att bägge två är stora informationsbehandlare, eller att relationen mellan dessa två institutioner för närvarande faktiskt genomgår en spännande omvandling på grund av digitaliseringen.

Att ställa biblioteket i centrum i stället för banken, vad skulle det innebära? För Manguel: 122 ett annorlunda samhälle där läsning och självreflexion värderas högre än i det nuvarande. Mot detta kan invändas, att såväl bankerna som biblioteken bjuder på ett specifikt motstånd. Enbart värdeomdömen ger inte en tillräcklig utgångspunkt för reformeringen av dessa relativt tröga och sega strukturer. Men Manguels utsaga är ändå klok som en uppmaning till individen: sätt inte pengarna i första rummet, utan läs böcker och reflektera! (Fast de som följer uppmaningen torde ofta vara... läsande och reflekterande individer.)

A propos bankerna så anser jag att det behövs diskussion om demokratisk kontroll 123 av deras informationstillgångar. Finansglobaliseringen har skapat ett behov av global demokratisering av finansinformationen. Allmänheten borde få bättre insyn både i hur informationstillgångarnas förvaltas och i informationen som sådan. Här borde också biblioteket kunna spela en större roll än det gör idag.

Dagsläget är prekärt; ett oroväckande exempel är avtalet mellan EU och USA om de 124 amerikanska myndigheternas tillgång till SWIFT:s databaser.

Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) är en förening som ägs av ca 9000 banker. Varje dag behandlar SWIFT omkring 15 miljoner penningtransaktioner mellan företag och vanliga medborgare. År 2006 lät Bush-administrationen meddela, att CIA spionerar på SWIFT:s databaser som ett led i USA-regeringens program för att spåra finansiering av terrorism. Nyheten ledde till rättmätiga protester inte minst i Europa där man varken har glömt industrispionaget i Echelonprojektet eller avslöjandena om CIA:s olagliga fångtransporter. 125

I slutet av november 2009 fogade sig Europeiska rådet i USA:s enträgna önskan om att låta underrättelsetjänsten CIA avläsa SWIFT:s databaser. EU och USA har alltså slutit ett avtal som ger USA:s underrättelsetjänst ett sådant specialtillstånd. Avtalet väntar dock i skrivande stund ännu på EU-parlamentets godkännande. Hoppas att våra europaparlamentariker utnyttjar alla möjligheter i Lissabonavtalet för att stoppa det. 126

□ □ □

127

Grunden för ett sundare bankväsende skulle antagligen kunna läggas genom att bankrörelserna avskaffades. Detta skulle också ligga i linje med gammal visdom, d.v.s. motviljan mot ocker, som kommer till uttryck i världsreligionerna. 128

En global skatt på finansiella transaktioner borde införas. Detta diskuteras inte längre bara inom föreningen för införande av skatter på finansiella transaktioner (ATTAC) utan också – som en följd av finanskraschen 2008 – av staternas regeringar. Sålunda föreslog Gordon Brown på hösten 2009 att en global så kallad bankskatt borde införas. Men enligt min åsikt syftar en bankskatt i Browns tappning enbart till att rädda det nuvarande finanssystemet, i stället för att i grunden förändra det. 129

Vad man inte talar om i regerings- och kapitalistkretsar är satsningar på att utveckla statsbanker, andelsbanker, postbanker och sparbanks i stället för att rädda och gynna profitinriktade affärsbanker och spekulerande penningfonder. 130

Varför tillåta bankernas ocker och mänsklighetens skuldsättning att fortsätta? Avskaffa bankirerna och låt banktjänstemännen leva på transaktionsavgifter. Statliga banker har också möjlighet att finansiera sin verksamhet med de inkomster de gör på sin sedel- och myntutgivning (seigniorage). Ifall finanssystemets vidareutveckling kräver nyinvesteringar borde en del av de skattemedel som bankskatten (den minimala beskattningen av de finansiella transaktionerna, typ Tobinskatte på valutaväxlingen) skulle inbringa, kunna anslås för ändamålet. I takt med att penningväsendet digitaliseras kommer bankernas löpande verksamhet i ännu större utsträckning än idag att skötas av dataprogrammerare och -tekniker. Förvaltningen av ett nytt internationellt finanssystem, byggt på digitala informationsnät och global finansiell transaktionsbeskattning, bör handhas av en särskild demokratisk organisation av det slag som skisserats av Lieven Denys och Heikki Patomäki i deras utkast till ett internationellt avtal om valutaväxlingsskatt.²³ 131

En del av bankskatteintäkterna kunde med fördel investeras i den offentliga biblioteksutvecklingen. 132

Detta vore också en logisk följd av att bibliotekens och bankernas informationsförvaltning 133

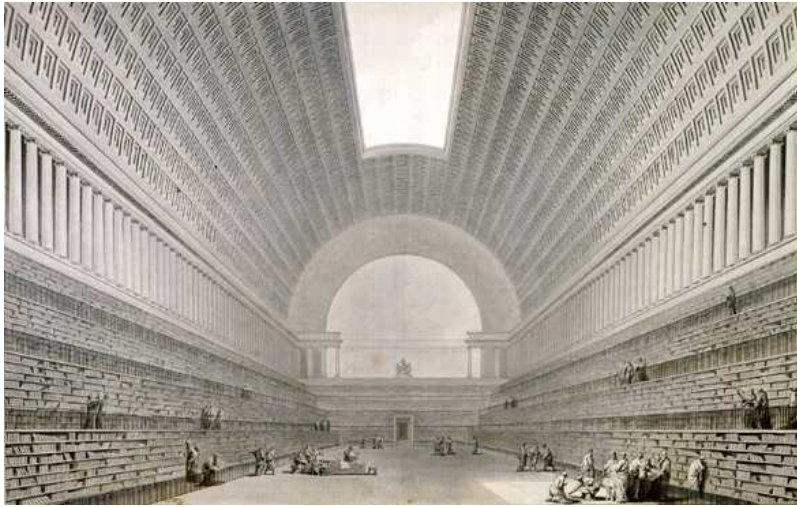
²³Patomäkis och Denys' utkast till ett internationellt valutaväxlingsavtal föreligger i olika språkversioner (också på svenska) på webben på adress <<http://www.nigd.org/ctt>>.

fusioneras eller, som modeordet lyder, konvergerar, i informationssamhället. För övrigt hade redan bibliotekarierna i Assurbanipals bibliotek²⁴ till uppgift att bevara och förvalta såväl samhällets ekonomiska information som astronomiska observationer och gudaberättelser.

²⁴Assurbanibals bibliotek låg i nuvarande Irak och ligger idag av någon anledning i British Museum. Se <<http://www.britishmuseum.org/>>

II OM EN FJÄRDE, KONVERSERANDE STATSMAKT

134

135

*I en viss bemärkelse styr biblioteket oss alla sedan mycket länge tillbaka. "Bibliotekens makt ligger i deras avgörande roll i överföringen av kultur och kunskap", skriver Christian Jacob i förordet till artikelantologin *Le pouvoir des bibliothèques, bibliotekens makt*. Genom *translatio studii et imperii*, överförandet av lärdomarna och anbefallningarna från gångna tider till nutiden styr våra bibliotek oss på många indirekta sätt, som vi kan vara mer eller mindre omedvetna om.²⁵ Frågan är: bör biblioteket göra ännu mer än garantera den historiska kontinuiteten inom mänskligheten? Borde biblioteket mer än hittills börja bete sig som regeringen i en stat och bli mer som en statsmakt? Mitt svar är ja. Men biblioteket kan och bör undvika att bli en våldsapparat.*

136

²⁵Se Baratin, Marc & Jacob, Christian (red.): *Le pouvoir des bibliothèques. La mémoire des livres en Occident*. Albin Michel 1996, s. 17.

Om den informationella makten

137

Först publicerad i ad lucem 1999.

138

Den programmatiska grundtanken i denna essä är att biblioteket som institution och bibliotekarierna som yrkesgrupp ska bli mäktigare. De övriga makternas makt ska i motsvarande grad minska. Uppgiften består således i att upprätta en ny maktdelning och maktbalans mellan de traditionella statsmakterna och bibliotekets makt.

139

Teknologi är någonting grundläggande i historien. Teknologi är mer fundamentalt än demokrati och diktatur. I vissa fall bidrar teknologin till att utveckla demokratin men i andra sammanhang bildar den ett fundament för diktatur.

140

De moderna diktaturerna förutsätter den moderna teknologin. T ex nazismens leviathanstat¹ reste sig på den ur naturvetenskaplig grundforskning framsprungna teknologins grundval.

De moderna demokratierna bygger bland annat på informationsteknologier. Teknologiseringen av ordet börjar med skriften, och med de första redskapen för att framställa skrift. Pennan är ett led i ordets teknologisering. Skrift är teknologi och vår skriftkultur är alltigenom teknologisk. Vår demokrati bygger på skriftkulturen (som i sin tur bygger på skriftteknologin). Men beslutsfattandet som sådant, det må sedan vara mer eller mindre demokratiskt, sker fortfarande under orala snarare än skriftliga former.²⁶

Det offentliga samtalet, den diskussion mellan medborgarna som föregår det demokratiska beslutsfattandet, förs däremot företrädesvis med det skrivna ordets hjälp. Så mycket av det offentliga samtalet försiggår ju faktiskt "skriftligen", i böcker, tidskrifter och tidningar, att man lika gärna kunde tala om den offentliga "samskriften".

143

Den offentliga samskriften – det låter som en musikalisk paus. Men i the World Wide Web blir saken påtagligare. Länkarna i webbens hypertext konkretiserar det offentliga samtalets tysta, skriftliga natur.

144

Det förefaller rimligt att kalla bibliotekets makt för en informationell makt eller att helt enkelt ge den namnet informationsmakten. Därigenom skulle också det ofta upprepade påståendet om att vi lever i ett informationssamhälle kunna få en bestämd innebörd. Att leva i informationssamhället skulle innebära medborgarskap i en stat med en fungerande informationsmakt.

145

Det är inte längre nog med uppdelningen av statsmakten i en lagstiftande, en verkställande och en dömande makt. I informationssamhället behövs ytterligare en informationell statsmakt.

146

Som känt kandiderar också tidningspressen (numera medierna) sedan länge för "den fjärde statsmakten".²⁷ Pressen är ju också en informationell makt. Men journalistiken har i allt större utsträckning blivit affärsverksamhet. Pressens ursprungliga politiska

147

²⁶"Platon tänkte sig skrivkonsten som en yttre, främmande teknologi, alldeles som många människor i dag föreställer sig datatekniken", skriver Walter J. Ong i *Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet* (1980). Bokförlaget Anthropos, Göteborg 1990, s 98.

²⁷Se "Om journalisternas och bibliotekariernas roller inom den informationella makten".

uppdrag har underordnats mediekorporationernas profitjakt samtidigt som de politiska partierna i allt högre grad börjat använda sig av affärskonsulter och reklambyråer.

Det moderna folkbiblioteket är inte bundet till någon regering, något politiskt parti, någon samhällsklass eller till Nokia Incorporated. Traditionellt administrerar och förmedlar biblioteket främst information i form av litterära och vetenskapliga verk. Dessa verk är per definition icke-officiella och icke-statliga; de är (oftast) skapade av privata medborgare för den läsande publiken, som likaledes består av privata medborgare. 148

Biblioteket, som fungerar i gränzonen mellan staten och civilsamhället, befinner sig i rätt position för att organisera och presentera all den information, som lyder under offentlighetsprincipen. Alla statliga handlingar och dokument, alla papper i ministeriernas dokumentskåp, varje promemoria och kommittébetänkande, för att inte tala om alla lagförslag och lagar, hör hemma på biblioteket. 149

En stor del av det officiella materialet finns också redan att tillgå via biblioteket. Av rent praktiska skäl har det dock inte hittills varit möjligt att samla "alla offentliga papper" i bibliotekens begränsade utrymmen. 150

Men med dagens informationsteknologi har det blivit möjligt. Några ekonomiska hinder för att deponera regeringens och ministeriernas information i biblioteket föreligger inte heller. Framför allt är det socialt önskvärt att så sker. 151

Vilka är specialister på information om inte bibliotekarierna? Om det nu är så att vi lever i (eller rör oss i riktning mot) ett informationssamhälle, borde då inte bibliotekarierna få mera att säga till om? 152

Varför inte låta det allmänna biblioteket (folkbiblioteket) föra registret över, till exempel, EU:s alla dokument? Borde med andra ord EU:s tjänstemän och beslutsfattare förpliktas att hålla sina handlingar i biblioteket? Ja, låt bibliotekarierna besluta om beslutsfattarnas handlingar och om förmedlingen av dem till allmänheten. 153

Fempunktsprogram: 154

1. Flytta in statens informationssystem i biblioteket och för därmed beslutsfattandet ett stort steg närmare offentligheten; 155

2. Placera på motsvarande sätt länsförvaltningens server i länsbiblioteket och kommunens server i kommun- eller stadsdelsbiblioteket; 156

3. Gör lagstiftningsvägen bibliotekarien till en politiskt tung person med "informationell makt" att övervaka regeringen, ministerierna domstolarna och affärsföretagen så att dessa inte kan hemlighålla eller förhala publicering av den information, som beslutsfattandet bygger på; 157

4. Skapa ett europeiskt *Bibliothèque publique d'information* och inrätta Europeiska ombudsmannens²⁸ kontor i samma byggnad; 158

²⁸Ang. Europeiska ombudsmannen, som väljs av Europaparlamentet, se <http://www.ombudsman.europa.eu/glance/pdf/sv/glance_sv.pdf>. Den första europeiska ombudsmannen (1995-2003) var Jacob Söderman, en finländsk jurist. Nuvarande Europeisk ombudsman är Nikiforos Diamandouros från Grekland, som torde vara statsvetare. I framtiden kommer Europeiska

5. Låt biblioteket och bibliotekarierna ta större ansvar för transparensen, öppenheten, på kommunnivå och på alla statliga och mellanstatliga nivåer. 159

ombudsmannens ämbete förhoppningsvis att innehas av en bibliotekarie, såvida inte ämbetet avskaffas efter att biblioteksmakten/den informationella makten har inskrivits i grundlagen. (Härmed inget ont sagt om Södermans eller Diamandouros insatser.)

Från finansministeriet till biblioteket

Först publicerad i den svenska tidskriften BiS (bibliotek i samhälle) 1/2004.

(Reflexioner kring begreppen informationssäkerhet och -frihet)

I Finland har finansministeriet till uppgift att "leda och samordna informationssäkerheten inom statsförvaltningen". Betyder informationssäkerhet helt enkelt säkra finanser? Vad är informationssäkerhet?

Finansministeriet föreslår följande definition:

"Med informationssäkerhet avses: –Ett tillstånd, där hoten mot informationens, informationssystemens och datatrafikens konfidentialitet, integritet och brukbarhet inte utgör någon betydande risk. –Administrativa, tekniska och övriga åtgärder varmed man skyddar och säkerställer information, tjänster, system och datatrafik i avsikt att kontrollera risker som dessa utsätts för såväl under normala förhållanden som i undantagsfall".²⁹

En forskare vill för sin del bestämma begreppets innebörd – och samtidigt informationssäkerhetens grundval – så här:

"Informationssäkerheten är en av informationssamhällets grundstenar. Finansiella transaktioners integritet, elektroniska underskrifters pålitlighet, förtroendet inom det virtuella företaget, personernas integritet, den vitala infrastrukturens tillförlitlighet – allt detta är beroende av att vi har tillgång till starka och pålitliga säkerhetsmekanismer. För att säkerställa tillgången till sådana mekanismer krävs det många betydande forsknings- och utvecklingsinsatser".³⁰

Definitioner av informationssäkerhet kunde också hämtas från olika företag och organisationer.

En viktig aspekt lyfts fram i följande citat: "Kan man inte med säkerhet säga exakt hur många exemplar innehållande viss information som framställts, kan man heller inte med säkerhet avgöra om informationen är skyddad som en företagshemlighet".³¹

Sammanfattningsvis konstaterar jag att informationssäkerhet täcker tjänster, transaktioner, offentlig infrastruktur, privatliv och affärshemligheter! Informationssäkerheten (InfoSec) innefattar såväl statens och företagens kommunikationssäkerhet (ComSec) som den

²⁹Källa: <<http://www.vm.fi/>> (hämtad 2003), övers fr fi MB. Här är citatet på originalspråket: *Tietoturvallisuudella tarkoitetaan: –Asiaintilaa, jossa tietojen, tietojärjestelmien ja tietoliikenteen luottamuksellisuuteen, eheyteen ja käytettävyyteen kohdistuvat uhkat eivät aiheuta merkittävää riskiä. –Tietojen, palvelujen, järjestelmien ja tietoliikenteen suojaamista ja varmistamista niihin kohdistuvien riskien hallitsemiseksi sekä normaali- että poikkeusoloissa hallinnollisilla, teknisillä ja muilla toimenpiteillä.*

³⁰Cit. enl. Waidner, Michael: "Information Security – Introduction", i ERCIM News 49/2002. Special Theme: Information Security, s 8: "Information security is one of the cornerstones of the information society. Integrity of financial transactions, accountability for electronic signatures, confidentiality within a virtual enterprise, privacy of personal information, dependability of critical infrastructure, all depend on the availability of strong, thrustworthy security mechanisms. Ensuring the availability of these mechanisms requires solving several substantial R&D problems".

³¹Jonasson, F.: "Företagshemligheter i en digital miljö. Diskussionsunderlag till det IT-rättsliga observatoriets seminarium Ensamrätter i ny miljö", Källa: <<http://www.itkommissionen.se/>> (2003)

enskilda medborgarens privacy, alltså skyddet av den personliga integriteten (data protection).

En svensk expert på informationssäkerhet, Fredrik Björck, skriver att "informationssäkerhet handlar om att skydda informationstillgångar".³² Tillägget *tillgångar* (i "informationstillgångar") är intressant och klargörande. Notera också den nya yrkesbeteckningen "säkerhetsinformatiker". Vad gör en sådan? Uppenbarligen förväntas han eller hon "skydda informationstillgångarna" i en organisation, på ett företag eller i ett ministerium.

Informationstillgångar är definitivt någonting mer påtagligt än enbart information. Det låter nästan som bibliotek! 171

□ □ □

172

Det är omöjligt för staten att samla in all information centralt och fatta kloka beslut i enlighet med den, skriver den svenska samhällsdebattören Johan Norberg i en essä om den berömde nationalekonomen Friedrich A Hayek.³³ 173

Citatet beskriver ett viktigt drag i Friedrich A. Hayeks tänkande. I det sammanhang, varur citatet hämtats, avser ordet information priserna på varor och tjänster på "den fria marknaden". Priserna ger enligt Hayek m fl information om vad som bör produceras, under förutsättning att prisbildningen får ske spontant, utan politisk (statlig) inblandning. Bakom detta resonemang lurar som bekant en av den ekonomiska politikens stora stridsfrågor, som vi dock inte ska ge oss in på här. 174

Det är emellertid frestande att tillämpa de liberala ekonomernas tankegång om prisbildningen som en "spontan process" också på begreppet informationssäkerhet. Det verkar nämligen rimligt att anta (minst lika rimligt som i fallet med prisbildningen!), att informationssäkerhet är ett tillstånd, som endast kan uppnås som en följd av en spontan (och decentraliserad) process. Ty hur fåfäng måste inte maktens strävan efter att "säkra informationen" vara! Begreppet informationssäkerhet förefaller vid närmare påseende inrymma krav om allvetande och fullständig kontroll, som helt enkelt är omöjliga att uppfylla. Vilka möjligheter har staten att samla in all information om all information? Å andra sidan: Vad betyder informationssäkerhet ifall en mängd (en hur stor mängd?) information förblir okänd för staten och sålunda undandrar sig statens kontroll?

Hayeks och de liberala ekonomernas argument för frihet från statlig inblandning i ekonomin kan alltså vändas mot statens (läs: finansministeriets) begrepp om informationssäkerheten. För att gå rakt på sak: Vem ska vakta väktarna? *Sed quis custodiet ipsos custodes?* 176

Denna fråga, som ställdes för ca 1900 år sedan av den romerska satirikern Juvenalis, står som motto för Europaparlamentets rapport om Echelon, ett av historiens största 177

³²Fredrik Björcks begreppsutredning fanns att tillgå på webbplatsen <<http://www.bjorck.com/>>. Sajten är numera tillgänglig via Archive.org. För citatet, se

<<http://web.archive.org/web/20030509145322/http://www.bjorck.com/its6-ledsys.pdf>>, nerladdad 17.5.2012.

³³Norberg, Johan: "F A Hayek – den spontana ordningens uttolkare",

<<http://www.liberalismen.com/hayek.shtml>>. Webbadressen fungerar inte längre men webbsidan kan fortsättningsvis läsas via <<http://web.archive.org/web/20030602184139/http://liberalismen.com/hayek.shtml>> (17.5.2012)

spionageprojekt.³⁴ Echelon är ett av många exempel på hur informationssamhällets regeringar försöker bita sig själva i svansen. Vem inbillar sig att regeringar, som aktivt undergräver varandras informationssäkerhet, ska lyckas uppnå ett tillstånd "där hoten mot informationens, informationssystemens och datatrafikens konfidentialitet, integritet och brukbarhet inte utgör någon betydande risk"?³⁵ Därför tror jag att vi får ta EU-kommissionens förslag (i februari 2003) till upprättande av en gemensam europeisk "nät- och informationssäkerhetsbyrå" med en stor nypa salt.³⁶

Insikten om att informationssäkerheten måste läcka som ett såll är oroväckande men samtidigt befriande. 178

□ □ □ 179

Vi är nödda och tvungna till att diskutera "informationssäkerheten" i det så kallade informationssamhället och pågående den digitala informationsteknologins genombrott. Men informationssäkerhet borde inte uppfattas som en teknisk eller professionell fråga utan som ett politiskt begrepp. En av utgångspunkterna för diskussionen om informationssäkerhet borde vara, att värderingsgrund och politisk åsikt bestämmer, inte bara vad vilka åtgärder man anser vara kloka och önskvärda, utan också vad diskussionen ska handla om och vad man överhuvudtaget menar med informationssäkerhet. "Informationssäkerheten" är en fråga för generalister. Det behövs inte minst historiska perspektiv, eftersom frågorna i långt ifrån alla avseenden är nya. 180

Sommaren 2002 förlorade finländarna definitivt sin politiska oskuld beträffande "informationssäkerheten". Soneraskandalen, som då drabbade landet, var en härva av betydande ekonomiska misstag samt misstankar om oegentligheter i affärsverksamheten och grov kränkning av personalens och utomståendes integritet. Brottsundersökningar pågick och rättegångar stundade.

Soneras (numera Telia-Soneras) ansamlingar av data om användningen av bolagets mobiltelefonitjänster var mycket omfattande eftersom tjänsterna användes av miljoner människor. För att se till skyddet av bl.a. dessa informationstillgångar hade bolaget en säkerhetschef vid namn Juha E. Miettinen. Juha E. Miettinen hade författat gängse läroböcker om informationssäkerhet. Han tillhörde Finlands informationssäkerhetsetablissemang. Men sedan hösten 2002 misstänktes Miettinen, jämte några andra f.d. Sonerachefer för att ha utnyttjat ovannämnda data för att spionera på personalen och på journalister, som förmedlade nyheter om Sonera till allmänheten. 182

Soneraskandalen är en av historierna om hur informationssäkerheten fallerade. En viktig bit handlade också om hur personers integritet kränktes. Men paradoxalt nog var Soneraskandalen också – och kanske i synnerhet – ett exempel på hur vissa personers integritet omgärdades med ett övermått av skydd. 183

³⁴Tillägg i maj 2012: Ang. Echelon, se dokumentet "Europaparlamentets verksamhet. Höjdpunkter 1999-2004", utgivet av Europaparlamentet, <<http://www.elections2004.eu.int/highlights/sv/108.html>>. Adressen fungerar inte längre, men dokumentet finns att tillgå via Archive.org.

³⁵Jfr Finansministeriets ovan citerade definition av informationssäkerhet.

³⁶Tillägg 2012: Förslaget ledde sedermera till att European Network and Information Security Agency (ENISA) grundades.

Sonera gjorde under Kaj-Erik Relanders tid som VD den dyraste missen i finländsk företagshistoria: köpet av – som det senare visade sig – totalt värdelösa UMTS-licenser i Tyskland för 4,3 miljarder euro. På något sätt, som ingen så vitt jag vet har förklarat, lyckades Relander emellertid skrapa ihop tiotals (kanske hundratals) miljoner euro åt sig själv varmed han skaffade sig delägarskap och ett nytt jobb i det multinationella investeringsbolaget Accel Partners. Också Relander hörde till de som misstänktes för grov kränkning av kommunikationshemligheten. 184

På grund av ovannämnda och ytterligare några andra misstag och misstankar ledde Soneraskandalen till att det restes krav om en specialrevision av bolagets ekonomiska och juridiska situation, förrättad av utomstående, oberoende revisorer och utredningsmän. Kravet stöddes uttryckligen av bl.a. oppositionsledaren Anneli Jäätteenmäki, justitieminister Koskinen, professor Jarmo Leppikangas (bokföringsexpert och ordförande i aktiespararnas centralförbund) och den globaliseringskritiska organisationen ATTAC. 185

Men här visade sig "informationssäkerheten" plötsligt vara stenhård. Statsminister Lipponen, som kortsiktigt valde att prioritera genomförandet av fusionen av Telia och Sonera i stället för att verka för demokrati i informationssamhället, avvisade helt sonika kravet om en specialrevision och kallade det för "populism". På vilken grund? 186

Grunden bestod i att Sonera privatiserades på 1990-talet. Regeringen ansåg sig ha rätt att vägra ta ansvar för oegentligheterna i ett privat börsbolag, trots att finska staten kvarstod som bolagets största enskilda ägare. Direktör Relander, för sin del, uppfattades som en privatperson vars integritet inte fick kränkas. Frågan om hur Relander samlade det kapital, som han behövde för att bli delägare i Accel Partners, var onekligen pinsam för honom. Men hur mycket obehagligare var den inte för medborgarna i informationssamhället? En specialrevision hade när allt kommer omkring bara varit en säkerhetsåtgärd med syfte att ta fram tillförlitlig information. I första hand hade bolagets ägare kunnat dra nytta av specialrevisionen. När det gäller ett så stort och för samhällets funktioner viktigt bolag som Sonera hade det även varit viktigt att slå vakt om allmänhetens rätt till insyn. 187

När det kom till kritan visade det sig i samband med Soneraskandalen, att den verkställande makten, regeringen, ensam bestämde om vad vi får och inte får veta. Under dessa omständigheter borde medborgarna bestämt ha avvisat begreppet informationssäkerhet som lögn och propaganda. För att bli acceptabelt som politiskt begrepp borde informationssäkerhet också inbegripa principen om transparens och rentav en ny myndighet eller makt, vars uppgift skulle bestå i att skydda offentligheten. Informationssäkerheten måste betraktas som en integrerad del av informationsfriheten. 188

□ □ □

Skulle biblioteket kunna axla rollen som informationstillgångarnas beskyddare och allmän garant för informationssäkerheten och -friheten i informationssamhället? Mycket ska givetvis till innan denna tanke börjar likna en verklighet. Den är dock tänkvärd. 189

Med biblioteket avser jag i detta sammanhang den organisation som vi i Norden kallar folkbiblioteket eller det allmänna biblioteket. Jag vet egentligen ingen annan organisation som vore mer kvalificerad för uppdraget som informationstillgångarnas och informationsfrihetens beskyddare än folkbiblioteket. Men detta är ett uppdrag som förutsätter politisk makt, 191

något som biblioteket tillsvidare saknar. Som medborgare i informationssamhället kräver jag följaktligen en ny maktindelning. Mitt krav innebär att biblioteket bör utrustas med politiska maktbefogenheter och att en av dessa bör vara "att leda och samordna informationssäkerheten".

Som avslutning på den här artikeln ska jag kort skissera några argument till stöd för ovanstående slutsats. 192

1. Biblioteket är sedan länge välbekant för alla grupper av befolkningen som en allmännyttig, offentlig informationstjänst. Bibliotekspersonalen är de facto en professionell kår av specialister på information. De kan anses vara kallade att utöva "informationsmakten" (eller ska vi kalla det för biblioteksmakten?) ungefär såsom domare och jurister är den dömande maktens yrkesutövare. Bibliotekets geografiska spridning och bibliotekspersonalens lokalkännedom (biblioteken är ju närvarande i alla städer och kommuner) skapar goda förutsättningar för att undvika centralbyråkraters och statliga planeringsbyråers misstag.

2. Mellan biblioteket och IT-samhällets viktigaste nya inrättning, alltså internet, råder en viktig artlikhet. Detta bekräftas för övrigt också i hur mänskorna spontant upplever internet. På frågan "Vad tycker du att internet liknar?" svarade de tillfrågade så här i en amerikansk enkätundersökning år 2002:³⁷ 194

Vad tycker du internet liknar?			
	Alla	Andvänder nätet	Anv. ej nätet
Bibliotek	51%	61%	36%
Mötesplats	11%	10%	12%
Köpcentrum	10%	10%	11%
Skola	6%	6%	6%
Peep show	3%	1%	5%
Fest	2%	2%	3%
Bank	1%	1%	2%
Alla ovanstående	5%	4%	5%
Vet inte	11%	5%	20%

Antal tillfrågade: 3 533. Enkäten utfördes i mars-maj 2002.

Källa: Pew Internet & American Life Project.

3. Internets utveckling innehåller flera drag av en spontan process i den hayekska meningen. Men internet är inget kaos, det påminner som sagt starkt om ett bibliotek. Vi bör bejaka bibliotekets och internets artlikhet och tänka oss deras framtid som ett harmoniskt äktenskap där bägge parter ges tillfälle att växa, utvecklas och påverka varandra. För många bibliotekarier och bibliotekskunder (m a o för den läsande allmänheten) är det nyss sagda redan självklart. I Finland och Sverige kan så att säga giftermålet mellan bibliotek och internet redan anses ha ägt rum. Nu gäller det att gå vidare. Bibliotekets roll borde stärkas t ex genom medbestämmande i de lokala, nationella och internationella organ som har inflytande över internetutvecklingen. Kommunens internetserverar bör placeras i kommunbiblioteket och IFLA bör ha säte i ICANN. 196

³⁷ Tabellen citerad och översatt enl. Greenspan, Robyn: "The Internet Not For Everyone";

<<http://www.clickz.com/clickz/news/1698726/internet-not-for-everyone>>.

4. Biblioteket har bättre förutsättningar än finansministeriet att stå politiskt neutralt i den mening som vi förväntar oss av t ex domstolarna. Biblioteket är väl förankrat både i medborgarsamhället och i staten. Det befinner sig någonstans mellan dessa två poler i samhället. 197

□ □ □

198

Upprättandet av biblioteksmakten kommer antagligen ta flera år eller årtionden i anspråk. Mycket beror givetvis på lokala förhållanden i olika länder och på politiska och ekonomiska konjunkturer. Det är också uppenbart, att den nya maktfördelningen måste inbegripa en omfördelning av ekonomiska resurser (här är vi tillbaka i finansministeriet!) så att biblioteket förfogar över de medel som behövs för att sköta både sina gamla och nya uppgifter. Till de nya uppgifterna skulle som sagt höra att ta hand om informationssäkerheten. 199

Vad sedan informationsfriheten beträffar spelar biblioteket naturligtvis en betydande roll redan idag. När medborgarnas förtroende för massmedia sviktar, vilket är ett faktum, ökar bibliotekets betydelse ytterligare som ett slags offentlighetens ryggrad. Därför har alla försök att köra ner folkbiblioteken åtminstone i Finland mötts av ett kompakt och ilsket motstånd. 200

Informationsfriheten kan inte säkras genom tillsättandet av en ny myndighet eller ombudsman i stil med Kanadas "Freedom of Information Commissioner".³⁸ Men om en sådan ombudsman tillsattes och placerades i biblioteket kunde det i alla fall bli ett första steg i rätt riktning. På sikt behövs dock en större förskjutning i makten över informationen till förmån för medborgarna. Denna grundläggande reform av statsmakten kan inte genomföras utan ett aktivt och massivt stöd från medborgarnas sida. Jag vill gärna uppmana biblioteksfolket att gå med i, påverka och få stöd från nutidens globala och globaliseringskritiska medborgarorganisationer av typ Attac, Jordens Vänner, Greenpeace och Amnesty International. 201

Lars D Erikssons kritik

202

I tidskriften BiS 1/2004 hade prof Lars D Eriksson ett inlägg med några kritiska synpunkter på min åsikt om att biblioteket borde skaffa sig (och ges) mer politisk makt. Med författarens tillstånd citerar jag inlägget i dess helhet: 203

Mikael Bööks artikel "Från finansministeriet till biblioteket – reflexioner kring begreppen informationssäkerhet och –frihet", som ingick i nummer 2/2003 av bis, förtjänar några kritiska kommentarer. I artikeln gör sig Böök till tolk för uppfattningen att biblioteket i framtiden skulle kunna axla rollen som informationstillgångarnas beskyddare och allmänna garant för såväl informationssäkerheten som –friheten i informationssamhället. 204

Tanken förefaller naturligtvis tilltalande för alla vänner av biblioteket, men tyvärr vore den, om den förverkligas, förödande för hela biblioteksinstitutionen. Bibliotekets styrka ligger just i det faktum att det är maktlöst, att det inte kan inordnas i de politiska maktstrukturerna. Om det ges makt enligt den modell Mikael Böök föreslår, måste det givetvis kontrolleras. Men av vem och på vilket sätt? När Böök ställer den i och för sig 205

³⁸Jfr Anders R Olsson: *It och det fria ordet – myten om storebror*, 1996, s 94.

berättigade frågan "vem skall vakta väktarna?" och därmed av allt att döma menar att biblioteken borde överta väktarrollen, förbiser han en väsentlig sak. I samma ögonblick som biblioteket blir väktare uppstår givetvis frågan om vem som skall vakta biblioteket. Jag koncentrerar mig här på det högeligen problematiska förslaget att biblioteket borde ta hand om kontrollen av informationssäkerheten. Med informationssäkerhet avser M.B. så vitt skilda ting som statens och företagens kommunikationssäkerhet och den enskilda medborgarens integritet och privatliv. Det är i sanning inte särskilt lätthanterliga uppgifter. Biblioteken skulle med andra ord också förpliktas att syssla med till exempel virusbekämpning och övervakning av skräpposten. – Gud bevare oss för en sådan utveckling!

I Finlands riksdag ligger som bäst ett förslag till en lag om dataskydd vid elektronisk kommunikation. I det lagförslaget är det kommunikationsministeriet, kommunikationsverket och dataombudsmannen som ges ansvaret för både styrningen och övervakningen av dataskyddet. Det är möjligt att det finns bättre administrativt-byråkratiska lösningar på vem som skall handha dataskyddet. Den frågan kan jag tyvärr inte ta ställning till. Men jag måste ärligt erkänna att jag har ringa förståelse för förslaget att belasta biblioteken med dessa högst tekniska övervakningsuppgifter. Biblioteken är starkt decentraliserade enheter med lokal förankring. Det är deras styrka. Jag kan inte inse att medborgarsamhället skulle stärka sina positioner genom att göra även biblioteken till ämbetsverk. Det säger sig nämligen självt att en överföring av dataskyddet till dem skulle resultera i att deras verksamhet skulle regleras via lagstiftning och andra administrativa mekanismer. Vad vore då vunnet?

Men det finns även andra minst lika viktiga invändningar mot det böökska förslaget om biblioteksmakt. Bibliotekarierna skulle bli tjänstemän i ordets mest stränga mening: skärpta och delvis helt nya kompetenskrav, i lag reglerad tystnadsplikt med åtföljande straffrättsliga och tjänstemannarättsliga ansvarighetsregler o.s.v.

Den transparens som Mikael Bööck så värtaligt talar för skulle, om hans förslag blev verklighet, vändas i sin motsats. Bibliotekariernas egen verksamhet skulle med nödvändighet bli icke-transparent!

Det finns ytterligare en invändning som jag inte kan låta bli att nämna. Informationssäkerheten är en av de mest känsliga (och viktiga) frågorna i informationssamhället. Om den uppgiften anförtros biblioteken och om dessa fortsättningsvis skall fungera som representanter för medborgarsamhället och inte enbart som statens förlängda arm, kommer det att vid sidan av biblioteken uppstå en parallellmakt som de facto styr och övervakar dataskyddet. Det ligger nära till hands att "kontrollen" i så fall i praktiken antingen anförtros försvarsministeriet eller skyddspolisen. – Sic transit gloria mundi atque transparentiae.

Min slutsats är alltså att biblioteken bör förbli vid sin läst. Det är helt tillräckligt att de förblir institutioner för bildning och information. Det är lika viktigt att de förblir decentraliserade företrädare för medborgarsamhället. Deras makt ligger inte i att de får nya på lag baserade kontrollfunktioner utan i att de, då det behövs, lyckas mobilisera närmiljön till aktioner i situationer då deras ställning som bildnings- och informationsspridare hotas.

Lars D. Eriksson

211

Professor i offentlig rätt vid Helsingfors universitet

212

Svar till Lars D. Eriksson

213

Mitt svar till Lars D. Eriksson ingick också i BiS 1/2004:

214

1. "Bibliotekets styrka ligger just i det faktum att det är maktlöst, att det inte kan inordnas i de politiska maktstrukturerna", skriver Lars D Eriksson. Detta är kanske en fruktbar paradox. Vari består då bibliotekets maktlösa styrka? Jag tror att den består i att biblioteket upprätthåller informationsfriheten, även kallad den intellektuella friheten. Då är det förstås inte vilket bibliotek som helst vi talar om, utan det är det moderna folkbiblioteket, som uppstod ur 1800-talets amerikanska och europeiska folkbildningsrörelser. Informationsfriheten är till viss del en frihet från makt. Men den är också en frihet att kritisera, motarbeta, reformera och revolutionera makten. Dessutom är den en frihet som makten själv tar sig och använder sig av. Det har påpekats om informationsfriheten, att den blivit en så ingrodd vana, att den numera tas för given – ungefär som "en naturlag" (Jan Ristarp).

215

I motsats till naturens lagar är dock informationsfriheten någonting som människorna har skapat. Biblioteket är en av informationsfrihetens viktigaste men kanske inte en av dess mest uppmärksammade institutioner. Genom att dag efter dag stå öppet för allmänheten befäster biblioteket informationsfriheten liksom riksdagen genom att väljas och sammanträda bekräftar demokratin. Bibliotekets styrka ligger allmänt taget i att det ständigt gör informationsfrihetens principer förhärskande.

216

Men det är en överdrift att påstå, att biblioteket inte kan inordnas i de politiska maktstrukturerna. Biblioteket liksom allt annat som människorna har skapat är ju en del av samhället och har genom historien de facto på en mängd olika sätt fungerat som den politiska maktens verktyg.

Informationsfriheten är emellertid inte bara en del av utan också ett rättesnöre för samhället. I den meningen är biblioteket faktiskt en maktstruktur, som bidrar till att upprätthålla en demokratisk samhällsordning. De från staten och affärsföretagen fristående universitets- och forskningsbiblioteken är på motsvarande sätt en demokratisk maktstruktur i forskarsamhället.

218

2. "Om biblioteket ges makt måste det givetvis kontrolleras", fortsätter Lars D Eriksson, och då "uppstår givetvis frågan om vem som skall vakta biblioteket". På detta kan man för det första svara att biblioteken kontrolleras sedan länge tillbaka genom bibliotekslagstiftning och eftersom kommunen och staten mer eller mindre regelbundet utvärderar bibliotekens verksamhet. Dessutom måste ju de biblioteksanställda uppfylla behörighetsvillkor. Ifall biblioteken ges makt i den mening jag avser behövs det säkert också nya och kanske fastare regler för bibliotekens verksamhet än hittills. I en demokrati bör i varje händelse biblioteksmakten, liksom den lagstiftande, den verkställande och den dömande makten kontrolleras av folket. Min motfråga är följande: Varför skulle det vara svårare att kontrollera biblioteken än att kontrollera domstolarna?

219

Många aktuella omständigheter och utvecklingstrender talar för att biblioteken borde ges maktbefogenheter. Jag är övertygad om att detta är nödvändigt för att informationsfriheten och demokratin ska kunna fortleva och fördjupas i informationssamhället. Biblioteken borde erkännas som den fjärde statsmakt man traditionellt har ansett att den fria pressen kan utgöra. Biblioteket genomgår en metamorfos, vilken inte låter sig beskrivas tillräckligt tydligt enbart med hänvisning till "IT" och "den digitala revolutionen". Det viktiga, och fortfarande nya i sammanhanget, är internet. Internet är hädanefter en del av biblioteket. Internet, men också "utbildningsexplosionen" mm, gör att biblioteket för närvarande växer så att det knakar, lämnar sin långa barndom bakom sig och inträder i puberteten. Biblioteket håller, får vi hoppas, på att bli myndigt. 220

Men biblioteket och internet erkänns inte ännu fullt ut. De anses inte vara delaktiga av makten i informationssamhället. Grundlagen innehåller visserligen formuleringar om yttrande- och åsiktsfrihet och om allas rätt till utbildning, vilka kan anföras till stöd för bibliotekens verksamhet och möjligen också som ett bejakande eller erkännande av internet. Men biblioteken och internet borde uttryckligen nämnas i grundlagen vid sidan av riksdag, regering och domstolar. 221

Biblioteksmakt innebär en konstitutionell uppgradering av biblioteken och internet. (Ordet internet förekommer för övrigt inte heller i Sveriges bibliotekslag från år 1996 eller i Finlands bibliotekslag och -förordning från år 1998.) 222

3. "...jag har ringa förståelse för förslaget att belasta biblioteken med dessa högst tekniska övervakningsuppgifter", anmärker Lars D. Eriksson på mina reflexioner kring biblioteksmakt och informationssäkerhet. Till detta invänder jag att biblioteken från allra första början har använt informationsteknologi och skött tekniska uppgifter – skrift är ju informationsteknik! Biblioteken har inte heller låtit sig akterseglas av internetutvecklingen, utan faktiskt lyckats hålla jämna steg med den. För att beskriva dagens bibliotek, som kombinerar traditionell och digital teknik i sin strävan att bevara, presentera och leverera kultur och kunskap till allmänheten, har EU- och andra byråkrater redan myntat nya begrepp som t ex "hybridbibliotek". Vi behöver inte dela deras vision av informationssamhället, där kultur och kunskap först och främst uppfattas som en handelsvara. Klart är i alla fall, anser undertecknad, att biblioteket är precis rätt ställe för att bygga upp en hög kompetens inom informationsteknologi och databehandling inklusive informationssäkerhet. 223

Om informationssäkerhet råkar vara ett begrepp som innefattar en mängd till synes disparata områden och aktiviteter, inklusive bekämpning av skräppost, minskning av risken för elavbrott och åtgärder mot företagsspionage, så är det inte mitt fel. Jag ville i min artikel ifrågasätta statsbyråkratins kompetens att axla det högsta ansvaret för informationssäkerheten, dels genom att avmystifiera begreppet och problematisera det ur en ny synvinkel, dels genom att peka på bibliotekets traditionella höga kompetens inom informationsbehandlingens område. 224

Om bibliotekets och internets status i grundlagen

225

Början är utdrag ur mitt "Svar till Siv Wold-Karlsen" i BiS 4/2008. De två synpunkterna på varför biblioteket och internet saknar konstitutionell status är skrivna för denna bok.

226

Montesquieus berömda avhandling *Om lagarnas anda* (1748) avsåg att motivera en begränsning av den absoluta makten och öka medborgarnas frihet genom lagstiftning, men verket tillkom före yttrande-, tryck- och pressfrihetens genombrott. I Montesquieus begrepp om friheten ingår inte informationsfriheten. Thomas Carlyle nuddade vid problemet när han ett sekel efter Montesquieu myntade talesättet om "det fjärde ståndet" (*the fourth estate*). Carlyles formuleringar om "fjärde ståndet" i föreläsningen "The Hero as Man of Letters" (1840) brukar citeras som termens ursprung. Carlyle behandlar i denna uppsats hela litteraturinstitutionen inklusive biblioteket som ett "fjärde stånd". Termen har sedermera använts för att beskriva den speciella makt, som det skrivna ordet kan och bör besitta. Vanligen har man då främst tänkt på hur pressens politiska reportrar kan utöva inflytande genom att "bevaka" det politiska beslutsfattandet för allmänhetens räkning.

227

Men parallellen haltar. Medan de lagstiftande, verkställande och dömande statsmakterna sedan länge definieras och beskrivs såsom obligatoriska maktinstitutioner, har informationsfriheten förblivit enbart en frihet och en rättighet. Riksdag, regering och domstolar måste vi helt enkelt ha, för det står så i grundlagen. Annat är det med informationsfriheten, som förblir ett tomt ord ända tills någon modig man eller kvinna tar sig för att verkligen använda ordets makt.

228

Ändå anser många, att biblioteket har förträffliga demokratiska egenskaper och att biblioteket, snarare än press och media, vilka sist och slutligen är affärsföretag, bildar den yttersta garantin för informationsfriheten. Bibliotekspolitiker som Oliver Garceau i USA³⁹ och Jan Ristarp i Sverige,⁴⁰ har också lagt fram övertygande argument och empiriskt material som tyder på att biblioteket faktiskt har spelat en viktig roll vid demokratins förverkligande.

229

Också lagstiftarna tycks utgå ifrån att ett fungerande biblioteksväsen hör till förutsättningarna för ett demokratiskt samhällsskick. Men ingenstans har biblioteket skrivits in i grundlagen. Informationsmakten, som ytterst baserar sig på bibliotekens existens (och som därför också kunde kallas för biblioteksmakten), saknar med andra ord konstitutionell status. Varför?

Till denna fråga har jag två anmärkningar:

231

1. Problemet är politiskt. Detta är en av den så kallade informationspolitikens grundfrågor. Den nya, fjärde statsmakten låter sig inte bindas av statsgränserna. Den är överstatlig och kosmopolitisk. Dess politiska uppgift består i att dämpa och balansera nationalstaternas nuvarande informationella övermakt. Biblioteket och internet kan tillsammans bilda en

232

³⁹Garceau, Oliver: *The Public Library in the Political Process*. Columbia University Press. New York 1949.

⁴⁰Ristarp, Jan: *Mitt i byn! Om det moderna folkbibliotekets framväxt*. BTJ 2001.

ny, informationell makt, en fjärde statsmakt, som minskar regeringarnas och andra styrande organs möjligheter att hemlighålla, förvränga och privatisera information, som bör vara offentlig.

Det betyder att vidareutveckla internet som en global offentlighetsstruktur, som är i stånd att stå emot eller kringgå även stormakternas maktintressen. 233

För att lösa problemet måste man således ta ställning till och avgöra vissa känsliga frågor om "globalstyre" och "världsregering". En första svårighet är då, att de flesta av oss av gammal vana föreställer sig "regeringen" som en hop "politiker" och några "statsmän", vilka "sitter i regeringen" som ministrar eller innehar "presidentens" roll. Å andra är vi inte vana att uppfatta biblioteken som regerande organ, utrustande med grundlagsenlig och dessutom världsomfattande makt. Bibliotekarierna själva uppfattar vanligen inte heller sig själva på det viset, trots att många bibliotekarier faktiskt upplever sig själva som kommunala eller nationella tjänstemän vid sidan av sin roll som servicepersonal. Vi betraktar ju i nuläget bibliotekarierna så gott som enbart som servicepersonal. Inte ens av nationalbibliotekarien väntar vi oss mer än en mycket begränsad relativ autonomi.⁴¹ 234

2. Antag, att det i grundlagen skulle inskrivas regler, som för det första stipulerade att landet ifråga *måste* låta sig styras, förutom av regering, riksdag och rättsväsende, också av den globala biblioteksmakten, och för det andra i detalj skulle ange i vilken utsträckning landet erkänner denna makt. Skulle detta medföra en risk för att man samtidigt begränsade åsikts- och tryckfriheten? Och hur skulle den politiska process se ut, som ledde till att staterna i sina grundlagar beaktade och skrev in den informationella makten? 235

Detta är känsliga frågor. Här lurar också risker för diktatur och censur ifall bibliotekariernas etik åsidosätts av regeringarna, eller – med andra ord – ifall bibliotekarierna (och journalisterna) inte lyckas hålla regeringarna stången. Men denna reform (eller vore det riktigare att kalla det för en revolution, eftersom det ju är fråga om att införa ett nytt politiskt system?) bör trots allt eftersträvas. Särskilt efter 11-septemberattentaten 2001 har demokratin i det västliga politiska systemet urholkats och allt mera börjat likna de mer auktoritära regimer som råder i Kina och Ryssland, vilka å andra sidan ekonomiskt och även politiskt med stora steg har närmat sig Väst. Upprättandet av biblioteksmakten vore ett led i en global demokratiseringsprocess, ett återerövrande av demokratin. Detta kan inte åstadkommas av staternas regeringar, det kan bara ske genom att världens folk tillkämpar sig en ny, gemensam lag. Min uppfattning om hur detta kan gå till grundar sig på vad jag själv skulle vilja kalla *regional federalism*. Således behöver Amerikanerna vidareutveckla sin federalism eller antagligen två federalismer, ifall Latinamerika bör gå sin egen väg, Kina och de Oberoende staternas samväld (OSS, som inkluderar Ryssland) behöver sina respektive federalismer, det behövs en panafrikansk och en gandhisk, indisk federalism (en vidareutveckling av dagens indiska federation, som består av 28 delstater och sju unionsterritorier, med utgångspunkt i Gandhis vision) och, sist men inte minst, en fortsatt utveckling av Altiero Spinellis med fleras visioner av den europeiska, regionala federalismen. På globalplanet kan världens 236

⁴¹ Jfr "Om WikiLeaks, Wikipedia och bibliotekets framtid" nedan.

folk förverkliga ett gemensamt styre endast genom att bygga vidare på biblioteket och internet.

Inom FN lär man för några år sedan ha försökt komma fram till ett avtal om staternas ²³⁷ `förpliktelser'; detta ord användes för att man ville undvika att tala om staternas `skyldigheter'.⁴² FN-förhandlingarna kring denna grundläggande fråga förtjänar att undersökas närmare. Kanhända borde man allvarligt överväga att låta staternas och regeringarnas informationspolitik "förpliktas" och styras av bibliotekariernas yrkesetik?

⁴²Jag tackar Lars D. Eriksson, som meddelade mig denna information under ett telefonsamtal sommaren 2012.

Utredning av begreppen Fjärde Ståndet och Fjärde Statsmakten

Bygger på <"Fjärde ståndet – en personlig begreppsrevidering">, blogginlägg 8.3.2008.

Montesquieu bör inte förbigås när man talar om Fjärde Ståndet, som ju, åtminstone i den mening som det ibland fortfarande används, är det "fjärde" i förhållande till hans berömda statsmaktstriad, dvs. den lagstiftande, verkställande och dömande makten. När man läser vad Thomas Carlyle skriver om Fjärde Ståndet i boken *On Heroes and Hero Worship* (1841) inser man dock, att begreppets rötter snarare står att finna i Englands än i Frankrikes historia, trots att också Carlyles *Fourth Estate* – via Edmund Burke – hänvisar till den franska traditionens tre generalständer (*États généraux*), dvs. prästerskapet, adeln och borgerskapet. För övrigt kommer Carlyle i sina formuleringar om Fjärde Ståndet närmare min egen uppfattning om bibliotekets makt än jag kunnat ana.

Enligt en vedertagen historiesyn bildar franska revolutionen den politiska historiens stora vändpunkt; den moderna politiska historien anses egentligen börja först då, år 1789. Då införs nämligen Demokrati, eftersom Tredje Ståndet, dvs. folket självt, tar makten, och Republik, eftersom maktens former hädanefter definieras i grundlagar, vilket innebär att makten formellt fördelas på olika institutioner med uppgift att balansera och kontrollera varandra. (Det är ju här Montesquieu kommer in i bilden med sin berömda maktfördelningslära.)

Hos oss i Norden uppstår lätt förvirring då man talar om Fjärde Ståndet. Carlyle pekar på "The Reporters"; enligt honom är nämligen just dessa ett fjärde stånd och innehavare av en speciell makt. Är det meningsfullt att kalla denna makt för Fjärde Statsmakten? Ja, men det var kanske ändå inte riktigt så som Carlyle tänkte sig saken. Han hänvisar ju bokstavligen till *tre stånd i parlamentet*.

Carlyle uppfattar emellertid detta fjärde parlamentsstånd i en mycket vid mening. För honom är reportrarna i parlamentets läktare bara Fjärde Ståndets synliga spets. Han skriver t ex : "*Literature is our Parliament too*" – litteraturen är också vårt parlament. Vidare likställer han litteraturen med "trycket" (*printing*). Fjärde Ståndets makt är med andra ord att uppfatta som ett resultat av att skrivandet och litteraturen kombineras med en (på Carlyles tid allt vanligare) kopieringsteknik.

Carlyle fäster visserligen speciell uppmärksamhet vid journalisternas yrkesgrupp men inbegriper i Fjärde Ståndet överhuvudtaget alla människor som "talar" till nationen genom det tryckta ordet. (Idag inbegrips alla människor, som producerar medieinslag och dessutom en del "kändisar".)

Carlyle anser, att det tryckta ordet innehåller demokratins möjlighet. "Democracy is virtually there", påpekar han om "trycket". Därigenom kommer han ju mycket nära uppfattningen, att det tryckta ordet är en virtuell – i betydelsen potentiell – statsmakt. Han kallar faktiskt också ibland det tryckta ordet för "a power, a branch of government" (en makt, en gren av statsstyret).

Nuförtiden går det naturligtvis inte längre att sätta likhetstecken mellan "stånd" och "statsmakter". I parlamentariska regimer (som våra i Norden) vore det ju också befängd

att kalla riksdags- eller stortingsledamöterna för "ett stånd" och regeringen med sina ministrar för ett annat "stånd".

Med den dömande makten förhåller det sig i någon mån annorlunda, eftersom den är uppbyggd kring en yrkesgrupp, vars medlemmar ofta begränsas till de, som har genomgått en juridisk utbildning. Någon motsvarande specialutbildning förutsätts inte av riksdagsmän eller ministrar. ("Yrkespolitiker" blir man t ex genom sin karisma, sin egen eller sina vänners förmögenhet, eller genom att skaffa sig politiska erfarenheter, men vanligen inte för att man fyller formella kriterier på yrkeskompetens.)

247

En viktig förutsättning för att Carlyles Fjärde Stånd (eller "branch of Government") skall fungera är naturligtvis yttrandefriheten och pressfriheten. I Montesquieus politiska teori är yttrande- och pressfriheten däremot inte så viktiga, även om friheten (*la liberté; liberty*) – i betydelsen frihet från tyranni genom konstitutionell delning av makten – är det. I Montesquieus böcker om lagarnas anda söker man förgäves efter en motsvarighet till Carlyles begrepp om en litterär, skrivande, fjärdedel av makten. Den skotska forskaren Iain Stewart påpekar i sin kommentar till Montesquieu's underhållande "Anteckningar om England", att M:s uppfattning om den politiska makten i själva verket är ytlig, eftersom han inte räknar med att makten också kan slå fast valmöjligheter och sätta agendor, eller med maktens förmåga att få människor att ändra på sina egna innersta önskningsar. Montesquieus kommentarer i anteckningarna om England (vilka f ö publicerades först på 1800-talet) tyder dock på att han skulle ha hälsat pressfrihetens ankomst med glädje, skriver Stewart.⁴³

248

Idag håller internet på att överta den roll av "fjärde statsmakt" som det tryckta ordet har spelat alltsedan det blev fritt. Men för att detta skall kunna ske måste "den fjärde statsmakten" utvecklas till en global "biblioteksmakt" och bibliotekarierna träda fram som det globaliserade fria ordets väktare och garanter överallt i världen.

249

⁴³Jfr Stewart, Iain: "Montesquieu in England: his 'Notes on England', with Commentary and Translation" (2002); <<http://ouc1f.iuscomp.org/articles/montesquieu.shtml>>

Om journalisternas och bibliotekariernas roller inom den informationella makten

250

Inte tidigare publicerat. Bygger på brevväxling med Anders Ericson, journalist vid Norges biblioteksförning.

251

Man borde erkänna, att bibliotekariens och journalistens yrken är och förblir yrken för generalister, att det bor en liten bibliotekarie i oss alla och att var och en borde försöka vara sin egen murvel.

252

Antag, att några bibliotekarier och journalister har fått i uppdrag att spela i ett och samma "fotbollslag" och att de ska tilldelas positioner, som motsvarar deras yrkesroller. Då skulle jag vänta mig att få se journalisten i anfallskedjan, spelande t ex högerytter. Bibliotekarien skulle däremot, antar jag, spela i försvaret, t ex som vänsterback, dock icke att förglömma, att också en back kan göra mål! Det må även var tillåtet för en bibliotekarie att emellanåt fungera som avslöjare av obekväma sanningar eller som en väckarklocka inför en sovande publik.

253

I det tilltänkta "fotbollslaget" är det framför allt den granskande eller grävande journalistiken som räknas. Höger och/eller vänster saknar därför politisk betydelse då ju den granskande journalistiken, som journalistikprofessorn Jesper Strömbäck skriver, står "i motsatsställning till partipolitiska aktörer".⁴⁴

254

Resultatet av de båda yrkesgruppernas samspel borde bilda en motvikt inte bara till partiintressena utan också till de traditionella statsmakterna. Tillsammans skulle bibliotekarierna och journalisterna kunna bilda ett oslagbart team: Fjärde Statsmakten.

255

I verkligheten fallerar samspelet ändå betänkligt. Exemplet på detta missförhållande är legio. Här ska jag bara lyfta fram ett exempel.

256

Efter jordbävningen i Indiska Oceanen och den åtföljande tsunamin 26.12.2004 publicerade FN:s miljöorgan UNEP en rapport där det framkom att

257

"Somalien är ett av många s k Minst Utvecklade Länder, som enligt uppgift fått ta emot otaliga transporter av illegalt kärnavfall och annat giftigt avfall, vilket har dumpats längs kusten. Dumpningen längs Somaliens kust började tidigt på 1980-talet och fortsatte under inbördeskriget. Det farliga avfallet innehöll uran, radioaktivt avfall, bly, kadmium, kvicksilver och giftigt industriellt avfall, sjukhusavfall, kemiskt avfall, avfall från behandling av läder med mera. Största delen av avfallet dumpades helt enkelt på stränderna i läckande fat

258

⁴⁴Strömbäck: "Tillspetsat kan man historiskt sett ... se den granskande journalistiken som en journalistik i motsatsställning till partipolitiska aktörer. Härav följer synen på medierna och journalistiken som en inofficiell statsmakt, i den anglosaxiska världen kallad den fjärde statsmakten och i Sverige den tredje statsmakten ... Att pressen i Sverige kom att kallas den tredje i stället för den fjärde statsmakten har att göra med att domstolarna i Sverige förr inte hade en självständig konstitutionell ställning på samma sätt som i flera andra länder. Första gången uttrycket "den tredje statsmakten" användes i svensk press var för övrigt troligen 1838, då Henrik Bernhard Palmær skrev sin programförklaring i första numret av Östgötha-Correspondenten ...", jfr "Medierna som fjärde statsmakt. En studie av innebörden av begreppet granskande journalistik", <<http://www.jesperstromback.com/Rapport16Granskning.pdf>>

och avfallsskär utan hänsyn till lokalbefolkningens hälsa och med förödande miljökonsekvenser."⁴⁵

Som beundrare av de avslöjande journalist-anfallarna och de dokumenterande bibliotekariebackarna skulle man naturligtvis önska sig att såväl bibliotekarier som journalister skulle följa upp dessa fakta från UNEP. Men här, liksom i flera andra fall, har statsmakterna och partiintressena ("kärnkraftspartiet!") tydligen varit övermäktiga. En ensam journalist vid namn Vladislav Marjanovic vid Radio Afrika International i Wien, sköt visserligen ett skott mot mål, men skottet träffade målstolpen så att bollen åter studsade ut på planen. Marjanovic, en av de få som i detta fall har publicerat granskande journalistik, kom fram till att dumpningen av kärnavfall mm på Somaliens stränder länge sköttes – och kanske fortfarande sköts? – av maffian! På vems uppdrag? Kärnkraftsindustrins?⁴⁶

Bibliotekariens roll skulle jag, fortfarande i anknytning till prof Strömbergs med fleras uppfattning vilja beskriva som *det politiska medvetandets väktare*. 260

Strömbäck citerar i sin artikel om "Medierna som fjärde statsmakt" de amerikanska forskarna James S. Ettemas och Theodore L Glassers definition av de granskande journalisterna. Ettema & Glasser kallar dem "*custodians of public conscience*. Som svensk översättning föreslår han "medvetandets väktare". Men jag undrar om inte "det offentliga samvetets väktare" eller helt enkelt "samvetets röst" vore en lämpligare beskrivning av journalisternas yrkesroll såsom maktens och makthavarnas granskare.⁴⁷ 261

Medvetandets väktare passar bättre som en beskrivning av de allmänna bibliotekariernas (folkbibliotekariernas) yrkesroll – förutsatt att bibliotekarierna är beredda att återupprätta begreppet *dokumentation* och vidareutveckla sin roll som allmänhetens (folkets) *dokumentalister*.⁴⁸ 262

Bibliotekarien-dokumentalisten skulle samla på evidens. Han eller hon skulle välja ut och bevara relevanta dokument, vilka utgör evidensens bärare, och se till att dokumenten permanent är tillgängliga för journalisterna och medborgarna. Detta vore precis vad som behövdes för att rädda livet på det offentliga medvetandet – ja, på offentligheten som sådan. Därför kunde bibliotekarierna lämpligen beskrivas (och de kunde uppfatta sig själva) som "medvetandets väktare". Så skulle bibliotekarierna hjälpa de granskande journalisterna och oss alla att hålla samvetets röst vid liv. 263

⁴⁵Cit och öv ers. enl. UNEP: *After the Tsunami. Rapid Environmental Assessment* 2005, s 134.

<http://www.unep.org/tsunami/reports/TSUNAMI_report_complete.pdf>

⁴⁶Se Marjanovic, Vladislav: "Atommülldeponie Afrika" (2005), återgiven i

<<http://www.castor.de/material/gorlebenrundschau/2006/quartal1/ausg1.html>>; se även dokumentet "Mafia Links to Toxic Waste Trade – Europe"(1997) i Greenpeaces arkiv på nätet.

⁴⁷Ettema och Glasser preciserar, att de undersökande journalisterna inte bör betraktas som *moralens väktare* utan som en yrkesgrupp med särskilt goda förutsättningar för att rapportera och sprida historier som väcker allmänhetens känsla för vad som är rätt och orätt: "They are not the guardians of some superior moral knowledge. Rather these journalists have the means to report and disseminate stories that can engage the public's sense of right and wrong. These journalists are, in other words, custodians of exactly what we imagine our consciences to be: a morally engaged voice", Ettema, James och Glasser, Theodore: *Custodians of Conscience: Investigative Journalism and Public Virtue*. Columbia University Press. New York. 1998, s 4, cit. enl. Knight, Alan: "Online Investigative Journalism", <<http://ejournalist.com.au/v1n1/inv.pdf>> (28.8.2012.)

⁴⁸Mer om dokumentation i Del 3.

Apropå 'väktare' råder det också släktskap mellan bibliotekariens och *underrättelseagentens* respektive yrken. Här om skriver Marilyn Johnson:

"Bra bibliotekarier är borna agenter. De äger alla färdigheter och egenskaper som behövs i underrättelsetjänsten: nyfikenhet, vida kunskaper, gott minne, fallenhet för organisation och analys samt försiktighet".⁴⁹ 265

⁴⁹Cit. och övers. enl. Johnson, Marilyn: *This Book Is Overdue! How Librarians and Cybrarians Can Save Us All*, kindleversionen 2010.

Google — ett etiskt piratbolag?

266

En version av min ledare i Information for Social Change nr 30, Summer 2010, Special Issue on Information Ethics; se <<http://www.libr.org/isc>>. Jag tackar Toni Samek, forskare och lärare i biblioteksvetenskap vid universitetet i Alberta, som hjälpte mig med sin kommentar om representationer av kunskap. En ytterligare förkortad version på norska har ingått i Norsk Bibliotekforum 9/2010.

267

"Internet är inte ett bibliotek. Biblioteksmetaforen förutsätter så många saker – en central källa till information om informationstillgångar, en betald personal som plikttroget och fortlöpande indexerar nytt material, en invand och strängt tillämpad ontologi – att man kan gå vilse ifall man försöker tänka sig internet som ett bibliotek",

268

skriver Tara Calishain och Rael Dornfest i sin handbok för gooogleanvändare.⁵⁰

269

Jag håller inte riktigt med dem, utan vidhåller att "det digitala biblioteket" är och förblir en gångbar metafor för internet. Biblioteksmetaforen har inspirerat internets byggare alltsedan nätets barndom.⁵¹

270

Ordet central är uppenbarligen mycket centralt i sammanhanget. När O'Reilly-skribenterna inte vill gå med på att kalla internet en "central källa till information om informationstillgångar", så tror jag att de med "central" avser någonting som luktar byråkrati. Biblioteket är i deras ögon en central, som styrs av byråkrater, dvs. bibliotekarier, vilka skulle kunna få ett negativt inflytande över internet ifall internet uppfattades som ett bibliotek.

271

O'Reilly-skribenterna tycks också tro, att alla bibliotekarier rigoröst följer en viss ontologi. Bibliotekarierna har emellertid haft och fortsätter att ha tämligen varierande uppfattningar om böckernas ordning och andra representationer av kunskap. Man behöver inte gräva djupt i bibliotekens historia för att övertyga sig om detta.⁵² Men internetutvecklingen har (återupp)väckt ett allmänt intresse för ontologier. Internet har också skakat bibliotekariernas tidigare ontologier i grunden. Således befinner sig biblioteksvetenskapen i en förändringsepok.

272

O'Reilly-skribenterna har i sin tur förmodligen *sina* ontologier från *computer science*, AI-forskningen och kognitionsvetenskapen. Att läget inte heller på dessa områden precis utmärks av stillastående är uppenbart.

273

Internet har, delvis tack vare Googles sökmaskin men också av andra anledningar, otvivelaktigt blivit en central informationskälla och faktiskt också en *central källa till information om informationstillgångar* (en källa till information om information). I dessa avseenden påminner nätet starkt om och tävlar framgångsrikt med biblioteket. Men i

274

⁵⁰Calishain, Tara & Dornfest, Rael: *Google Hacks. 100 Industrial-Strength Tips & Tools*. O'Reilly 2003, s 1. Citatet på engelska: "The Internet is not a library. The library metaphor presupposes so many things – a central source for resource information, a paid staff dutifully indexing new material as it comes in, a well-understood and rigorously adhered-to ontology – that trying to think of the Internet as a library can be misleading".

⁵¹Se Stefik, Mark (ed.): *Internet Dreams. Archetypes, Myths and Metaphors*. The MIT Press 1996.

⁵²Chartier, Roger: *Böckernas ordning. Läsare, författare och bibliotek i Europa från 1300-tal till 1700-tal*. Anamma 1995.

det här sammanhanget används ju ordet "central" inte i betydelsen byråkratisk eller toppstyrd utan snarare i betydelsen "viktig" eller "väsentlig" och således i en positiv bemärkelse.

Det är riktigt, att man får lov att diskutera skillnaden mellan "ett bibliotek" och "biblioteket", vilket (i likhet med internet) är ett märkligt ting. Det enskilda biblioteket påminner ju faktiskt i någon mån om företaget Google. Såväl företaget Google som närmaste stads- eller universitetsbibliotek har ju chef och styrelse, anställd personal, för bok över sina inkomster och utgifter, mm. 275

Men internet är som alla vet inte en enskild organisation eller korporation, utan ett nätverk. Och där har vi antagligen förklaringen till att O'Reilly-skribenterna inte kan eller vill tänka sig internet som ett bibliotek. Men också skriftkulturen, böckerna och biblioteken bildar nätverk. För att inte tala om bibliotekens och bibliotekariernas egna världsomspännande biblioteksnet. 276

Vad är då särskilt utmärkande för nätverk? Nätverk av typen internet och kanske även biblioteket beskrivs med en term från botaniken, som Gilles Deleuze m fl har infört i filosofin. Nätverk är rhizomatiska. 277

Vitsippan är en växt med rhizom, det vill säga rötter som sträcker sig i olika riktningar under jordytan och förbinder hela system av vad som uppifrån ser ut som enskilda sippor. Getransen är ett annat exempel, liksom många ormbunksarter.⁵³ 278

Karakteristiskt för internet är, förutom dess rhizomatiska natur, att det kan styra sig självt utan att någon person har behövt utses eller väljas till högsta chef. Detta torde också vara en av anledningarna till att internet kallas för cyberrymden. Ändå kan också cyberrymden bilda ett slags makt, eller motmakt. 279

Under det pågående 2010-talet kan det emellertid se ut som om att privatföretaget Google håller på att få en alltför dominerande roll inom såväl biblioteket som internet. I avsikt att få reda på mer om hur det förhåller sig med den saken beslöt jag mig därför en vacker dag i april för att boka en intervju med en av Googles grundare och direktörer. 280

281

```
> Date: Tue, 20 Apr 2010 11:32:49 +0300 (EEST)
> From: Mikael Book <book@kaapeli.fi>
> To: sergey.brin@google.com
> Cc: press@google.com, Luca Ferrieri, TONI SAMEK

> Subject: Request for interview / Information for Social Change
> Dear Sergey Brin,
> in your New York Times-article on October 8, 2009 you wrote that Google
> wants to contribute to building "A Library to last "forever".
>
> It would be interesting to hear more about your thoughts on this subject.
> Would you be willing to grant an interview to Information for Social
```

⁵³Cit enl. Liedman, Sven-Eric: *Stenarna i själen. Form och materia från antiken till idag*. Albert Bonniers förlag 2006, s 481.

```
> Change (ISC)?
>
> ISC (http://libr.org/isc) is an international journal of what might be
> called "the library "Left . The theme of its Summer 2010 issue is
> "Information "ethics. I am a library activist from Finland, a member of
> the editorial board of ISC, and the editor of the summer 2010 issue
> together with Luca Ferrieri, who is head of the city library at Cologno
> Monzese, Italy, and library scientist Toni Samek, Canada.
>
> Proposed themes of the interview:
>
> 1. "The library is a growing organism"
> (http://en.wikipedia.org/wiki/Five\_laws\_of\_library\_science).
> Is Ranganathan's fifth law of library science still valid? Or, is the
> library being superseded by the internet?
> Alternatively, is the growth and spread of the internet just new
> evidence to prove the validity of Ranganathan's law?
> What is a library, except, perhaps, being a growing organism? Will
> Google Books become a library?
> 2. The rise of "the Second Superpower"
> (http://en.wikipedia.org/wiki/Second\_Superpower).
> The growth and spread of the Net inspire hope for a greater intellectual
> freedom in the world and the formation of an informed global public
> opinion, which is independent from the interests of the nation-states.
> Hence a fundamental question of information ethics: what can we do to
> make "the Second "Superpower prevail? ("We, here, refers to you, to me,
> to Google, and to the library profession.)
>
> In order to be included in the Summer issue of ISC, the interview should
> be made no later than June 2010 (the deadline for articles has been set
> to 31 May). It would be OK with me to do the interview by email, or in some
> other way. However, I would prefer a dialogue face-to-face, if only the
> Icelandic volcanos do not spoil the possibilities of air-travelling.
>
> Well, these were the subjects I thought the interview would touch upon.
> For your entertainment, I enclose some verses from "Alice in
> Wonderland":
>
> "The time has come", the Walrus said,
> "To talk of many things:
> Of -shoesand -shipsand sealing--wax
> Of -cabbagesand -kings
> And why the sea is boiling -hot
> And whether pigs have wings."
>
> The spring advances, greetings from Finland.
> - Mikael Böök
```

Företagets pressavdelning fick som ovan synes en kopia av min begäran. Följande dag mottog jag ett svar från "Google Press", som skrev:

```
> "Hi Mika[e]l,
>
> Thanks very much for your inquiry. Unfortunately, we will be declining
> this offer. Good luck and take care.
>
> Best,
> Google Press"
```

Bra att Google genast gav ett klart, om än negativt svar! Det är möjligt, ja troligt, att Sergey Brin, eller personen som avsände svaret också tyckte att mina frågor var alltför

282

283

284

vaga och därför riskabla att ge sig in på. Ifall man går på djupet med dessa frågor måste man vara beredd att beträda minerad mark.

Många tycker antagligen att Google är en piratfirma eftersom de har skannat in över 10 miljoner böcker⁵⁴ och därmed utmanat världens bibliotek, förläggare och författare. Jag skulle ändå tro att farhågorna för att Google på något sätt ska ska lyckas lägga beslag på "allt vi vet" är överdrivna. Problemet är, såvitt jag kan se, huruvida Google faktiskt kommer att visa sig vara en piratfirma. Då tänker jag mig, i linje med Piratpartiets idé, som räknar med att piraten också kan vara en etisk figur.

Det tycks mig, att människorna idag lever i en undantagssituation där vi faktiskt *bör* handla som pirater. Absolut inte för att stjäla, röva och mörda utan för att ett etiskt handlande endast förefaller möjligt utanför nationalstaternas och regeringarnas domäner.

Ifall Google ämnar fullfölja sin fina princip om att "inte göra illa"⁵⁵, så borde bolaget säga upp sitt samarbete med det militärindustriella och akademiska komplexet och vägra USA:s underrättelsetjänst exklusiv tillgång till sina bakre rum dit dessa prompt vill komma in under förevändning av att övervaka och fängsla terrorister och pirater.

Man torde visserligen inte kunna påstå att Google intar någon speciellt framträdande plats bland Komplexets kontraktörer. Sålunda uppgick värdet på företagets militärindustriella kontrakt endast till ca 137,000 USD år 2006, viket är småpotatis i jämförelse med t ex telekomjätten Verizons kontrakt på 2,500,000,000 USD.⁵⁶

Men de viktiga frågorna i detta sammanhang handlar om informationens etik, och om maktfördelning och demokrati.

Därför är nyheten om att Google har gått ihop med USA:s underrättelsetjänst CIA för att finansiera det nystartade företaget *Recorded Future* både upprörande och nedslående.⁵⁷

Vem vill vara delaktig i Googles och CIA:s "inspelade framtid"? Åtminstone inte undertecknad. Jag är ju inte ens amerikan.

Förslaget om att Google borde bli ett etiskt piratbolag förefaller väl lika utopistiskt som att att be företaget lyfta sig själv i håret. Men har vi egentligen något annat val än att efter bästa förmåga försöka hjälpa och stöda Google i företagets uttalade strävan till ett etiskt handlande? Ett etiskt piratbolag får lätt (om det inte redan har fått) många fiender.

⁵⁴Vid det här laget (aug 2012) kanske antalet som Google har skannat in redan överstiger 20 miljoner. Vem vet?

⁵⁵cit enl. Googles egna förhållningsregler: "Don't be evil." *Googlers generally apply those words to how we serve our users. But "Don't be evil" is much more than that. Yes, it's about providing our users unbiased access to information, focusing on their needs and giving them the best products and services that we can. But it's also about doing the right thing more generally – following the law, acting honorably and treating each other with respect. Se Google's code of conduct,* <http://investor.google.com/corporate/code-of-conduct.html> (nerladdad i juli 2010).

⁵⁶För dessa uppgifter, se Turse, Nick.: *The Complex. How the Military Invades Our Everyday Lives.* Faber & Faber 2008, s 59 och

http://www.militaryindustrialcomplex.com/contract_detail.asp?contract_id=8065. (aug 2010).

⁵⁷Nyheten om att Google + CIA = Sant diskuterades i en sändning från radiostationen Democracy Now! 30 juli 2010. Programmet kan avhöras och en utskrift av diskussionen läsas via

http://www.democracynow.org/2010/7/30/google_teams_up_with_cia_to.

Det behöver alltså stöd. Därför gör biblioteken och bibliotekarierna kanske trots allt rätt i att alliera sig med Google.

Sergey Brin skriver, i sin artikel om biblioteket i New York Times: "Om Google Books är framgångsrikt kommer andra att följa efter". Detta tyder på att Brin trots allt är medveten om vad varje bibliotekarie måste uppfatta som en självklarhet. Nämligen att Google när allt kommer omkring bara är en av alla vitsippor som sticker upp ur det stora, underjordiska nätverket.

293

Alexander den Store och piraten

294

Översättningsövningar. Publiceras här för första gången.

295

*"Om vi således bortser från Rättvisan, vad är då kungariken annat än stora rövarband? Och vad är rövarband om inte små kungariken? Bandet består av män och styrs av en ledare med auktoritet, det binds samman av en föreningspakt och bytet delas enligt överenskomna regler. Om detta gissel växer genom att allt fler desperata män ansluter sig, skaffar det sig mark och fasta boplatser, upprättar en regering, intar städer och underkastar folk sitt välde. Nu då det inte längre behöver frukta bestraffning, trots att det har kvar sin tjuvlystnad, kan det helt öppet kalla sig för ett kungarike. När Alexander den store bad en tillfångatagen sjörövare förklara varför denne gjorde haven osäkra gav piraten honom föraktfullt följande lika eleganta som sanningsenliga svar: "Av samma anledning som du gör det du gör med hela världen. Men eftersom jag bara gör det med en båt kallas jag rövare. Du däremot, som gör det med en stor krigsflotta, kallas imperator."*⁵⁸

296

Men kan man verkligen vara etisk om man är pirat? Visst kan man det, men bara ifall man är tillräckligt stor, som Google. Det gäller för oss etiska pirater att bli tillräckligt stora, tillsammans.

297

Den kända forskaren och tänkaren Bruno Latour avslutar sin uppsats i antologin om bibliotekens makt med att peka på ett av de War Rooms där Winston Churchill ledde det senaste världskriget från en bombskyddad bunker under Westminster:⁵⁹

298

"På väggarna i detta skyddade utrymme ser vi endast inskrifter, statistiska och demografiska tabeller över antalet sjunkna konvojer, döda soldater och militära leveranser i produktionsskedet. Utrymmet är ändå inte isolerat från det stora, planetariska fältslaget. Tvärtom, här sammanfattas och mäts det, platsen tjänar bokstavligen som dess förminskade modell. Hur kan man veta om Axelmakterna eller de Allierade kommer att segra? Det kan ingen med säkerhet veta utan att bygga en "dynamometer", som uppskattar styrkeförhållandena med hjälp av statistik och beräkningar. Liksom vår kartritares arbetsrum bemödar sig denna låga salong i bombskyddet om att medelst tusen mellanhänder – mappar, register, förteckningar, rapporter, utvärderingar, fotografier, uträkningar, lager – insamla information om striden som rasar utanför, men vars hela

299

⁵⁸Augustinus, *De Civitate Dei*, IV.4. "Remota itaque iustitia quid sunt regna nisi magna latrocinia? Quia et latrocinia quid sunt nisi parva regna? Manus et ipsa hominum est, imperio principis regitur, pacto societatis astringitur, placiti lege praeda dividitur. Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut et loca teneat sedes constituat, civitates occupet populos subiuguet, evidentius regni nomen adsumit, quod ei iam in manifesto confert non dempta cupiditas, sed addita impunitas. Eleganter enim et veraciter Alexandro illi Magno quidam comprehensus pirata respondit. Nam cum idem rex hominem interrogaret quid ei videretur, ut mare haberet infestum, ille libera contumacia: Quod tibi, inquit, ut orbem terrarum; sed quia id ego exiguo navigio facio, latro vocor; quia tu magna classe, imperator."

⁵⁹Fotografier från "War Rooms", som tagits i The Imperial War Museum, kan ses på webben, t ex här: <http://blog.visitlondon.com/2010/04/doctor-who-winston-churchill-and-the-cabinet-war-rooms/>

innebörd skulle gå förlorad utan denna panoptik, och ifall den inte fogades ihop av en notarie. Trots sin krigiska karaktär liknar situationen, vågar jag påstå, mer den länk som förbinder en under lampans gula ljusgloria böjd läsare med den omgivande världen än de perversa myter som vetenskapens sanningar har gett upphov till eller Borges oändliga bibliotek. Laboratorier, bibliotek och samlingar ägnar sig åt en värld som utan dem vore obegriplig och därför bör vi stöda dem, ifall förnuft är vad vi eftersträvar. Enligt Christian Jacob tycks biblioteket i Alexandria ha fungerat som ett kalkyleringscentrum för ett omfattande nätverk, vars avrinningsområde det utgjorde. Ptoleméerna var inte grekiska för ingenting. Alexanders imperium visste mycket väl att man kan slå tillbaka styrkor med tecknens imperium.”⁶⁰

⁶⁰Cit och öv ers. ur Latour, Bruno, i samarbete med Émilie Hermant: "Ces réseaux que la raison ignore: Laboratoires, bibliothèques, collections", i Baratin, Marc & Jacob, Christian (red.): *Le pouvoir des bibliothèques*, anförut arbete s. 44-45.

Om WikiLeaks, Wikipedia och bibliotekens framtid

Först publicerad i Nya Argus 3/2011 samt 4/2011.

Denna artikel bygger på inlägg om Wikileaks och Wikipedia, som undertecknad gjorde på Sveriges yrkesbibliotekariers epostlista BIBLIST och i de finska bibliotekariernas diskussionsforum Kirjasto-Kaapeli i slutet av år 2010 och i början av år 2011. Diskussionerna kan följas och fortsättas via forumens arkiv på nätet.⁶¹ Jag har också tagit med ett epostbrev på engelska om WikiLeaks ur min privata korrespondens med några nordiska och amerikanska bibliotekarier och bibliotekstjänstemän.

Läsaren förutsätts vara åtminstone flyktigt bekant med Wikifenomenen, för att inte tala om biblioteket. Mer än en flyktig bekantskap bör vi inte heller tro oss om att ha om någon av dessa tre storheter. Detta är självklart då vi talar om Biblioteket. Också individens kännedom om Wikipedia är med nödvändighet begränsad. Bara den engelskspråkiga versionen innehåller vid det här laget över 3.5 miljoner artiklar.

Även om WikiLeaks inte är helt jämförbart med biblioteket och Wikipedia räknas också dess dokument i hundratusental. Av WikiLeaks-dokumenterna har visserligen bara en bråkdel tillsvidare publicerats. Julian Assange har nämligen inte, i motsats till vad som ofta hävdas, dumpat 250.000 amerikanska diplomatbrev (Cablegate 1966-2010) på internet. WikiLeaks har tillsvidare endast förmedlat ett litet urval (under 1.000 brev) till vissa stora tidningar. Personligen har jag tittat lite närmare bara på ett tiotal av dem.

Inte heller de kanske mer betydande dokumentsamlingarna "Iraq War Logs" (2004-2009) och "Afghan War Diary" (2004-2010) känner jag i detalj. WikiLeaks-filmen "Collateral Murder", som avslöjar amerikanska soldaters mord på civila, inklusive journalister, i Bagdad, har jag däremot sett i sin helhet.

Den 6 juli 2010 åtalades 22-årige Bradley Manning, en underrättelseanalytiker i USA:s armé, för att ha sett till att denna video kom ut i offentligheten. Daniel Ellsberg, även han en f.d. anställd inom det militära underrättelseväsendet, som själv då det begav sig (1967-1968) riskerade livet genom att publicera de topphemliga "Pentagonpapperen" om Vietnamkriget, anser att Bradley Manning är en hjälte. Däri vill jag helt och fullt instämma.

Två reservationer: Meningen med WikiLeaks och motsvarande projekt är såvitt jag förstår inte att bekämpa eller motarbeta någon särskild stat eller organisation utan att avslöja krigsplanering, ränk-smideri och skumraskaffärer som regeringar, banker och transnationella bolag annars skulle kunna fortsätta att ägna sig åt. För det andra bör understrykas, att WikiLeaks trots namnet inte har något organisatoriskt samband med det digitala uppslagsverket Wikipedia. Däremot låter det sig sägas, att WikiLeaks och Wikipedia är två viktiga inslag i den nya världsoffentlighet, vars grundstruktur utgörs av biblioteket och dess digitala utvidgning, det vill säga internet.

⁶¹BIBLISTs arkiv är tillgängligt via <<http://segate.sunet.se/cgi-bin/wa?A0=BIBLIST>> ; Kirjasto-Kaapeli med arkiv finns på adressen <<http://www.kirjastot.fi/keskustelut>> (särskilt trådarna "WikiLeaks" samt "Wikipedia 10" som jag själv inledde).

WikiLeaks och biblioteken

30 november 2010

Kära svenska bibliotekarie,

har du kommit att tänka på, att WikiLeaks i allra högsta grad handlar om bibliotekens nutid och framtid? Varför? Jo, tänk bara på alla dokument som nu läcker ut på nätet genom WikiLeaks och många andra nya kanaler.

Därefter, begrunda alla dokument i största allmänhet.

Ännu på 1950-talet kunde begreppet "dokumentation" stå i centrum för våra föregångares reflexioner om bibliotekariernas och bibliotekens speciella uppgifter. Suzanne Briet, som arbetade vid Bibliothèque nationale i Paris från 1924 till 1954, beskriver i sin lilla men naggande goda bok *Qu'est-ce que la documentation?* (1951) bibliotekarien som en blid mjölkflicka eller en praktfull dam, men alltid klädd och utrustad enligt sin herres vilja.

Dokumentet antas innehålla sanningen, som kanske varken du eller jag kommer att finna. Men försök dugar.

Därför föreslår jag att du och jag och världens alla bibliotekarier slår ihop sina påsar med Wikileaks för att hädanefter kunna erbjuda allmänheten vidaste möjliga information.

Med vänliga hälsningar från Finland, där du kanske aldrig har varit. Osv.

PS Någon frågade efter en barnbok om en gädda. Bifogar en dikt som jag skrivit av för ändamålet.

Gäddan

Jag?

Jag är gäddan.
Gulringad grön och svart:
stjärthård triumf.
Mig är given all makt.

Vem är du?

Ditt bete tog jag.
Dess förförelse blänker i mig.
Tro aldrig jag ångrar.
Jag ville. Jag tog.

Sant: det gör ont
under mitt starka hjärta.
Men sällan: i sakta ryck.
Vad är det du vill mig? Lek?

Tro inte du har mig.
Det roar mig att komma när du kallar
Ibland, att förfära dig
med min plötsliga smygarrygg.

324

Men bort!
Bort från ditt onda öga
i stjärtskum virvelvissel
störtstupande mot natt
– min lektids skuggklara jaktmark
min darrande småfisk min huggande käft
min pilfärds fräsande vilja -

325

Hugg
Hugg under mitt vilda hjärta.
Död har jag svalt?
Men tar du mig levande?
Aldrig.

326

Ur Allt sker nu av Solveig von Schoultz (1952)

327

3 december 2010

328

Kära bibliotekarie,

329

idag har jag en dålig nyhet: tyrannerna har eliminerat internetdomänen wikileaks.org och WikiLeaks har, liksom en gång marskalk Mannerheim, farit till Schweiz.

330

Den omtalade webbplatsen nås för närvarande på adress <http://wikileaks.ch>. Nu gäller det att fatta mod. Biblioteken, som utgör den moderna offentlighetens själva ryggrad, bör offentligen ta ställning för WikiLeaks, för Julian Assange och för den unge Bradley Manning. Följden blir kanske att vi anklagas för "antiamerikanism" men den anklagelsen bör vara ganska lätt att avvisa. USA med sin fina grundlag har ju åtminstone historiskt sett tjänat som ett bålverk för det fria ordet! Att försvara WikiLeaks rättighet att publicera alla dokument som dess redaktörer finner anledning att ge ut innebär därför att ta ställning för, inte mot, USA.

331

WikiLeaks och Biblioteket är nära släktingar. Fast egentligen är ju WikiLeaks bara en sida av hela internet. Och internet, i sin tur, är *fino in fondo* bara en av dimensionerna hos det nya bibliotek, som nu tar form inför våra häpnadsväckande ögon.

332

Det nya biblioteket är inte längre enbart en "minnesinstitution"; det fungerar inte längre enbart som ett allmänt stöd för forskning, bildning och kultur, utan också som en global, cybernetisk (självstyrande) statsmakt. Biblioteket-internet håller på att bli den efterlängtdade informationella makt, som behövs för att garantera medborgarnas insyn i de lagstiftande församlingarnas, regeringarnas och rättsväsendets verksamhet och därmed bidra till att hålla dessa tre traditionella statsmakter i schack.

333

Nu hör det till saken att traditionella makter inte gärna släpper ifrån sig ett uns av

334

sina vedertagna maktprivilegier. Hellre skrider de då till tyranniska handlingar som att blockera WikiLeaks.org. Men det bör vi inte tolerera! Ovan talar jag om "tyranner" i allmänhet utan att utpeka någon särskild. Det kan vara Putin, det kan vara Hillary Clinton. Eller Kinas Wen Jiabao. Vilken det än är av världens regeringar och diplomater så vill den/han/de vrida historiens ur tillbaka. Men det går bara inte.

Med vänlig hälsning från Östra Nyland, osv.

Tillägg på kvällen 3.12.: wikileaks.ch är nere men i gengäld nås WikiLeaks på wikileaks.fi, wikileaks.de och wikileaks.nl. Ifall ingen av dessa fungerar, försök med <http://88.80.13.160/>. Tråkig twitternyhet: Library of Congress Blocks Access To Wikileaks, se <http://bit.ly/hkCH7p> What a shame! #wikileaks

5 december 2010

Detta är ett gyllene tillfälle att ge biblioteken en ställning i det svenska samhället som det tidigare aldrig haft. Det svenska biblioteken borde erbjuda sig att skydda Wikileaks servrar. Genom denna handling skulle det svenska bibliotekssystemet stå upp för människors rätt i världen att uttrycka sina åsikter och offentliggöra material även när det skadar mäktiga länders ekonomiska och militära intressen. Utan denna rätt återstår bara slavrollen för oss som medborgare. Och bibliotekens roll reduceras till att tillhandahålla den typ av litteratur och information som inte skadar den svenska regeringen eller annan med den svenska regeringen befryndad stat i den globala ekonomin. (Ur Jonny Sundells inlägg på BIBLIST 4.12.2010)

Ja, det var verkligen ett fint inlägg av Jonny Sundell! Om bara bibliotekarierna i ett land skulle visa kurage så skulle kanske bröderna och systrarna i andra länder också våga lyfta på huvudet.

Ni noterade väl, att Library of Congress har blockerat WikiLeaks på sina servrar så att varken personalen eller biblioteksbesökarna ska kunna ta del av dokumenten?

The Library decided to block Wikileaks because applicable law obligates federal agencies to protect classified information. Unauthorized disclosures of classified documents do not alter the documents' classified status or automatically result in declassification of the documents, skriver Kongressbibliotekets presschef på bibliotekets blogg.⁶²

Därmed har problemet ställts på sin spets: ska biblioteket följa grundlagen, den amerikanska konstitutionens berömda första tillägg? Eller kommer biblioteket hädanefter att vara regeringens Sanningsministerium, som endast tillhandahåller godkända dokument? Men Kongressbibliotekariens fega skenmanöver hindrar naturligtvis inte WikiLeaks från att nå ut; se <http://wikileaks.fi>.

För övrigt publiceras dokumenten ju också av tidningarna. Kongressbibliotekets bibliotekarie och besökare behöver alltså bara ge sig iväg från bibliotekets läsesalar, ut till tidningskioskerna och internetcaféerna, för att läsa WikiLeaks.

⁶²<http://blogs.loc.gov/loc/2010/12/why-the-library-of-congress-is-blocking-wikileaks/>

Vilken skam! 344

Till all lycka har Internationella journalistfederationen fördömt regeringarnas förtvivlade och farliga försök att vrida historiens hjul tillbaka: 345

*Federation of Journalists (IFJ) today condemned the political backlash being mounted against the whistle-blowing website WikiLeaks and accused the United States of attacking free speech after it put pressure on the website's host server to shut down the site yesterday.*⁶³ 346

Som sagt, bibliotekarier: nu gäller det att fatta mod! 347

5-6 december 2010 348

Har biblioteken makt över sina dataservrar? 349

På de svenska bibliotekariernas epostlista BIBLIST utspann sig igår kväll och i morse följande korrespondens. 350

Först bad Jonas Aghed om en precisering: 351

Hur, exakt, ska de svenska biblioteken göra det [dvs. "skydda WikiLeaks servrar"] ? Annars håller jag med. Wikileaks är det bästa som hänt på länge. Filmen med massmordet från helikopter är fruktansvärd och avslöjande. 352

Eftersom WikiLeaks på sina servrar faktiskt uttryckligen har bett om stöd och angett att man kan ge sitt stöd genom att sätta upp allt fler av nya WikiLeaks-servrar på webben, påpekade jag att ett svar på frågan finns här: <<http://46.59.1.2/mass-mirror.html>> 353

Följande inlägg gjordes av Jenny Åström: 354

Jag är fortfarande student och vet inte riktigt hur det ser ut bland biblioteken. Har biblioteken makt över sina dataservrar, eller är det någon högskolas/universitets eller kommuns dataavdelning som bestämmer över hur dessa får användas? Skulle denna metod som Mikael hänvisar till kunna genomföras bland svenska bibliotek? Mvh Jenny Åström, Distansstudent BHS, Högskolan i Borås 355

Här följer mina reflexioner över Jenny Åströms fråga: 356

Hej Jenny, 357

du sätter fingret på en springande punkt med din fråga om bibliotekens "makt över sina dataservrar". Detta är ju definitivt en fråga som 2010-talets bibliotekarier borde diskutera och ta ställning till. Men samtidigt är det också en fråga som fram till idag har fallit utanför många bibliotekariers synrand. I det avseendet kommer läget, får man väl anta, att ändras med tiden, så att allt fler bibliotekarier blir medvetna om sin (potentiella) makt över "sina dataservrar". 358

Men den behövliga insikten härom ges endast med åren, erfarenheten och vanan. (Vanan vid den nya tekniken och globaliseringen kunde man tillägga här, som förklaring.) Typiskt nog är det du, en ung (förmodar jag) studerande 359

⁶³Citat enligt <http://www.ifex.org/united_states/2010/12/02/wikileaks_backlash/>

som formulerar problemet. Dina professorer på högskolan kunde svårligen ha gjort det, hur intelligenta och bildade de än är.

Något direkt svar på din fråga om hur "det ser ut bland biblioteken" ges alltså knappast. Eller har någon forskare forskat i denna fråga? Detta är ju egentligen precis vad du frågar av BIBLIST-prenumeranterna. Kanske någon BIBLIST-läsare kan leta fram någon intressant rapport eller utredning? Din fråga är slutligen också en fråga om mod. Tack för att du vågade! Med vänlig hälsning, osv.

PS. Jag måste erkänna att jag tvekade lite innan jag beslöt att skicka detta inte bara till dig utan också till hela BIBLIST. Hur mycket får man kräva av en bibliotekarie? Alla kan ju inte och behöver väl inte heller vara "gäddor", som i dikten av Solveig von Schoultz.

7 december 2011

Bästa bibliotekarier, forskare och filosofer!

Those who are repeatedly passive in the face of injustice soon find their character corroded into servility. – Julian Assange

WikiLeaks aktualiserar några grundläggande frågor. Hur förhåller sig biblioteket till internet? Hur bör biblioteket förhålla sig?

En annan typ av frågor har att göra med skillnaden mellan Biblioteket, allmänbegreppet, och världens alla bibliotek, som är en oerhörd mängd av varierande företeelser alltifrån biblioteksbusen, som cirkulerar mellan skolorna i Ouagadougou (eller som åtminstone gjorde det ännu under sommaren 2006) ända till universitetsbiblioteket i Dakar (som författaren till dessa rader hade nöjet att besöka i november 2010).

Bibliotekarier, forskare och filosofer tvingas nu ta itu med alla dessa frågor, inte bara i teorin, utan också i handling. Bibliotekscheferna på Library of Congress i det stora landet i väster har redan gett *sitt* svar genom att blockera WikiLeaks.

Ett praktiskt förslag har framlagts och i någon mån preciserats. Vi bör spegla WikiLeaks webbplatser och publicera dokumenten på våra internetserverar.⁶⁴

Detta är antagligen det viktigaste som Biblioteket och Universitetet kan göra just nu. Ja, och biblioteksföreningarna, inklusive den internationella bibliotekarieorganisationen IFLA och dess organ för informationsfrihet FAIFE, borde också protestera mot blockeringarna av WikiLeaks och hetsjakten på Assange och Bradley. Bibliotekarien i Ougadougous biblioteksbus kan i avsaknad av nödvändig teknisk utrustning och personal naturligtvis inte göra allt detta. Men i vårt Norden finns det utan tvivel flera folkbibliotek och universitetsbibliotek som både kan och bör försöka.

"Har biblioteken makt över sina dataserverar, eller är det någon högskola/universitets eller kommuns dataavdelning som bestämmer över hur dessa får användas?", frågade studerande Jenny Åström. Det är just dessa frågor saken gäller.

⁶⁴En precisering av hur detta lät sig göras fanns på sidan <<http://46.59.1.2/mass-mirror.html>> vid tidpunkten för detta inlägg.

Makten över internetserverna tillhör oss, deras användare. För bibliotekarierna och biblioteken gäller det att inrätta sig stadigt i sin nya boning, alltså i internet. Bibliotekarierna måste äntligen bli herrar och fruar i eget hus. 371

Som vanligt avslutar jag med vänliga hälsningar från Finland där bibliotekarierna, forskarna och filosoferna tillsvidare inte har fått särskilt mycket till stånd för att stöda och hjälpa WikiLeaks. Men det ska väl bli andra bullar så småningom, hoppas osv. 372

PS Vad bibliotekarierna på US Library of Congress beträffar så kan jag inte föreställa mig att de är eniga med chefernas beslut om censurering av WikiLeaks. Antagligen tycker de att Jefferson, Washington och Madison vänder sig i sina grav. 373

9 december 2010 374

Internetbiblioteket 375

Jag har inte talat om att bryta mot lagen utan endast om att biblioteket saknar teknisk och administrativ makt att erbjuda serverutrymme åt någon, skriver Heikki Poroila, känd finsk musikbibliotekarie i de finska bibliotekariernas diskussionsforum Kirjasto-Kaapeli 8.12.2010. 376

Vilken lag förbjuder biblioteket att erbjuda WikiLeaks serverutrymme? Har WikiLeaks gjort någonting lagstridigt? 377

Vad skulle det innebära om biblioteket gjorde WikiLeaks denna tjänst? Först och främst innebär det att lägga WikiLäckorna till bibliotekets samlingar. Såvitt jag begriper har just biblioteket, om någon, till uppgift att göra detta. I detta sammanhang kan och bör vi hänvisa till den nordiska, grundlagsenliga offentlighetsprincipen. 378

Vad sedan bibliotekets tekniska makt beträffar måste medges, att den är alldeles otillräcklig, vilket delvis beror på bibliotekariernas mjäktighet på informationsteknikens område. (Tillägg: bibliotek är informationsteknik och bör följaktligen sträva efter att gå i spetsen för densamma.) Nu stämmer WikiLeaks i alla fall till eftertanke om hur biblioteket ska befästa sin makt i samhället. WikiLeaks tvingar fram en diskussion om vad jag skulle vilja kalla bibliotekets och internets interna maktrelationer. 379

Bland nördar och internauter funderar man för närvarande febrilt på frågan om internets frihet. Är det fria internet på sikt på väg att dö ut? Kommer regeringarna och den till synes mäktigaste av dem, USA:s regering, att försöka strypa informations- och kommunikationsfriheten? Och kommer de i så fall att lyckas med det? Eller kommer i stället det moderna biblioteket, WikiLeaks, journalisterna, *The First Amendment*, den nordiska offentlighetsprincipen och frihetsviljan hos all världens folk att avgå med segern? 380

Måhända har det moderna biblioteket⁶⁵ lite mer makt än vad som tillkom dess föregångare? Denna informationella makt måste i så fall tas, eftersom den inte kommer att ges. 381

⁶⁵Man borde också diskutera vad "det postmoderna tillståndet" innebär för biblioteket; jfr rapporten *La condition postmoderne* från 1980-talet av filosofen Jean-François Lyotard. I centrum för rapportförfattarens intresse stod visserligen inte biblioteket, men nog berättelserna och "metaberättelserna" om samhällets institutioner. Apropos "metaberättelser" tror jag som sagt själv, att Montesquieus resonemang om maktindelning och -begränsning fortfarande har sin betydelse, fast det behöver uppdateras i informationssamhället.

WikiLeaks är ett av flera uttryck för den vidare frågeställningen om *internet governance*, som frågan benämns inom det internationella samfundet. Jag är övertygad om att just biblioteket och bibliotekariernas yrkesgrupp vore allra bäst lämpade att förvalta internet och jag tror att det också blir så i framtiden. Det är det jag menar med rubrikens sammansatta ord, internetbiblioteket. 382

Tanken på att överlämna makten över mänsklighetens gemensamma nätverk till staternas regeringar, som hotar varandra med massförstörelsevapen och allehanda fientliga ränker, ter sig förfärlig. Staternas och regeringarnas makt måste i stället begränsas och omfördelas, vilket är en utveckling som internet som sådant främjar. 383

Men den traditionella montesquieuska tredelningen är inte längre tillräcklig: de lagstiftande församlingarnas, regeringarnas och domstolarnas makt behöver kompletteras med en fjärde: informationsmakten, biblioteksmakten. Internet, som utgör bibliotekets historiska fortsättning, har redan skapat de globala förutsättningarna för denna nya maktfördelning. Tillsvidare dock enbart förutsättningarna. Det återstår att förverkliga förutsättningarna. Leve WikiLeaks! 384

10 december 2010 385

Vad ädelt har Assange gjort? 386

I den pågående diskussionen om WikiLeaks och biblioteket frågade den finska bibliotekarien Anna-Liisa Snicker: "*Vad ädelt har Assange gjort, som skulle motivera, att vi ger honom vårt stöd?*" 387

Nu är Julian Assange bara en människa. Men just därför bör vi å andra sidan stöda honom, ty viktigast är slutligen hur vi behandlar varandra. Assange bör skyddas från förföljelser även om det skulle visa sig att han har felat eller syndat. Så lär oss i alla fall etiken. 388

I början av vår västliga civilisation uppträder ädelmodet som en manlig, militär dygd. Vändpunkten kom 6. och 9. augusti år 1945. I atomåldern borde krigen föras med informationen och måhända även med datorernas mjuka program som enda "vapen". Numera är endast freden värd att kämpa för ("*la paix est le seul combat qui vaille d'être mené*", som Albert Camus skrev dagen efter Hiroshimabomben). Måne inte en man eller en kvinna som söker efter rätt och sanning kan uppvisa ädelmod också i det pågående "cyberkriget"? 389

Frågan är bara hur rätten ska kunna skipas och lögnen undvikas i fallet WikiLeaks där inte bara våra mänskliga passioner utan även stormaktspolitikens ödesdigra maskinerier blandas. 390

De två personer, som Assange hade samlag med under sitt senaste sverigebesök, de må sedan vara CIA-agenter eller inte, förtjänar också stöd. Att varken Assange eller hans damer är moraliskt helvita eller helsvarta begriper säkert alla. 391

12 January 2011 392

Dear librarians 393

during the last days, I've tried to follow the flow of tweets and blog posts and websites on the ALA Midwinter Conference in San Diego, focussing on what has been said about Wikileaks. Yesterday evening I was happy to find and read the ALA Council's "Resolution on Access to and Classification of Government Information" on your OIF blog at <http://www.oif.ala.org/oif/?p=1796> . (Wrote a news item about this resolution in Finnish, "ALA:n neuvosto otti kantaa Wikileaksiin", in the webforum of Finnish librarians, here <http://bit.ly/er6TJU>)>.

This resolution to encourage the further declassification of government information seems not to have been the only resolution, however. Two further resolutions are quoted at <http://connect.ala.org> , namely: RESOLUTION IN SUPPORT OF WIKILEAKS,⁶⁶ and Resolution on WikiLeaks and Federal Agencies.⁶⁷

Both of these are quoted as being considered at the ALA MW Meeting, and as coming from the ALA Social Responsibilities Round Table Group. Grateful for information on what happened to these statements. Were they passed? Changed? Did the media cover the discussions and the resolutions?

Apologies if I have missed some natural information outlets I should have checked, which I most probably have. ...

All the best etc.

Wikipedia och bibliotekarierna

15 december 2011

Wikipedia fyller 10

Idag firar alla wikipedianer i världen Wikipedias 10-årsjubileum. Alla andra borde också finna anledning till att festa. Wikipedia är ett av nutidens sju underverk.

I synnerhet borde bibliotekarierna och medlemmarna av Biblioteksföreringen som jag själv slå klackarna i taket. Men eftersom jag råkar vara grundligt förkyld måste jag tyvärr avstå för egen del. Mellan nysningarna och huvudvärkarna ska jag väl undå kunna pressa ur mig några ord.

Senaste december deltog jag i föreningen "Wikimedia Finlands" årsmöte, som fö hölls i Kirjasto 10 i Helsingfors. Med största sannolikhet var jag den enda medlemmen av biblioteksföreringen som infunnit sig. Jag skulle också gärna vilja påstå att var och en av de ca tio närvarande personerna vad åldern beträffar kunde ha varit mitt barnbarn. Men det vore kanske ett osakligt påstående. Nå, någonting säger det väl om evenemangets natur och anda.

Där talades det bl.a. om bibliotekets eventuella roll i föreningens verksamhet. Det

⁶⁶<http://connect.ala.org/node/125640>

⁶⁷<http://connect.ala.org/node/125639>

slogs fast att biblioteket och föreningen borde samarbeta. Jag hörde själv till dem som föreslog detta.

Vad skulle ett sådant samarbete kunna tänkas innebära? Härmed ställer jag frågan till er, *Kirjasto-Kaapelis* läsare och skribenter, som bildar det allmänna bibliotekets grädda i Finland (redan genom att diskutera vad biblioteket och bibliotekarierna nu borde göra skiljer ni er från från alla tysta mjölkflickor och -pojkar).

20 januari 2011

Om bokförvärvets förvillelser

Till Bokförvärvare Ann-Sofi Green och de svenska bibliotekariernas BIBLIST.

Vissa läsare vill ha riktiga böcker, som är tryckta på papper. Det händer att de också är villiga att betala tusen kronor för en sådan bok. Andra läsare nöjer sig med e-böcker som bara kan läsas på skärmar eller e-papper (för att inte tala om audioböcker) men som å andra sidan är gratis. Den som skriver hittar numera ofta sig själv i den senare läsarkategorin, särskilt då jag läser artiklar i uppslagsverk. Då är det den underbara Wikipedia – ett av den postmoderna världens sju underverk – som gäller.

I Wikipedias artikel om det tyskspråkiga förlaget VDM (tack för referensen i Ann-Sofis meddelande!), som ger ut böcker med innehåll från t ex Wikipedia, nämns det att förlaget i fråga håller sig med kontor i Mauritius och i Moldavien, vilket väcker associationer till de senaste avslöjandena från Wikileaks m fl om diverse företags, bankers och politikers ekonomiska oegentligheter i skatteparadisen.

Wikipedianerna, som skrivit artikeln, påpekar också: "*Submissions are neither peer reviewed nor edited*". Alltså att inlämnade manus varken fackgranskas eller redigeras. Men här tycker jag nog att wikipedianerna som skriver om VDM försöker bita sig själva i svansen. Wikipedias fantastiska framgångar beror ju inte minst på att så mycket av det som står där faktiskt har blivit ovanligt noggrant granskat och redigerat.

Vid det här laget nödgas jag erkänna att jag också är wikipedian och i den meningen kanske jävig. Men jag ska ändå fortsätta den här lilla utläggningen med ett konkret exempel hämtat ur den ovannämnda Wikipediaartikeln.

Förlaget VDM har publicerat en *History of Ghana* av Fredric P. Miller m fl. Boken består av några Wikipedia-artiklar om Ghana. Författaren "Fredric P. Millers" och medförfattarnas namn har förlaget måhända skarvat till ur egen fatatur. Girafferna på bokomslaget påminner mig om Johan Bargums utmärkta teaterpjäs där det frågades: "Finns det tigrar i Kongo?" Jag utgår i alla fall ifrån att bokens själva innehåll är någorlunda vederhäftigt, och kanske rentav riktigt upplysande. Ty det är som sagt hämtat från Wikipedia.

Men poängen är att Wikipedias användare kan klara sig utan att öppna kontor vare sig i gamla, hederliga Tyskland eller i skatteparadisen. Wikipedia har nämligen en egen bokskapare som varje wikipedian eller läsare av uppslagsverket kan ta i bruk. "Med bokfunktionen kan du skapa en bok av valfria wikisidor", står det i Wikipedias meny. "Du kan exportera boken i olika format, till exempel PDF eller ODF, eller beställa en tryckt kopia". Det här ska jag använda mig av när jag reser till Ghana nästa gång med bara en iPad och kanske någon enstaka färsk, om än gammaldags, bok i bagaget...

Hälsningar osv.

416

22 januari 2011

417

Om bokförvärvets förvillelser (fortsättning av ämnet)

418

”Man ska inte bara säga't, man ska göra't också”, sade några kloka lärare på 1970-talet.⁶⁸ Så blir det ju dock bara alltför sällan. I morse använde jag i alla fall Wikipedias *bokskapare* för att sammanställa (*kompilera*, som det heter) en bok om Ghana. Närmast för mina egna behov, bör jag väl tillägga.⁶⁹

419

Ja, och så var vi (särskilt Marie B) ju inne på frågan om hur man egentligen ska definiera ”en bok”. En sak förefaller klar: sedan ett antal år tillbaka är vi i färd med att *omdefiniera* boken. Detsamma gäller förvisso journalismen och journalisten (behöver jag påminna om WikiLeaks?) samt biblioteket och bibliotekarien. Även dessa är redan på god väg att bli omdefinierade.

420

Medan jag valde ut och kombinerade de olika avsnitten i min Ghana-bok (som kallas ”min” närmast därför, att jag har försökt skraddarsy boken för mitt eget omedelbara behov av samlad information om Ghanas geografi, förflutna och senaste politiska historia) upptäckte jag att wikipedianerna redan har satt ihop några tusen böcker av detta slag.

421

Precis då jag hade sparat ”manuskriptet” stötte jag på ”WikiProject Ghana”. Det är en grupp av wikipedianer, som bildats ”för att i en anda av samarbete organisera Wikipedias artiklar om Ghana”.⁷⁰ Medlemmarna i gruppen har letat fram och klassificerat inte mindre än 2 332 Ghana-relaterade artiklar – hela två storleksordningar mer än de 22 artiklarna i min Ghanabok! Som en gest av erkänsla för sakkunskapen och en påminnelse om var mer kunskap står att söka infogade jag omedelbart Wiki-projektets projektbeskrivning i slutet av min bok. Där återfinns också en imponerande, automatiskt genererad förteckning över alla wikipedianer som har bidragit till att skriva, redigera och korrekturläsa min boks innehåll.

422

Nu är det dags att tala lite om ännu en ”bok” nämligen iPad. Sedan några veckor tillbaka äger jag ett sådant ting. Ska då det också kallas för en bok, undrar jag emellanåt, men jag ska inte försöka besvara den frågan i det här sammanhanget. Låt oss helt enkelt kalla iPaden för en läsplatta. Och låt oss samtidigt påminna om någonting som Apple, iPadens tillverkare, nyligen hade mage att göra. Vad jag syftar på är detta: för ett par veckor sedan förbjöd Apple mjukvaruutvecklaren Igor Barinov att sälja sin specialdesignade ”WikiLeaks app” via sin butik på nätet! Och var hittar man Apples appar om de inte står att få på Apples egna butikshyllor? Ingenstans. Apple har nämligen monopol på Ipad-appar.

423

Jag tycker det borde pratas och skrivas mer om Apples censuratgärd i offentligheten.

424

⁶⁸Sven Björklund & Kristin Lind: Man ska inte bara säga't man ska göra't också: upplevelser från Freinetklasser. Raben& Sjögren 1977. (<<http://libris.kb.se/bib/7234021>>)

⁶⁹Läsare som är intresserade av Ghana kanske ändå vill ta en titt på resultatet, som finns här: (<<http://en.wikipedia.org/wiki/User:Mikaelbook/Books/Ghana-Wikipedia>>.

⁷⁰(<http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:WikiProject_Ghana>)

Dokumentationen av denna skandal har visserligen inletts av journalisterna men bibliotekarierna kunde gärna dokumentera fallet grundligare. Det handlar om den läsande publikens rättigheter!

Förklaringen till att iPaden dyker upp här, i samband med Wikipedia, är förstås den att jag till slut, efter min *learning by doing*-upplevelse med Ghanaboken, överförde den sistnämnda till den förstnämnda i akt och mening att börja läsa eller åtminstone bläddra i (och på) den. 425

Det visade sig vara riktigt trevligt. Boken innehåller inte bara text utan också fina bilder, t ex av kraftverket i Akosombo, som producerar elektricitet för aluminiumsmältverket i Tema... Men nu har jag skrutit tillräckligt med min bok. Som tyvärr saknar dikter. Mvh osv. 426

22 januari 2011 427

Bibliotekarierna och Wikipedia 428

Förslaget om att biblioteken borde stöda Wikipedia med pengar är kanske inte riktigt så bra som det verkar vid första påseendet. Biblioteken tilldelas offentliga medel för bok- och materialförvärv, inte för att göra donationer. 429

Däremot skulle biblioteksfolket kunna stöda Wikipedia på arbetstid (och varför inte också på sin fritid) genom att ytterligare förbättra uppslagsverkets innehåll och främja kännedomen om och användningen av det bland den läsande allmänheten. 430

Varför bara tar biblioteken av Wikipedia utan att ge åt Wikipedia? Förbjuder reglementet bibliotekarierna att bidra till Wikipedia på sin arbetstid? 431

Skulle inte biblioteket kunna betrakta Wikipedia som sin sak på samma sätt som läkarna försöker främja folkhälsan och domarena strävar efter att stöda rättsstaten? 432

På den frågan svarar Heikki Poroila att det inte går för sig, eftersom "biblioteket inte är en självständig förvaltningsenhet". 433

Men vad innebär det att biblioteket inte är självständigt? Vem eller vilka är självständiga ur en administrativ synvinkel? Hur kommer det sig att Wikipedia är självständigt medan biblioteket inte är det? Varför kan inte biblioteket vara lika självständigt som Wikipedia? 434

Undersåtementaliteten, den andliga underkastelsen under överheten, var ska den sluta! Biblioteket, sådant som vi har lärt känna det, har kommit till vägs ände. Antingen gör sig det allmänna biblioteket (*the public library*; folkbiblioteket) fritt och självständigt eller kommer det att uppslukas av Google, Apple, Microsoft, Amazon, Visa med flera IT-jättar. 435

Biblioteket i ordets vidaste mening kommer naturligtvis inte att försvinna helt ens ifall vi tillåter den kapitalistiska IT-industrin och *medvetandeindustrin* (för att återanvända Hans Magnus Enzensbergers begrepp) att ödelägga det. Men som en *offentlig tjänst* kanske biblioteket försvinner åtminstone för en tid framåt. Det går kanske med biblioteket som det gick med Posten. Det blir "Librella" eller någonting annat på de imperialistiska mördarnas volapük. 436

De imperialistiska mördarnas handgångna män uppträder i WikiLeaks-videon *Collateral Murder*, som publicerades på nätet senaste vår, antagligen tack vare soldat Bradley Manning. 437

Administrativ självständighet betyder att man förstår och erkänner att dessa ting hör ihop: WikiLeaks, Wikimedia och biblioteket. Ifall den offentliga bibliotekstjänsten försvinner, då försvinner också offentligheten. Journalisterna förmår inte ensamma upprätthålla den eftersom pressen och media är affärsföretag, som först och främst görs för att fullfölja vinstmotivet. Biblioteket har andra primära syften. 438

Sociologen Habermas beskrev hur offentlighetens strukturer successivt hade förfallit från 1750-talet till 1950-talet (i *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, 1962). Ifall Habermas hade hunnit se World Wide Web, Wikipedia och WikiLeaks hade han kanske varit mindre pessimistisk. 439

24 januari 2011 440

Hegemoni? 441

Hur mycket man än försöker betona och dyrka "fakta" kommer det tider då också de mest etablerade förhållanden och begrepp förefaller att rubbas och bringas på fall – ända tills de faktiskt faller. Då förändras "hela världen". (Efteråt kanske det trots allt visar sig att mycket ändå förblev som tidigare.) 442

Att boken, biblioteket och bibliotekarien är föremål för kraftiga och till synes obevekliga transformationer har länge stått klart. Förändringen som sådan är alltså "ett faktum", vilket Wikipedia är ett gott (och positivt) exempel på. Och trots att WikiLeaks i jämförelse med Wikipedia framstår som ett ytfenomen förtjänar också dess aktiviteter att nämnas då samhällsutvecklingen betraktas ur ett längre perspektiv. 443

WikiLeaks är ett uttryck för det faktum att det har uppstått en ny, annorlunda, självständig och global makt vid sidan av kommundirektörens, byråkratens, chefredaktörens, direktörens, ministrarnas, presidentens och ordförandens makt. Även om denna nya makt "enbart" stöder sig på "information" så tycks den i någon mån vara kapabel att rubba t o m den med rymd- och atomvapen rustade supermakten. Hur förklarar man annars dödshoten mot Julian Assange? Varför förföljer man i så fall Bradley Manning? Och varför förbjuds Kongressbiblioteket att ge sina besökare och sin personal tillgång till WikiLeaks? 444

Denna nya makt skulle gärna kunna få namnet "Hegemonia" som en ärebetygelse mot den republikanska statsteoretiska tradition, som började med Niccolò Machiavelli och som via Antonio Gramsci fortsätter ända in i vår tid. Men i internets och "cyberkrigets" era har också denna tradition gått in i en brytningsperiod. Dessutom vet vi inte ännu riktigt hur den nya hegemonins ansikte kommer att se ut. 445

Utgångspunkten bör i alla fall vara att de allmänna bibliotekens framtid beror på bibliotekarierna och inte enbart på de kommunala beslutsfattarna eller -ordförandena. Bibliotekarierna måste naturligtvis oavbrutet sköta den "grundläggande informationsförsörjning (*perushuolto*) som också de mest passionerade militanterna är beroende av" (Poroila). Men är detta tillräckligt? Biblioteket fyller som alla vet många olika uppgifter och uppdrag i samhället. Jag skulle t ex vilja nämna följande:

- underhållning (traditionell och lineär läsning av romaner med mera) 447
- barnuppfostran (bekanta sig med viktiga verk som "Vad tror du att det hände sen?" och "Nalle Puh") 448
- medborgarfostran (kallas även folkbildning) 449
- filosofi (om det är så att vishetsälskarna behöver böcker och bibliotek) 450
- socialarbete (vilket enligt biblioteksspecialisten Tuula Haavisto anses höra till bibliotekets viktigaste uppgifter i Storbritannien)⁷¹ 451
- kulturernas mötesplats (tänk globalt) 452
- lokal minnesinstitution (Community Memory) 453
- civilisationens minnesorganisation (translatio studii et imperii) 454
- med mera. 455

Dessa verksamhetsområden betonas olika beroende på land och kontext. Icke desto mindre är biblioteket universellt. "Bibliotek är fantastiskt så totalt lokalt och globalt samtidigt", rapporterar Ingrid Atlestam från ett besök på Mauritius (BiS 4/2010). Den nya universalism som behövs i dag kan bara byggas i samarbete med biblioteken och med bibliotekariernas direkta bistånd och medverkan. 456

Vilket ger anledning att återkomma till Wikipedia och till frågan om bibliotekets självständighet. Den innebär framför allt att biblioteket vägrar att andligen underordna sig överheten. Tiden är mogen för att föra den politiska maktfördelningen i samhället ett steg vidare så att biblioteket och internet hävdar sin globala självständighet och ser till att den tryggas i grundlagarna. Detta innebär utan tvivel en revolution, men det måste vara en revolution som bygger på ickevåld – har någon sett biblioteket eller bibliotekarierna gripa till våld? Biblioteket, liksom fö Wikipedia och WikiLeaks, är helt enkelt ickevåldsprojekt. Vidare måste den nya maktfördelningen genomföras globalt. Dess syfte är att ta makt från de alltför mäktiga och militanta nationalstaterna och att ge makt åt biblioteket respektive internet. Om detta låter mycket besvärligt för att inte säga omöjligt att genomföra bör man än en gång betänka, att biblioteket och internet är universella mänskliga institutioner. 457

Hela världen kommer ändå inte att förändras i ett slag. Förändringen, den globala utvidgningen av republiken och demokratin, kommer knappast heller genom mellanstatliga avtal. Avgörande är det som sker i byar och kommuner och det gäller att i första hand förändra sin egen världsdel. Ett exempel på hur man nuförtiden samtidigt kan tänka och 458

⁷¹Haavisto, Tuula: "ad astra – Will the Libraries Have a Starring Role in the Information Society?", i Mäkinen, Ilkka (toim.): *Finnish Public Libraries in the 20th Century*, Tampere University Press 2001, s. 155: "In the Nordic tradition library work has been seen as a part of the project of liberal education for the entire nation. In the British isles the public library continues to be much more a part of social work than in Finland". Ett färskt exempel på den brittiska traditionens livskraft är John Patemans och John Vincents bok *Public Libraries and Social Justice*, Ashgate 2010. Nyliberalerna i England är dessvärre redan i full färd med att lägga ned örikets sociala bibliotek. Jfr rapporten "Mapped: London's Threatened Libraries" (<<http://londonist.com/2011/01/mapped-londons-threatened-libraries.php>>).

handla globalt och lokalt med hjälp av internet är Mayors for Peace⁷², borgmästare för fred, till vilka ca 5.400 borgmästare och kommunala chefer i 154 länder⁷³ har anslutit sig. Skam till sägandes har hittills bara 3 kommuner i Finland (Mariehamn, Varkaus, Nousiainen) gått med i Mayors for Peace.

24 januari 2011. Vad är upplysning?

459

Innan dimman av missförstånd tätar och anklagelserna börjar hagla vill jag påminna om filosofen Kants tanke enligt vilken *upplysning är människans utträde ur hennes självförvållade omyndighet*.

460

Vad jag har sagt är, i korthet, att förhållandet mellan folkbiblioteket och Wikipedia kanske inte är riktigt som det borde vara. (Detsamma gäller för ö också WikiLeaks). Sanningen att säga bekymrar det här mig i så hög grad att jag kan ha skrivit någonting som kunde tolkas som en anklagelse. Men jag har inte velat anklaga någon utom det militärindustriella akademiska komplexet.

461

Vad är då det militärindustriella akademiska komplexet? "Det militärindustriella komplexet är en term som syftar på gemensamma intressen mellan försvarsindustri, militär, övriga myndigheter och politiskt system", definierar svenska Wikipedia, som erbjuder en jämförelsevis utförlig artikel om fenomenet där det också nämns, att "militärindustriella komplex är inte unikt för USA utan finns eller har funnits i olika varianter i många länder världen över". Artikeln avslutas med en typisk Wikipediafras: "Denna artikel om militär verksamhet, organisation eller vapen är bara påbörjad. Du kan hjälpa till genom att utöka den".

462

25 januari 2011

463

Specialister och generalister

464

Till skillnad från en ganska vanlig missuppfattning har Wikipedia inte skrivits av specialister utan uppslagsverket är tvärtom ett verk av generalister, som också riktar sig till generalister och till alla andra.

465

Med *generalister* avses t ex journalister, politiker och bibliotekarier, till vilkas jobb hör att handskas med stora mängder information på ett tämligen ytligt sätt. En annan sak är sedan, att vissa politiker, journalister och bibliotekarier inte ens ytligt befattar sig med tillräckligt stora informationsmängder.

466

En del framgångsrika generalister är visserligen också specialister. Så t ex Jared Diamond, en fysiolog som ursprungligen specialiserade sig (doktorerade på) gallblåsan. Sedermera har Diamond utforskat bl.a. världshistorien, sociologin, antropologin, ornitologin, människans sexualliv och epidemierna – och således kommit att bli en verkligt imponerande generalist.

467

När Jared Diamond nyligen tilldelades det svenska Kunskapspriset, uttalade han i tidskriften *Tvärsnitt* (4/2010) en varning mot den utbredda misstänksamheten beträffande generalister. Denna utgör "ett allvarligt problem", påpekade han. Vidare sade Diamond:

468

⁷²Organisationen kräver sedan år 1982, på ett förslag av Hiroshimas borgmästare som han gjorde det året, att regeringarna sluter ett internationellt avtal, Nuclear Weapons Convention, för ett totalt avskaffande av kärnvapnen. Organisationens webbplats är <<http://www.mayorsforpeace.org/>>

⁷³Siffrorna uppdaterade 1.9.2012

"Ju bredare kunskaper du har, desto mer kan du se. Ju fler tekniker du har, desto bättre kan du lösa problem." 469

Man skulle önska att bibliotekarierna gjorde Diamonds synpunkter på generalism till sin ledstjärna och infogade dem i sin yrkesetik. Då skulle de också fullt ut erkänna Wikipedia såsom ett av sina arbetsverktyg, som bör utnyttjas, vårdas, kultiveras och vidareutvecklas i samarbete med den läsande publiken. 470

Till wikipedianernas tumregler hör att inte försöka bidra till uppslagsverket med originalforskning (regeln kallas 'no original research'). Det är därför Wikipedia inte kan fylla måttet för de verkligt sakkunniga, alltså specialisterna, som ju med rätta betraktas som sådana precis på sin originalforskning. För generalisterna och alla andra är det gemensamma digitala uppslagsverket ändå ett nödvändigt verktyg. Detsamma gäller specialisterna så snart de vågar sig utanför sina egna smala specialområden.

Vari bottnar Wikipedias nödvändighet? Jo, den beror på att det gemensamma studiet och den gemensamma kunskapen bidrar till att lösa våra gemensamma problem. 472

Bland Jared Diamonds verk i svensk översättning finns boken Undergång – Civilisationernas uppgång eller fall – ett mastigt verk med ca 600 trycksidor. Tidskriften Tvärsnitts intervjuare bad Diamond sammanfatta denna bok i en enda sats. Så här svarade han:

"Faktorerna bakom ett samhälles förmåga eller oförmåga att upptäcka och lösa sina problem kan grupperas i fem kategorier: mänsklig påverkan på nödvändiga resurser, extern klimatförändring, relationer med vänliga samhällen, relationer med fientliga samhällen samt att samhällets egna politiska, ekonomiska och sociala institutioner tillåter att man upptäcker och löser problemen". 474

Detta, att samhällets egna politiska, ekonomiska och sociala institutioner måste tillåta att man upptäcker och löser problemen, får mig att ännu en gång tänka på biblioteken och biblioteksvetenskapen som ett mer eller mindre specialiserat forskningsfält. Och givetvis också på bibliotekarieyrkets transformationer i internetåldern. 475

26 januari 2011 476

Exkurs. Exemplet Frank Zappa 477

Låt oss på en läsares begäran skärskåda den finskspråkiga Wikipedians artikel om "Frank Zappa" (<http://fi.wikipedia.org/wiki/Frank_Zappa>). Artikelns första version uppstod 8.2.2005 och den första korrigeringen gjordes 2 minuter senare. Då lydde artikeln i sin helhet som följer: "Amerikkalainen muusikko, säveltäjä. Syntynyt 1940. Kuollut 4.12.1993." (Amerikansk musiker och komponist. Född 1940. Död 4.12.1993.) 478

Bara 74 bokstavstecken. Sex år (26.1.2011) och enligt mina beräkningar 773 ändringar och tillägg senare har Zappa-artikeln vuxit till 75.767 bokstavstecken. Men det betyder inte att den är färdig. För ett par veckor sedan ändrade signaturen 'Agony' ordet *kitaravirtuosi* (gitarvirtuos) till *kitaristi* (gitarist), vilket bättre motsvarar uppslagsverkets *neutrala synvinkel* (Neutral Point of View; jfr <<http://sv.wikipedia.org/wiki/NPOV>>). 479

Under årens lopp har finska Wikipedia också fått en artikel, påbörjad 2009, om "Mothers 480

of Invention", bandet som spelade ihop åren 1964-1975 med Frank Zappa som musikalisk ledare.

Är Zappa-artiklarnas upphovsman specialist eller generalist? Vem har egentligen skrivit dessa artiklar? Och varför? 481

Vi kan bara gissa. Zappa är en högt älskad musiker. Men det finns förstås de som hyser avvikande åsikter om Zappa. Kanske det också finns kritiker som med en till paranoia gränsande vaksamhet följer med vad som skrivs på Wikipedia för att se till att ingen i misstag utnämner Zappa till "virtuos"? 482

I vilket förhållande står Wikipedia till kritiken? Här stöter man på ännu en av uppslagsverkets begränsningar. I uppslagsverken *trivialiseras* oundvikligen varje kritiskt omdöme då ju, som Walter Benjamin uttryckte saken, *konstverket är det blanka vapnet i andarnas kamp*. Uppslagsverket utgör inte *den* kampens slagfält. Snarare är det att uppfatta som ett övningsfält. 483

En encyklopedisk artikel kan inte vara kritikens sista ord men kan ändå vara vara till nytta och nöje. Och vad är läsning och studier, om inte övning eller rent tidsfördriv? 484

26 januari 2011 485

Fortsättning av exkursen 486

Det påpekades, att en specialist eller sakkunnig inte behöver vara en forskare. Ja, så förhåller det sig också i vårt exempel. En diskofil kan ju ha kommit över någon Zappaskiva eller någon sakuppgift, som bara ett fåtal längre vet om. Diskofilen behöver inte vara vetenskapsman för det. 487

Å andra sidan måste den vetenskapliga specialisten vara forskare. Vetenskapsman eller -kvinna blir man bara genom att forska. 488

Wikipedia är en historisk nyhet (ett *novum*) eftersom den möjliggör ett *omedelbart* samarbete mellan vetenskapliga forskare, andra specialister och generalister. Alla har möjlighet att bidra till Wikipedias innehåll. Och 'wiki' betyder 'snabb' på Hawaiiska. Snabb, ögonblicklig, omedelbar... 489

Varje bibliotekarie borde (ursäkta att jag upprepar mig) göra sitt bästa för att på sätt eller annat bidra till Wikipedia. Under de senaste 10 åren har Wikipedia blivit en del av biblioteket lika väl som *Encyclopaedia Britannica* eller *Uppslagsverket Finland*. De sistnämnda uppslagsverken är enligt många åsikt skrivna av specialister. Andra sakkunniga är kanske av annan åsikt både om vissa allmänna ting och om en del av detaljerna. 490

Men nu har jag kommit långt ifrån Frank Zappa och musiken, denna *stundernas stora fördjupare*, som t o m får Wikipedia och biblioteket att blekna. 491

Avslutning: Om bibliotekens framtid 492

Den som vill förutspå framtiden måste försöka begripa både det som *är*, och det som *borde vara* – det senare för att själv på ett positivt sätt kunna bidra till att framtiden förverkligas. Vad jag tycker mig se i nuet är en risk för att biblioteket i den form vi känner det, helt enkelt subsumeras under Kapitalets logik (även kallad marknadslogiken). Nog 493

för att informationen och informationsförmedlingen sedan länge är djupt integrerade i kapitalismen. Men vi har trots detta lärt oss uppfatta biblioteket såsom *en offentlig tjänst*, vilken upprätthålls (och bör upprätthållas) vid sidan av varuproduktionen och -marknaderna i ett slags jämviktsförhållande med dessa. Läsningen som sådan har inte heller hittills belagts med tim- och minutavgifter och läsaren själv har inte kunnat anklagas för brott mot äganderätten bara för att han eller hon läst en viss bok eller text. Så kommer det tyvärr inte nödvändigtvis att fortsätta att vara i framtiden.

Wikipedia illustrerar tesen, som jag omhuldar, att biblioteket fortsätter och finner förlängningar i internet. Människornas gemensamma knåpande med Wikipedia i alla dess olika språkversioner förefaller också på det stora hela att undandra sig statlig propaganda och kommersiell infiltration.

Fallet WikiLeaks har för sin del uppenbart risken för en återgång till Nya Tidens första århundraden då biblioteken ägdes av mer eller mindre tyranniska kungar och drottningar, vilka också hade rätt att vid behov bestämma precis vad som fick eller inte fick visas och läsas. 495

“Välkommen till Kina!”, kommenterade någon i det amerikanska kongressbibliotekets blogg bibliotekets beslut att blockera tillgången till WikiLeaks på personalens och besökarnas datorterminaler. Nu håller ju även Kina på att bli ett modernt samhälle, men så långt som till en autentisk åsikts- och internetfrihet har det landet inte ännu avancerat. I det avseendet är Västerlandet dessvärre kanske redan på väg tillbaka till Kinas nuvarande stadium. 496

Jag hoppas innerligt att internet i längden kommer att visa sig vara en alltför hård nöt att knäcka för all världens supermaktsstrategier och nationalstatsregeringar. Men den som ställer den egna nationens, det egna partiets eller det egna prästerskapets intressen högre än någonting annat vill dessvärre upphäva etiken, som gör WikiLeaks, Wikipedia och biblioteket till kosmopolitiska krigsmotståndare. Från Norges bibliotekarier kom följande stöduttalande för WikiLeaks. 497

UTTALELSE OM WIKILEAKS (17.12.2010)

Åpne samfunn

Det er et grunnleggende prinsipp i et demokrati at befolkningen skal ha innsyn i de beslutninger og beslutningsprosesser som angår dem. Åpne samfunn er et hinder for korrupsjon og misbruk av makt. WikiLeaks har bidratt til økt innsyn for allmennheten gjennom å bringe fram til offentligheten kritikkverdige forhold. Forsøkene på å stenge WikiLeaks bærer preg av forhastede reaksjoner, som pr i dag ikke er sanksjonert i noen rettssal. Dette kan true informasjonsfriheten.

Ytringsfrihet

Bibliotekene betrakter informasjonsfriheten som grunnleggende for å fremme ytringsfrihet og demokrati. WikiLeaks' virksomhet og materiale åpner for fornyet diskusjon om hvilke rolle bibliotekene skal spille i den forbindelse. Det grunnleggende er etter vårt syn at bibliotekene bl.a. skal kunne tilby informasjon – også på nett – som er maktkritisk. Bibliotekorganisasjonene i Norge har gjennom sine felles

498

etiske retningslinjer slått fast at så sant materialet er innenfor lovens rammer skal ikke dette materialet spesialbehandles, men være like tilgjengelig som annet materiale ved biblioteket.

Svein Arne Tinnesand
Norsk Bibliotekforening

Kristin Røijen
Norsk fagbibliotekforening

Monica Deildok
Bibliotekarforbundet

Trygve Eliassen
Fagforbundet - rådet for bibliotekansatte

Tillägg 16.8.2012: I februari 2011, när jag skrev ovanstående, avslutade jag med en förhoppning om fler stödmanifestationer från bibliotekariernas sida. Sådana har dock, såvitt jag vet, inte förekommit. I augusti 2012 är saken fortfarande högst aktuell. Efter att under en längre tid ha sett sina konton spärrade av privata banker och firmor på order av sina politiska förföljare har folkens egen underrättelsetjänst visserligen lyckats återetablera några inkomstkanaler, se <<http://shop.wikileaks.org/donate>>. Viktiga nya läckor har också öppnats av WikiLeaks trots regeringarnas trakasserier mot organisationens aktivister, se t ex *The Spy Files* från Wikileaks, <<http://blogi.kaapeli.fi/book/420>>. Men Bradley Manning hålls fortfarande fängslad under tortyrliknande förhållanden medan han väntar på sin dom och Julian Assange sitter f n som pantfånge i Ecuadors ambassad i London efter att Ecuador idag har beviljat honom politisk asyl. Vad kan man göra för att stöda WikiLeaks? Se <<http://www.wikileaks.org/Supporters.html>>

499

En atlas för det nya biblioteket

500

Först publicerad i *Information, Society and Justice Vol. 4 No. 2, Dec 2011, Special Issue: Struggle to Create Libraries for the People: a Progressive International Perspective*. På svenska i *Nya Argus* 5/2012. 501

"Det var en gång en rödhårig man som inte hade ögon eller öron. Han hade inte heller hår, så rödhårig var han bara bildligt talat. Tala kunde han inte eftersom han inte hade någon mun. Näsa hade han inte heller. Han hade inte ens armar och ben. Mage hade han inte heller, och rygg hade han inte heller, och ingen ryggrad heller och inga som helst inälvor hade han. Han hade ingenting! Så vem talar vi egentligen om? Det är nog bäst vi inte talar om honom mer." — Ur "Blå skrivbok nr 10" av Daniil Charms.⁷⁴ 502

Tänk er ett stort bibliotek men utan katalog eller klassificering av böckerna. Några böcker skulle det inte heller ha, så att bibliotek vore väl snarast en teoretisk beskrivning. Detta är ett bibliotek utan golv eller väggar. Vet vi vilket bibliotek vi talar om? 503

Den amerikanska professorn R. David Lankes från Syracuse University i New York har gett ut ett stort verk om ett bibliotek som, till skillnad från den rödhårige, faktiskt har något, är något.⁷⁵ 504

Men den metod som David Lankes måste ha använt för att kunna skriva *The Atlas of New Librarianship* är inte helt olik Daniil Charms. Först och främst har han gjort rent hus med alla de artefakter — särskilt bok- och dokumentsamlingarna — som biblioteken brukar innehålla. Ja, och på tal om hus: för Lankes är det knappast heller biblioteksbyggnaderna som gör biblioteken. 505

Efter denna *reductio ad absurdum* har Lankes spanat noga efter eventuella återstående delar. Slutligen har han tagit itu med att återuppbygga biblioteket med hjälp av vad han då lyckades finna. 506

Lankes bibliotek saknar nämligen inte "inälvor" (den rödhårige hade ju inte ens några sådana). Biblioteket förutsätts fortfarande ha en professionell personal. Det skulle med andra ord finnas bibliotekarier i biblioteket. Därför vill vi också gärna fortsätta att tala om det. 507

Tänk er ändå inledningsvis ett bibliotek där allt annat saknas utom bibliotekarierna med sin biblioteksvetenskap. Lankes biblioteksvetenskap kan summeras i följande sats: "BIBLIOTEKARIERNAS UPPDRAG BESTÅR I ATT FÖRBÄTTRA SAMHÄLLET GENOM ATT UNDERLÄTTA SKAPANDET AV NY KUNSKAP I SINA LOKALSAMHÄLLEN".⁷⁶ 508

Denna formel innehåller ett budskap som för mina tankar till planschen med fartyg och båtar i många former och storlekar som hängde i rummet där jag sov som barn. 509

⁷⁴Översättning från ryskan av Åke Zimmermann, se <<http://vipa.se/z/XAPMC/goltet.html>>. Citeras med översättarens tillstånd.

⁷⁵The Atlas of New Librarianship av R. David Lankes. MIT Press 2011. 408 sidor. Illustrerad.

⁷⁶"THE MISSION OF LIBRARIANS IS TO IMPROVE SOCIETY THROUGH FACILITATING KNOWLEDGE CREATION IN THEIR COMMUNITIES."

Planschen beskrev sjöfararens väsentligheter. Över det hela trängdes orden NAVIGARE NECESSE EST VIVERE NON EST NECESSE — sjöfarandet måste fortsätta om det så skulle kosta sjöfararen livet.

The Atlas of New Librarianship är en stor och tjock bok. Den är inte lättläst, även om dess prosa ofta liknar utskrifter av det talade ordet. Det är utan tvivel en bok som ger läsaren mycket att tänka på och argumentera om. 510

Bokens struktur är visserligen tydlig och klar. Den levereras rentav med en karta. Men se upp, det gäller att ha tillräckligt med utrymme omkring sig när man vecklar ut kartan! Den är lika stor som planschen från min barndom, vilken jag nämnde ovan. 511

Hela Atlasen är indelad i sex kapitel i strikt överensstämmelse med dess grundläggande princip. Därtill kommer förord, tackord och inledning, bruksanvisning, efterord och många tillägg, som jag skall återkomma till. 512

Sålunda handlar ett kapitel om UPPDRAGET, ett annat om KUNSKAPSSKAPANDET, ett tredje om UNDERLÄTTANDET; därefter följer kapitel om LOKALSAMHÄLLENA respektive SAMHÄLLSFÖRBÄTTRINGEN och slutligen ett kapitel om BIBLIOTEKARIERNA. 513

Lankes kallar kapitlen "trådar", vilket jag associerar till spindelnät och nätverk, och till att "träda" (som när man försiktigt träder ut på okänd mark). Man kommer också att tänka på ett hierarkiskt system av datafiler. För att inte tala om att den medföljande kartan närmast liknar en bläckfisk! 514

I diskussionerna på nätet efter Lankes besök i Sverige i maj 2011, där han var huvudtalare⁷⁷ vid Svensk Biblioteksförnings årliga sammankomst, anmärkte någon att boken lika gärna kunde ha fått heta "The New Atlas of Librarianship", men vari ligger i så fall skillnaden och vilken var då bibliotekariernas föregående Atlas ifall detta ska representera den nya? 515

Biblioteksvetenskapens fem lagar enligt S.R. Ranganathan, kanhända? Ja, kanske det. Ranganathan höll sig ju också med en helhetssyn på biblioteket och bibliotekariernas uppdrag. Han ansåg och undervisade, att bibliotekarierna borde befria kunskapen och bidra till att sprida den så vida kring som möjligt. Medan R.D. Lankes som sagt tycker och lär, att bibliotekariernas mission består i att underlätta kunskapsproduktionen. I Lankes bibliotek finns emellertid bara ett gapande hål, där finns ingen kunskap att sprida. Enligt Lankes måste kunskapen ständigt (re)produceras, (åter)skapas, skapas på nytt. 516

Jag tror att redan Sokrates och Platon hade den här idén om att kunskap skapas eller förlöses genom samtal. Frågar någon efter källan hänvisar jag till den dialog som kallas "Gästabudet" och överhuvudtaget till tanken på att föra dialoger för att ta reda på sanningen i ett visst ärende. Men om vi ska gräva i teorierna om konversationen och dialektiken, kommer vi snart nog att igen behöva hela bibliotek av böcker och bibliotekarier som håller böckerna i ordning så att vi kan hitta dem eller så att de kan hitta böckerna åt oss. 517

David Lankes, som är en modern tänkare, hänvisar för sin del till Gordon Pask (1928- 518

⁷⁷Talaren Lankes kan ses och höras via <<http://vimeo.com/23732998>>

1996) och dennes cybernetiska samtalsteori.

Tanken att kunskap skapas tillsammans, i konversationer, och följaktligen genom möten, har alltid dragit till sig anhängare. Fast jag minns nog en gammal professor i filosofi vid Helsingfors universitet, som hävdade att kunskap inte alls bör väntas resultera ur möten. Men kanske det bara var hans sätt att klaga på att hans elever höll så många politiska möten istället för att följa hans egna föreläsningar? Själv är jag i alla fall benägen att hålla med prof Lankes och hans medarbetare om samtals stora betydelse. 519

Nästan hälften av sidorna (s 193-406) i bibliotekariernas nya atlas upptas av bihang i form av artiklar och illustrationer i alfabetisk ordning. Medan jag läste här och där bland dessa funderade jag mycket på varför Lankes har valt att kalla dem "överenskommelser" (*agreements*) eftersom jag verkligen inte kan hålla med om allt som står i dem. Men småningom kom jag fram till en försonande lösning på problemet: ifrågavarande "avtal" bör naturligtvis anses vara tillfälliga, ungefär som innehållet i Wikimedia.⁷⁸ Eller, som diplomatiska överenskommelser mellan regeringar och stater, vilka ju också brukar vara av övergående natur. 520

Nu till vad som faktiskt sägs i boken. En sak som jag personligen värdesätter högt är Lankes utsaga om att bibliotekarier bör vara aktivister och radikaler. "Vissa människor i den akademiska världen tycker att kunskap är någonting kallt, en opartisk granskning av fakta och begränsningar. Men kunskapen är allt annat än kall och fri från känslor", skriver Lankes. Med detta credo står eller faller den nya biblioteksvetenskapen. I detta avseende skiljer sig den nya biblioteksvetenskapen dock knappast från den gamla. 521

Att vara radikal innebär att omplantera trädet (med rötterna) vilket i detta fall innebär att bekräfta bibliotekets sociala och politiska dimension i internetåldern. 522

För läsare utanför USA kan noteras, att *The Atlas of New Librarianship* är en inspirerande vägledning till specifikt amerikanska tänkesätt beträffande social mobilisering och organisering som tar sikte på social förnyelse och förbättring på lokalplanet. Här är positiva lärdomar fortfarande att hämta av amerikanerna, i motsats till deras ovisa och skrämmande utrikespolitik. Jag tvivlar på att bibliotekarier och forskare från något europeiskt land skulle ha kunnat åstadkomma något så djärvt och, ja, radikalt, som denna biblioteksatlas av David Lankes och hans kollegor och studenter. Allteftersom den finansiella, politiska och ekologiska krisen djupnar blir det dock nödvändigt att också här i Gamla Världen erinra sig Bertolt Brechts devis: *Man muss so radikal sein wie die Wirklichkeit* — man måste vara lika radikal som verkligheten. 523

Atlasens reduktionism kan vändas mot den. Går det faktiskt att destillera essensen ur bibliotekariernas uppdrag till en enda mening ("att förbättra samhället genom att underlätta skapandet av ny kunskap i sina lokalsamfund")? Ändå kan det vara nödvändigt att göra så i en viss situation. Bibliotekarierna är (som alla andra) tvungna att fokusera på vad som är viktigast just nu. Vem vill förneka att biblioteket (liksom de flesta av våra 524

⁷⁸Wikimedia är en samlande beteckning för olika föränderliga webbsajter typ Wikipedia, Wiktionary, Wikimedia Commons, Wikiquote, Wikibooks, Wikispecies, Wikinews, Wikisource osv. som byggts med hjälp av datorprogrammet MediaWiki.

institutioner) befinner sig i djup kris? Allt fast och beständigt förflyktigas, skrev Marx och Engels. Är inte e-böckerna med sin öppna access och sina öppna data ett bestickande exempel? I denna svåra situation är det gott att finna några "trådar" att gripa tag i. Livlinor.

Som jag redan påpekat, skulle jag vilja rekommendera att vi tacksamt fattar tag i denna livboj från David Lankes och hans besättning på New York Syracuse University. Men om och när bojen hjälper oss att nå stranden, vad ska vi göra sedan? Det återstår fortfarande att avgöra i vilken riktning vi ska börja gå. 525

När jag sökte efter svaret på denna fråga hittade jag en av R. David Lankes föregångare, nämligen Norman Cousins (1915 – 1990). Atlasen innehåller också ett Norman Cousins-citat: 526

"Biblioteket är inte en helgedom för bokdyrkan. Det är inte ett tempel där läskunnighetens rökelse måste brännas eller där man bör uttrycka sin hängivenhet för boken i ritualer. Ett bibliotek bör, för att använda Sokrates berömda metafor, vara en idéernas förlösningssal." 527

En bok av Norman Cousins, som var en amerikansk politisk journalist, författare, professor och fredsaktivist, har den talande titeln *Den moderna människan är föråldrad*.⁷⁹ Norman Cousins skrev denna lilla bok i augusti 1945, strax efter atombombsexplosionerna över Hiroshima och Nagasaki. Hans reflektioner kring den nya situationen var inte olika Albert Camus, Mohandas Gandhis eller Albert Einsteins. Däremot liknade hans tankar inte vad Harry Truman, Josef Stalin, Winston Churchill och Charles de Gaulle sade (och antagligen också tänkte) vid den tidpunkten och i synnerhet skilde de sig från vad de senare nämnda personerna gjorde på den tiden. 528

Bekantskapen med Norman Cousins idéer ledde mig till en kritisk fråga, som direkt berör Lankes tes om bibliotekets mission: bör bibliotekarierna begränsa sig till att underlätta skapandet av kunskap i sina lokalsamhällen? Eller borde biblioteket också försök agera barnmorska till /{världsfreden/} genom att bidra till avskaffandet av massförstörelsevapnen? 529

Såvitt jag kunde se stod det ingenting i *The Atlas of New Librarianship*, som uttryckligen förbjöd en sådan tolkning.⁸⁰ 530

Lankes ställer frågan: Är biblioteket en institution 'för' eller 'av' folket? (s 66). Uppenbarligen är han själv av den uppfattningen att biblioteket bör vara 'av' folket. Han menar att vi alla borde uppfatta oss själva som medlemmar i biblioteket och att bibliotekarierna för sin del borde behandla oss som sådana. Inte som kunder, inte som användare, utan som medlemmar! 531

Detta är en viktig punkt och jag håller med Lankes. Någon kanske invänder att bibliotek bör uppfattas som service, och att bibliotekarierna bör behandla biblioteksbesökarna enbart som servicemottagare. Denna invändning skulle jag vilja besvara med att biblioteket mycket väl kan anses vara både en tjänst och en medlemsorganisation. 532

⁷⁹Cousins, Norman: *Modern Man Is Obsolete*. New York. The Viking Press. 1945.

⁸⁰Tillägg: Via Twitter ställde jag också frågan direkt till atlasens författare, som bekräftade, att min tolkning är riktig.

Rättssystemet kan uppfattas som ett parallellfall. Det förser oss med en tjänst, som i sin helhet kallas "rättsstaten" (inklusive rättsvården, domstolarnas tjänster, med mera), men denna tjänst är samtidigt en organisation i vilken vi är medborgare och således även medlemmar. 533

Naturligtvis händer det emellanåt att bibliotek eller domstolar *inte* beter sig som om de var 'av folket'. Vi har trots allt rätt att vänta oss att de ska bete sig så. 534

Tillägg: "Byråkratiet belønner ikke faglig dyktighet i seg selv, men kombinasjonen av dyktighet og konformitet." – <Tord Höivik i bloggen Plinius 7.10.2012>. Detta tål att fundera på. Hur undviker biblioteket byråkrati? 535

"Det er i samtalene våre meninger og våre politiske valg blir formet", skriver Höivik också, med hänvisning till den tyske sociologen Habermas. Han kunde även ha refererat till R. David Lankes, som i *Atlas of New Librarianship* likaledes utgår ifrån att samtal (conversations) är essentiellt för bibliotekarieyrket. 536

Vem kallas för byråkrat? Tjänstemannen, som vägrar samtala med dem han är satt att betjäna. Ett oförlöst dilemma förblir dock bibliotekets förhållande till statsmakterna – till dess bibliotekarierna gör sin egen självständighetsförklaring! 537

Snart har två år passerat sedan de norska bibliotekarieorganisationerna gjorde sitt <maktkritiska uttalande om WikiLeaks>. Det var en början. Småningom ska vi väl också få se fortsättningen. 538

Några ytterligare allmänna reflexioner om biblioteket

539

Utkommer i Nya Argus 11/2012, med undantag av avsn. "Allas Wikipedia". (Innehåller troligen en del sådant, som jag har skrivit i mina bloggar. Är bloggar att betrakta som publicerade? Ja, i den mån de är publika, offentliga. Ändå skulle jag vilja besvara frågan med ett försiktigt nej. Publicering är, eller bör åtminstone gärna vara, en kollektiv verksamhet. Vad sedan detta innebär, tål att fundera på. För övrigt uppvisar bloggsfären lika stora variationer beträffande sitt innehåll och sina stilar som den allmänna litteraturen.)

540

Bibliotekets och internets universalistiska och kosmopolitiska tendens

541

Biblioteket inskränker sig inte till att fungera som statens, nationens eller imperiets minne. Däremot har biblioteket med rätta kallats "mänsklighetens minne", vilket går att förklara med utgångspunkt i formuleringen "*tecknen lägger ut tankarna i världen*".⁸¹

542

När skrivtecknen väl har utplacerat tankarna i vad filosoferna brukar kalla "den yttre världen" återuppstår ständigt behovet av att hålla reda på dem, vilket förutsätter att de måste samlas och bevaras för att bilda ett externt minne. Ur detta mänskliga och sociala behov leder biblioteket sitt ursprung.

543

Det bör förstås tilläggas, att (skriv)tecknen icke blott lägger ut tankar i världen utan även tjänar andra syften såsom bokföring och ordergivning och att också biblioteket har tjänat dessa övriga syften.⁸² Men i synnerhet det moderna biblioteket är inriktat på att samla, bevara, ordna och förmedla det externa minnet av tankarna, dvs. de skriftliga resultaten av forskarnas och författarnas arbete.

544

Till tankarnas natur hör emellertid att de förutsätter och påverkar varandra, och sålunda bildar sammanhang. Vissa nutida akademiker använder termen 'intertextualitet', men 'nätverk', och 'internet', kandiderar förvisso också för att namnge detta fenomen. Huruvida det är tankarna som gör att hela mänskligheten bildar ett sammanhang, eller människans natur som gör att tankarna sinsemellan gör det, ska jag inte ge mig vidare in på. Hur det nu än förhåller sig med den saken måste biblioteket eftersträva fullständighet, vilket bland annat innebär att det ständigt måste överskrida stats-, nations- och t o m civilisationsgränserna, för att inte tala om avstånden mellan nutid och för länge sedan passerade tider, som biblioteket också överbryggat.

545

Sålunda skrev redan Gabriel Naudé, en av det moderna bibliotekarieyrkets pionjärer⁵⁴⁶ i sina *Råd om inrättandet av ett bibliotek*(1627): "Ty ett bibliotek som är inrättat för offentligt bruk bör vara universellt och detta kan inte bli fallet om det inte innehåller de viktigaste författarna på alla kunskapsfält, i synnerhet konsterna och vetenskaperna".⁸³

⁸¹Se Gärdenfors, Peter.: *Hur Homo blev sapiens. Om tänkandet evolution*. Doxa 2000, s 198.

⁸²Se t ex utkastet om "Bokföring" längre fram i denna bok.

⁸³En svensk översättning av Naudés promemoria, ut vilken jag citerar, ingår i Erik Carlqvist & Harry Järv (red): *Mänsklighetens minne. En bibliotekshistorisk antologi*. Schildts 2008, ss 249-333; cit. s 265. En inskannad kopia av G. NAUDÉ: *ADVIS POUR DRESSER UNE BIBLIOTHÈQUE*. A Paris, Chez Francois Targa, au premier pillier de la grand' Salle du Palais, deuant les Consultations. M. DC. XXVII,

Genom biblioteket och internet konkretiseras sålunda drömmarna och idéerna om en vidare mänsklig gemenskap än familjen, stammen, nationen, imperiet eller "väst". I internet skaffar sig nutidsmänniskorna ytterligare ett gemensamt externt minne vid sidan av de traditionella biblioteken och arkiven. Individer och enskilda grupper eller folkslag kan visserligen av religiösa eller andra skäl välja att försöka att motarbeta denna bibliotekets och internets universalistiska och kosmopolitiska tendens, eller att eliminera den ur sitt liv, men det förefaller osannolikt att de någonsin förmår stoppa den. Uppenbarligen bidrar biblioteket och internet till att ena människosläktet. Huruvida enandet lyckas innan människorna gör slut på varandra genom krig eller genom att förgifta eller på annat sätt förstöra biosfären är sedan en annan fråga.

547

Om det virtuella och det verkliga

548

Att kalla mänsklighetens nya minne *virtuellt* i motsats till tidigare sk 'fysiska' externminnen såsom papyrusrullar eller trycksaker av papper leder tillbaka till ett gammalt filosofiskt problem. Det virtuella (jfr engelskans *virtual*) avser någonting som eventuellt kommer att förverkligas i en nära eller avlägsen framtid. Det betecknar alltså någonting som tillsvidare endast är möjligt och som därför fortfarande är väsensskilt från det verkliga.

549

Uppfattad på detta sätt förväxlas "den virtuella världen" lätt med tankarnas och tänkandets värld eller det vi brukar kalla vår inre värld (i motsats till "den yttre världen"). Men internet, som vi människor för närvarande är i färd med att skapa och breda ut emellan oss, och mellan oss och de yttre ting, blir som sådant ett allt tydligare bevis för att våra individuella "inre världar" hänger ihop som delar av en gemensam yttre teckenvärld och att det är denna senare som innehåller stora delar av *vår verklighet*.

550

Ur politisk synvinkel har internet öppnat rum för ett globalt, kosmopolitiskt självstyre. Det nya externa minnet, världens gemensamma bibliotek, utvecklar sig till en gemensam, global offentlighetsstruktur. Detta gör också att bibliotekarierna måste axla ett större politiskt ansvar än tidigare.

551

I den nordamerikanska maktdelningsläran talar man om 'checks and balances'. Biblioteket och internet bör tillsammans utveckla sig till den globala institution och informationella makt, som håller de nationella statsmakterna i schack.

552

Om självständighet och självreglering

553

'Cyber' härleds från grekiskans ord för styrning och från cybernetik, läran om självreglerande maskiner. Uttrycket 'cyberspace' antyder alltså att internet är självstyrande. När John Perry Barlow publicerade sitt manifest *A Declaration of Independence of Cyberspace* (1996) ville han göra människorna medvetna om internets självstyrande och självreglerande natur.

554

Det moderna biblioteket är också självständigt och självstyrande i den meningen, att det förväntas leverera all information till alla medborgare utan politisk eller korporativ

555

kan laddas ner från nätet via <<http://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/notice-48749>>.

inblandning. Bibliotekets sätt att fungera bestäms till stor del av de lagar, som Ranganathan så elegant har sammanfattat.⁸⁴ Dessa lagar är samtidigt liberala och kommunistiska. Liberala, därför att de bygger på idéer om trosfrihet, åsiktsfrihet, pressfrihet och överhuvudtaget individens frihet. I det moderna biblioteket utgår man ifrån att såväl bibliotekarierna som bibliotekets användare har *mod att göra bruk av sitt eget förstånd utan någon annans ledning*.⁸⁵

Å andra sidan inspireras det moderna biblioteket av en kommunistisk idé om ägandet av tankarna, kunskaperna och de litterära verken. Ranganathan m fl bibliotekarier och folkbildare anser, att litteraturen och kunskaperna bör göras lättillgängliga och spridas till så många som möjligt. Detta motsvarar det kommunistiska idealet om gemensam egendom, i detta fall alltså *gemensam egendom av de andliga produktionsmedlen*, vilket också motsvarar devisen *av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov*.⁸⁶

Tillsammans och i samverkan borgar dessa liberala och kommunistiska grundsatser för att biblioteket ska kunna fungera självständigt och självreglerande. Huruvida det sedan i praktiken faktiskt fungerar på det sättet beror på en mängd faktorer. Det förhåller sig med bibliotekets lagar på samma sätt som med demokratins: de rika och mäktiga har blott alltför många möjligheter att urholka dem och sätta dem ur spel. De mest i ögonenfallande nutida exemplen på detta är väl Världshandelsorganisationens (WTO) tjänstehandelsavtal (GATS) och avtal om handelsrelaterade aspekter av immaterialrätter (TRIPS). Det förstnämnda avtalet (GATS) avser bland annat att legalisera omvandlingen av biblioteken till privatägda, profitinriktade "informationstjänster"; det senare avtalet (TRIPS) är ett uttryck för amerikanska och andra kapitalistiska bankirers och handelsmäns strävan att förvandla så mycken kunskap och överhuvudtaget så mycket information som möjligt till copyrightbelagda eller patenterade och privatägda handelsvaror.⁸⁷

Bibliotekets tillväxtprocess innefattar inte bara ökningen av antalet dokument och dokumenttyper utan också förändringarna i dess organisation mm; detta borde också studeras ur synvinkeln självständighet och självreglering. Detsamma gäller frågor om internets tillväxt och transformationer.

Vad är det som gör att biblioteken ständigt växer? Styr deras tillväxt uppifrån eller styr den sig själv genom återkopplingar? S.R. Ranganathan, gav som sagt redan på 1930-talet en evolutionär definition av biblioteket, "A library is a growing organism", och påpekade samtidigt, att vi inte kan vara säkra på att böckerna, trycksakerna, alltid kommer att förbli bibliotekens huvudsakliga medel för spridning av kunskap och

⁸⁴Ang. Ranganathans fem biblioteksvetenskapliga lagar, se "Det händer något i biblioteket".

⁸⁵Jfr Immanuel Kants formuleringar i uppsatsen "Vad är upplysning?"(1783), första stycket.

⁸⁶Enligt uppslagsverket myntades denna formulering av Louis Blanc. För egen del minns jag den från läsning av *Kritik av Gothaprogrammet* av Karl Marx. Principerna "av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov" kan också byggas på bibelcitat och på beskrivningar av de urkristna församlingarnas praxis. Antagligen förekommer de också i andra religioner.

⁸⁷Om detta har det under de senaste åren skrivits många böcker och artiklar. Se t ex Drahos, P., Braithwaite, J: *Information Feudalism. Who Owns the Knowledge Economy?* The New Press 2002, samt Rikowski, Ruth: *Globalisation, Information and Libraries. The Implications of the World Trade Organisation's GATS and TRIPS Agreements*. Chandos 2005.

information. Biblioteken kommer antagligen i framtiden att sköta sin huvuduppgift med andra medel, förutspådde han med hänvisning till bl.a. H.G. Wells idé om en "universalhjärna".

Om en spontan ordning

560

Begreppet "spontan ordning" har använts av ekonomer för att beskriva marknadens sätt att fungera och styra samhället mot framtiden. Men ekonomerna har närmat sig begreppet utifrån en modell av den ekonomiska människan (*homo oeconomicus*), som överbetonar individens och företagets egenintresse på samarbetets och samhällets bekostnad. Ställda inför invändningen att deras tänkesätt i praktiken leder till ekonomisk och social ojämlikhet brukar ekonomerna ställa i utsikt, att marknadens "osynliga hand" nog till slut kommer att tillrättalägga missförhållandena.

561

Men för att ordnade ekonomiska och sociala förhållanden ska kunna uppstå krävs uppenbarligen också altruism och samarbetsvilja. Om begreppet "spontan ordning" ska vara meningsfullt måste det utgå ifrån en mer nyanserad människosyn än den gängse ekonomistiska.

562

Internet – och därigenom även biblioteket – utvecklade sig under 1900-talets sista decennium till ett globalt laboratorium för undersökning och tillämpning av begreppet "spontan ordning". Enligt den förhärskande kapitalistiska ideologin skulle nätverket användas som ett nytt och mäktigt fångstredskap i storföretagens och staternas konkurrens om de globala marknadsandelarna. Många upptäckte likväl att internet är ett samarbetsnätverk, som kan och bör användas för att sammanlänka människorna och dela på det goda, dvs. på "informationen".

563

Kommer den globala, fjärde statsmakten att bryta fram spontant ur nutidens ekonomiska och politiska kaos, medförande en ny ordning? Kanhända, men bara ifall vi också proaktivt och medvetet eftersträvar den.

564

En annan förutsättning är att den gamla drömmen om central kontroll måste ges upp. Biblioteket måste fungera som samarbetsnätverket internet, vars mål uppstår spontant ur nodernas samverkan.

565

Allas Wikipedia

566

Wikipedias stora framgångar gör att "alla" småningom vill använda uppslagsverket som sin informationskanal. Detta är i princip mycket bra. Jag är övertygad om att allmänna, offentliga informationstjänster av *public service*-typen (t ex Finlands Rundradio YLE) kommer att behövas också i framtiden. Våra moderna eller postmoderna informationssamhällen behöver dem för sin sociala kohesion, eller med andra ord för att fortsätta att hänga ihop och bilda sammanhang.

567

Men som bekant (det borde åtminstone vara bekant efter Hitler och Stalin!) är risken för maktmissbruk så att säga inbyggd i dessa gemensamma massmedier.

568

Som ett medium är Wikipedia visserligen annorlunda än pressen, radion och televisionen

569

i det avseendet att "alla" har möjlighet att lägga in, redigera, korrigera och deleta information i artiklarna, och dessutom att påbörja nya artiklar och föreslå deletering av redan existerande artiklar, mm. Men resurserna och utgångsläget är olika. I skrivande stund noterar jag att Lennart Guldbrandsson "som en av de första wikipedianerna i världen" snart kommer att bli en *wikipedian in residence* hos Riksantikvarieämbetet i Sverige och sålunda påbörja "en period som anställd vid en statlig myndighet". Guldbrandssons uppgift blir "att guida två grupper anställda (en i Visby, en i Stockholm) under deras första redigeringar på Wikipedia"⁸⁸. Också detta är i princip en god nyhet. Men om den statliga instansen inte vore Riksantikvarieämbetet utan SÄPO – eller NATO, för att inte tala enbart om svenska myndigheter, eller SCO⁸⁹, för att inte tala enbart om "västliga" statliga myndigheter – så skulle jag för min del nog inte vara lika positiv.

Vad bör göras för att effektivt motverka och balansera de alltför mäktigas makt i informationsflödet? Bibliotekarierna med sin föredömliga informationsetik och sin ställning i mellanrummet mellan staten och civilsamhället har utan tvekan de bästa förutsättningarna i världen för att i längden se till att informationen inte missbrukas.

⁸⁸Se Guldbrandssons inlägg i Riksantikvarieämbetets blogg,

<<http://www.k-blogg.se/2012/09/17/gastblogg-riksantikvarieambetets-egen-wikipedian-halsar-valkommen/>>

⁸⁹Se artikeln "SCO as a counter to NATO?" i Russia & India Report, May 16, 2012;

<http://indrus.in/articles/2012/05/15/sco_as_a_counter_to_nato_15641.html>

III MED UPPGIFT ATT DOKUMENTERA OCH TILLRÄTTALÄGGA DE MELLANFOLKLIGA SAMTALEN

571

572

Vad svarar man om man blir ombedd att förklara vad Socialt forum handlar om? Då kan det förstås vara bra om man kan förklara vad Socialt forum står för. Ännu bättre blir svaret, om man också kan förklara, att deltagarna i Socialt forum diskuterar och planerar aktioner inom 21 olika temaområden, som motsvarar människornas behov och viktiga problem. Verkligt övertygande skulle svaret bli, om man också kunde hänvisa till bibliotek och bibliotekarier, som dokumenterar Socialt forum. Vid det laget skulle man antagligen redan kunna tala om ett fungerande globalt civilsamhälle. Låt oss inte separera Världens sociala forum från vad Arthur Schopenhauer kallade "mänsklighetens enda tillförlitliga och bestående minne".⁹⁰

573

⁹⁰ Jfr Järv & Carlquist (red): Mänsklighetens minne, a.a.

Från END till ATTAC (Stockholm-Helsingfors, våren 2001)

574

Först publicerad på finska i Ydin 3/2001. Historien är en mardröm. Vi försöker vakna upp men somnar in igen. Och mardrömmen fortsätter.

575

On résiste à l'invasion des armées, on ne résiste pas à l'invasion des idées –Victor Hugo

576

Tidsavståndet mellan *European Nuclear Disarmament* (END) och *Association pour la taxation des transactions financières pour l'aide au citoyens* (ATTAC) är ungefär 20 år. END-manifestet, skrivet av den brittiska socialhistorikern E.P. Thompson, presenterades för Europa och världen våren 1980 och utkom i en finsk översättning hösten 1981. Ignacio Ramonets gnistrande ledare med rubriken "Desarmera finansmarknaderna" publicerades i *Le Monde Diplomatique*s decembernummer år 1997. Ramonet föreslog grundandet av en förening för införande av Tobins valutaväxlingsskatt, vilket ledde till att ATTAC-föreningar uppstod, först i Frankrike och sedan också i många andra länder. Via internet distribuerades texten senare också på finska (i januari 2001).

577

Hänger END och ATTAC ihop? Frågan är värd att ställa också om den kan väcka förvåning hos yngre människor, som knappast har fått höra talas om END under skolans historiektioner eller i medierna.

578

END och ATTAC är två exempel på "en idé vars tid har kommit" och om vilka man med visst fog kan säga: "Teorin blir till materiell kraft så snart den griper massorna", som en 1800-talsfilosof uttryckte saken. Apropos teori förtjänar också Mary Kaldors (END) och Susan Georges (ATTAC) insatser ett omnämnande.

579

Typiskt är att statsråden och de politiska partierna (inklusive oppositionspartierna) inte begriper vad klockan är slagen. Idéer vilkas tid har kommit föds inte hos ledarna för näringslivet eller universiteten. END och ATTAC lyckades till en början slå även journalisterna med häpnad. Däremot var folkens breda lager beredda att följa med i tidsandans nya svängar. Därför var det inte heller möjligt för samhällsetablissemangen att negligera END eller ATTAC varefter nya ljud också började höras i mediernas skällor.

580

I vissa länder förändrades det andliga klimatet på några få månader, i andra tog det ett eller flera år innan END:s och ATTAC:s idéer fick fäste och därför också började bekämpas. En vändpunkt för END nåddes 10 oktober 1981. Den dagen demonstrerade 300.000 människor "Mot Östs och Västs Atomvapen" i Bonn. Dittills hade pressen cyniskt avvisat den "neutralistiska" och "pacifistiska" rörelsen, som vågade påstå, att Roosevelts, Churchills och Stalins Jaltaavtal (1945) inte skulle komma att vara i evighet. Inför de massiva antinukleära manifestationerna måste tidningsredaktionerna rapportera att den gamla världsordning, som stormakterna en gång hade bestämt nu enligt en bred opinion borde bytas ut mot en ny.

581

I skrivande stund vet jag inte om ATTAC redan har kommit till Tyskland. I Danmark, Norge och Finland verkar ATTAC etablera sig under vintern och våren 2001. I Sverige kunde man konstatera att vinden vänt redan på trettondagen eftersom kvällstidningen

582

till höger (Expressen) hade betecknat ATTAC som "en intelligent motståndare". Tidigare hade den ifrågavarande draken beskrivit ATTAC såsom en rörelse av stenkastare.

END föddes i Storbritannien medan idén till ATTAC som sagt härstammade från landet Frankrike, det stora undantaget i END-rörelsen. Fransmännen älskade sina egna atombomber för mycket. I Frankrike blev tiden inne för END först efter Berlinmurens fall. Men då hade END:s idé om att upphäva det kalla krigets blockgränser redan förvandlats till en världspolitisk realitet.

Euromissilerna och Tobinskatten är naturligtvis mycket olika saker. Men de utgör endast topparna på sina respektive isberg. Euromissilerna representerar bara en bråkdel av kärnvapenstaternas *overkill* medan Tobinskatten är "några sandkorn i de alltför snabbt snurrande hjulen i de internationella finansmarknadernas maskineri" (James Tobin). För medborgarna i 1980-talets Europa var euromissilerna sista droppen i de nukleära vansinnesrustningarnas bägare, för dagens globaliseringskritiska aktivister framstår Tobinskatten såsom nålstinget mot nyliberalismens finansiella jättebubbla. Påminner inte euromissilerna och Tobinskatten trots allt lite om varandra?

Ja, såtillvida, att både euromissilerna och Tobinskatten hjälpte stora människomassor att upptäcka systemets överskott av irrationalitet, förnuftets *horror vacui*. "Idéer vilkas tid har kommit" har inte minst uppstått och fortsatt att uppstå för att råda bot på elementära brister på sunt förnuft.

För att beskriva det kalla kriget mellan NATO och Warschawapakten myntade E.P. Thompson begreppet *exterminism*.⁹¹ Begreppet används för att förklara hur upprustningen med kärnvapen fortsätter, till synes okontrollerat, utan att någon kan stoppa den. Susan George hänvisar för sin del till det nutida finanssystemets skenbart ohejdbara utveckling.⁹²

I bägge fallen ställs vi alltså inför frågor om det globala systemets styrbarhet. Med sin uppmaning om att "rusta ned marknadernas vapen" avser också Ignacio Ramonet den globala ekonomins okontrollerbarhet, som påminner om vapenrustningarnas växande spiral. Det är ju därför han talar om en av- eller nedrustning. Men har finansmarknaderna egentligen något annat vapen än sin autarki?

END tog sig främst uttryck i medborgerliga protester i båda halvorna av det kalla krigets Europa. *Protest and survive*, protestera och rädda livet, var en av END-rörelsens vanligaste paroller. Fredsdemonstrationerna och -marscherna hörde till rörelsens mest anlitade metoder.

Även ATTAC utlöser en protest, en repulsion mot vår tids sjukliga fixering vid marknaderna, den nyliberala politikens alternativlöshet och de multinationella bolagens övervalde. Men ATTAC är mer konstruktiv än END. Således har ATTAC gjort parollen UN AUTRE MONDE EST POSSIBLE, en annorlunda värld är möjlig, till sin egen.

⁹¹Se Thompson, E.P. m fl: *Exterminism end Cold War* Ed. New left Review 1982.

⁹²"Oavsett hur många katastrofer av olika slag som det nyliberala systemet synligen skapat, oavsett vilka finansiella kriser det må föda, oavsett hur många förlorare och fattiga det må skapa, görs det fortfarande så att detta verkar oundvikligt, en guds handling: detta är den enda möjliga ekonomiska sociala ordning som är möjlig och önskvärd", se Susan George: "Kort historik över nyliberalismen", övers. av Mikael Altemark; <<http://www.oocities.org/ungrodallians/histo.html>>

Också inom END-rörelsen ville man tro, att en annorlunda värld var möjlig. Först måste man emellertid garantera att världen som sådan fortsatte att vara möjlig, att kärnvapenkriget inte var oundvikligt. 590

Skatten på valutaväxling skulle enligt ATTAC kunna bli den första byggstenen i en ny global finansarkitektur. Det krävs onekligen demonstrationer, men i en än högre grad behövs ett allmänt uppsving i den medborgerliga verksamheten: studiecirklar, en levande debatt om politikens och ekonomins alternativ, samverkan mellan utomparlamentariska och parlamentariska aktiviteter och internationellt samarbete. END:s målsättningar var på sitt sätt globalpolitiska. Rörelsens ville inte bara upphäva NATO:s och Warschawapaktens beslut om euromissilerna, utan också få slut på det kalla kriget, som hotade hela människosläktets existens. Men det kalla krigets centrala fraktur gick genom Europa. Därför dominerades tänkandet inom END-rörelsen också av en viss eurocentrism. *Vi måste börja handla som om ett enat, neutralt och fredligt Europa redan existerade*, förkunnade END-manifestet (1980). Denna sats betydde på sin tid uppror mot "Östs" och "Västs" politiska och ideologiska grundsatser. Men idag känns det som att END:s program dels har förverkligats, dels föråldrats. Säkert är i alla fall, att man förr eller senare kommer att behöva gräva fram fram END ur den historiska avfallstunna dit END:s idé orättvist och alltför tidigt slängdes. 591

ATTAC behöver inte överta END:s eurocentrism men ATTAC:s anhängare i Europa behöver samarbeta, särskilt i öst-västlig riktning. END-rörelsens styrka bestod inte minst i det direkta samarbetet mellan fredsorganisationerna i Västeuropa och de regeringsoberoende fredsgrupperna i Sovjet och dess östeuropeiska satellitländer. 592

ATTAC inriktar sig i ännu högre grad än END på en förändring av det globala systemet och strävar efter att bli ett positivt och konstruktivt element i globaliseringsprocessen. ATTAC försöker bygga upp ett samarbete på medborgarplanet också i nord-sydlig riktning. Att ATTAC faktiskt har tagit ett steg i denna riktning bevisar *Världens sociala forum*, som nyligen (25-30 januari 2001) för första gången arrangerades i Porto Alegre (Brasilien). ATTAC var en av forumets initiativtagare. World Social Forum i Porto Alegre är dagens motsvarighet till END-konventen, den europeiska fredsrelsens årliga stormöten i en rad olika länder och städer under 1980-talet. 593

[...]

594

En dag i världens alternativa centrum (Porto Alegre 2002)

595

Reportage från Världens sociala forum i Porto Alegre 31.1.-5.2.2002, först publicerat i Hufvudstadsbladet 10.2.2002

596

Sociala världsforumet slår masscynismen på käften genom att samla femtiotusen deltagare till Porto Alegre i Brasilien för att undervisas av varandra, diskutera, äta, dricka, helt enkelt vara tillsammans. Här frodas filosofin, och detta inte minst tack vare internet, varförutan denna diskussions- och debattmaraton knappast hade kunnat förberedas.

“Alla här är VIP”, lyder ett av forumets stående uttryck. Liksom internet är mer än ett medium är deltagarna i Il Sociala världsforumet förmer än en mediepublik.

598

Ca 15 000 deltagare räknas som officiella delegater från organisationer och nätverk i 119 länder, resten är observatörer av olika slag från Brasilien och grannländerna. Ca 10 000 ungdomar har inrättat en egen tältstad åt sig.

599

Socialforumets deltagare fattar inte några gemensamma beslut och röstar inte heller fram några gemensamma resolutioner. Efter det första forumet i Porto Alegre i början av år 2001 antog arrangörerna i alla fall en principdeklaration som alla deltagande organisationer och delegater väntas ansluta sig till. På den grunden vägrade arrangörskommittén i år inbjuda Belgiens premiärminister Guy Verhofstadt, som bad om att få ordna en konferens under socialforumet. Mats Karlsson, svensk vicechef för Världsbankens utlandsavdelning, fick inte heller delta. I sista minuten avvisades också några personer som redan lyckats ackreditera sig som delegater på forumet när det hade uppdagats, att de representerade den spanska separatistorganisationen ETA.

600

□ □ □

601

Arrangörskommittén utgörs av en rad brasilianska medborgarorganisationer, inklusive fackföreningscentralen CUT samt den internationella rörelsen ATTAC.

602

Il Sociala världsforumets program är en 150-sidig tabloidtidning fast utan reklam och kändisreportage. Diskussionen under de fyra forumdagarna 1-4 februari 2002 vrider sig kring följande axlar: 1) framställningen och förnyelsen av välbefinnande, 2) tillgången till välbefinnande och en hållbar utveckling, 3) huruvida civilsamhället syns i offentligheten samt 4) politisk makt och etik i det nya samhället. Varje förmiddag hålls 7 stora konferenser, varje eftermiddag 20-30 seminarier. Programmet dokumenterar bortåt 800 arbetsgrupper jämte otaliga specialinslag som t ex Noam Chomskys föredrag (åhördes av ca 5.000 pers) och PTs 22-årsfest i saluhallen.

603

Partido dos Trabalhadores (PT) är en av förklaringarna till att denna enorma ansamling av samhällskritik och motstånd mot den rådande ekonomiska och politiska världsordningen (mot den globala avsaknaden av ett rättvist och hållbart samhälle snarare än mot "globaliseringen") kan äga rum i detta land med dess djupa sociala och politiska klyftor. Genom Olívio Dutra regerar PT i den sydligaste brasilianska delstaten Rio Grande do Sul. Som delstatens guvernör är Dutra värd för festen på lördag kväll. Det nya arbetarpartiets (grundat i slutet av 1980-talet) presidentkandidat Luis Ignacio Lula da Silva, allmänt kallad "Lula", stöds för närvarande av så många människor bland industriarbetarna

604

och medelklassen, att han anses ha en reell chans att vinna valet senare i år. Men kommer "världens herrar" (Chomsky) i USA att tillåta en sådan utveckling i en latinamerikansk stat med över 160 miljoner invånare?

Mellan Dutras och "Lulas" tal kommer plötsligt ett befrielseologiskt inslag i form av katolsk hymn på latin. "Berlinmuren föll, men inte över oss", tycks den säga, men jag tolkar den också som en själamässa över alla PT-borgmästare, som under de senaste månaderna och veckorna har mördats av partiets motståndare, eller som en förberedelse för de provningar som komma skall.

□ □ □

Redan under veckoslutet bryter sig ett tiotal beväpnade män in i fackföreningsrörelsen CUTs högkvarter i Sao Paulo för att stjäla kontorsdatorerna och medlemsregistret.

Större delen av denna lördag har jag tillbringat med att åhöra och smälta en rad i grunden upprörande inlägg och diskussioner om "Kunskap, patent och kopieringsrättigheter", som faller under det övergripande temat "tillgången till välbefinnande och en hållbar utveckling".

På 1800-talet kopierade USA Europas kunskaper och teknik. På 1900-talet kopierade Japan Västerlandets kunskaper och teknik. På 2000-talet vore det väl Afrikas, Asiens och Latinamerikas tur att kopiera Europas, USA:s och Japans kunskaper och teknik?

Just detta försöker emellertid våra vetenskapligt och teknologiskt långt utvecklade länders regeringar förhindra. De talar alltid vackert om frihandelns välsignelser, men i verkligheten understöder och tillämpar de den mest rigida protektionism som historien hittills skådat. Med hjälp av ett internationellt generalavtal strävar de till att föreviga de transnationella bolagens (sina egna transnationella bolags) privilegium. Det är fråga om Monsantos, Bertelsmanns, Microsofts, Sonys, Panasonics, IBMs, Nokias m fl korporationers ensamrätt till sin så kallade intellektuella egendom. Det ifrågavarande internationella avtalet heter *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights* och brukar kallas TRIPS-avtalet.

□ □ □

Intellektuell egendom, låter det inte högrävande? Bör man inte vara jur.dr. i immateriell rätt för att överhuvudtaget få uttala sig om TRIPS-avtalet?

I själva verket handlar det om vardagen för alla, nu och i framtiden, understryker Michael Bailey från den brittiska humanitära organisationen Oxfam, som tillsammans med Jean-Pierre Berlain från Frankrikes agronomiska forskningscentral (INRA) är konferensens sammankallare.

En peruansk småföretagare tvingas avskeda sina arbetare för att kunna köpa nya datorprogram. En egyptisk familj har inte längre råd med skolböcker åt barnen. Böckerna utges och prissätts numera av ett multinationellt medieföretag. En indisk bonde måste också ta sin dotter ur skolan. Han sparar nämligen till utsädet, som ägs av ett amerikanskt bolag. Ett barn dör i Kenya, för att dess mor har inte råd att köpa de nödvändiga men patenterade läkemedlen.

Så går det och så kommer det allt oftare att gå även i fortsättningen ifall den "intellektuella

egendomens" nuvarande huvudägare lyckas ro i hamn sitt TRIPS-avtal.

TRIPS-avtalets kungsbegrepp, den "intellektuella egendomen", är som hämtat ur Frédéric Bastiat's berömda petition "från tillverkarna av talgljus, stearinljus, lampor, kandelabrar, gatlyktor, ljussläckare, och producenterna av talg, olja, harts, sprit, och i allmänhet allt som rör belysning". I sin satiriska skrift från 1840-talet föreslog Bastiat att den värsta utländska rivalen, "som inte är någon annan än solen", bör förbjudas i lag. 616

1800-talsliberalen Bastiat förstod att göra sig lustig över de korporativa särintressena. Dagens nyliberaler däremot strävar efter att upphöja sina korporationers intressen till universell lag. Det mest hårresande exemplet utgör patenteringen av sädesslag, som genmanipuleras för att ge endast en skörd. 617

Enligt TRIPS-avtalet, som stadfäster bland annat den intellektuella egendomsrätten till sädesslag, "har naturen fel", påpekar Jean-Pierre Berlain. Naturen ger ju bönderna möjlighet att kringgå patenten med hjälp av kraftfulla utländska konkurrensmedel i stil med solen och regnet, som får säden att växa helt oberoende av deras, de nyliberala fabrikörernas, livsmedelsingenjörernas och juridikprofessorernas ingripande! 618

Som en sann liberal frihetsälskare talade också datorprogrammeraren Richard Stallman på konferensen. Han betonade nämligen att diskussionen om kunskap, patent, kopiering och upphovsrätt först och främst handlar om människans frihet, inte om pengar och ekonomi. Enligt GNU/Linux-konceptets upphovsman Stallman bör vi överhuvudtaget inte godkänna begreppet "intellektuell egendom". Intellektuellt ohederlig är den, som utger sig för att täcka varumärken, datorprogram, böcker, naturlagar osv. under detta enda luddiga begrepp. 619

TRIPS-avtalets sårbarhet för klassisk liberal kritik och dess analytiska brister kommer förhoppningsvis att hjälpa och uppmuntra avtalets motståndare. "TRIPS-avtalet är verkligen eländigt, vilket gör att vi nog kommer att vinna vår kamp emot det", försäkrar Michael Bailey. 620

Rätten att bli ihågkommen (Mumbai 2004)

621

Glimtar från Världens sociala forum i Mumbai år 2004. Först publicerad i Ny Tid 7/2004. Seminariet "Democratization of Information: Focus on Libraries" anordnades av Network Institute for Global Democratization (NIGD) och Sir Dorabji Tata Memorial Library (Tata Institute for Social Sciences). Seminariet ledare var Muttayya Koganuramath och Mikael Bööf, se <<http://www.nigd.org/libraries/mumbai>>

622

På vilket sätt kan informationsteknologin göras tillgänglig för alla? Hur nå ut även till de fattigaste? Vilken är bibliotekens roll i den nya globala världen? bl.a. dessa frågor togs upp i seminariet "Demokratisering av informationen: Fokus på bibliotek" vid Världssocialforum i Mumbai i januari 2004.

623

– Bibliotekens uppgift är att främja kommunikationen i samhället. De bör etablera verksamheter, som bestäms av behoven i de samfund som de betjänar. En bibliotekarie borde vara intresserad av det omgivande samhället och engagera sig i dokumentering och kommunikation. Världssocialforum är ett angeläget exempel: här skulle det behövas bibliotekarier som ser till att bevara, organisera och presentera all den information, som hundratals organisationer och sociala rörelser för med sig!

624

Så sade IFLA-ordföranden Kay Raseroka från Botswana, som höll huvudinledningen i seminariet "Demokratisering av informationen: Fokus på bibliotek!"⁹³ Förhoppningsvis kommer hennes uppmaning till bibliotekarierna också att uppmärksammas av framtida arrangörer av dessa gigantiska sociala forum, där man ofta saknar kunnig hjälp för att hitta vad och vem man söker.

625

Den första av seminariets två sessioner ägde rum på söndag 18 januari 2004 kl 9-17 på Tata Institute of Social Sciences (TISS), som ligger i ett fridfullt parkområde i av Mumbais östra förstäder. Majoriteten av deltagarna (ca 80 pers) var professionella biblioteksmän från Mumbai, Pune, New Delhi, Dharwad (där många av Indiens bibliotekarier utbildas), Ahmedabad och andra indiska städer.

626

Andra sessionen hölls följande dag kl 9-12 i ett tält på industriområdet NESCO i Goregaon, en av Mumbais nordvästra förstäder, där de oräkneliga (över tusen) konferenserna, seminarierna och workshopparna på Världssocialforum anordnades. Sessionen stördes av buller från en byggarbetsplats. Deltagarantal: 25.

627

Alla deltagare poängterade eller utgick ifrån att biblioteken och bibliotekarierna är av stor betydelse för samhället. Det rådde närapå konsensus om att ett nätverk av bibliotek med tillräcklig, offentlig finansiering är en nödvändig förutsättning för en demokratisering av informationen. Samtidigt var man ense om att demokratiseringen också måste innebära "en grundlig förändring i bibliotekets roll".

628

⁹³Kay Raseroka var ordförande för internationella bibliotekariefederationen IFLA 2003-2005. Hon arbetar som universitetsbibliotekarie i Gaborone, Botswana. Förutom att hon höll inledningsanförandet ledde Raseroka också paneldiskussionen under Mumbaiseminariets första session och fungerade som ordförande för den andra sessionen. Såvitt jag vet var det första gången ett WSF-evenemang fokuserade på bibliotek och bibliotekariernas roll i WSF-processen. Majoriteten av deltagarna var indiska informationsspecialister, däribland ledarna för Indiska biblioteksförbundet, chefen för parlamentetsbiblioteket i New Delhi och andra centrala figurer i det indiska bibliotekssamfundet.

Förändringen i bibliotekets roll kräver inte minst att biblioteket som sådant demokratiseras.⁶²⁹ Talarna på seminariet lyfte fram två viktiga synpunkter:

1. Rätten att bli ihågkommen (The Right to Memory): biblioteket måste kunna betjäna inte bara de läskunniga och litterata utan också människor och hela folkslag, som saknar egen litteratur och skriftkultur. Informations- och kommunikationsteknologin kan och bör utnyttjas tillfullo i detta syfte. Kay Raseroka, f.d. europaparlamentarikern Mirja Ryynänen och Ravinder Kumar Chadha, chef för parlamentsbiblioteket i New Delhi, talade på detta tema. De färgstarka demonstrationstågen och folkliga spektaklen på socialforum inramade effektivt "rätten att bli ihågkommen". På årets socialforum konkurrerade utomhusevenemangen nästan ut de traditionella intellektuella samtalen inne tälten. De iscensattes av delegationer från Indiens delstater, från grannländerna Nepal, Pakistan, Tibet, Kina och Sri Lanka, Bangla Desh och från alla övriga hörn av världen.

2. Fri programvara med öppen källkod (*Free and Open Source Software*): biblioteken och överhuvudtaget alla offentliga informationstjänster bör byggas på programvara som är öppen och fri i samma bemärkelse som vetenskapliga forskningsresultat är öppna och fria. Det är en förutsättning för tillförlitlighet, transparens och demokrati. Diskussionen inleddes av bl.a. professor Rama Reddy från universitetet i Hyderabad och Sunil Abraham, direktör för ett internetföretag i Bangalore, centrum i Indiens svällande IT-sektor. Det invändes, att stöd och service inte ges för fri programvara. Fast nuförtiden erbjuder t ex en rad firmor i Bangalore stödtjänster om bara biblioteken är villiga att göra avtal med dem som de hittills gjort med företag som stöder användare av privatägd programvara (t ex Microsofts program), försäkrade Sunil Abraham.

Under rubriken "alternativ kunskapsinhämtning" introducerade den amerikanska nätbyggaren Doug Schuler, känd som grundare av Seattle Community Network, begreppet "civil intelligens", vilket handlar om samhällets beredskap att tackla nutidens svåra ekologiska och sociala problem. Men tyvärr uteblev diskussionen om bibliotekariernas roll i uppbyggnaden av samhällets kollektiva intelligens (man kommer att tänka på Gramscis "En kollektiv intellektuell"!). I gengäld utredde bl.a. C.R. Karisiddappa, ordförande i Indiens biblioteksörening, begreppet "informationsläskunnighet".

Vilken plats intar biblioteket i statens och samhällets maktstruktur? I mitt eget inlägg pläderade jag för att bibliotek och internet bör lyftas till samma nivå som riksdag, regering och domstolar i grundlagen. Tanken på en konstitutionell uppgradering av biblioteket och nätet vann stöd bland seminariets deltagare. Bibliotekarien på Tata Institute, Dr Muttayya Koganuramath, formulerade saken såhär: "i dagens informationsmiljö borde biblioteket spela rollen av ett supersystem".⁶³³

Fina principer och begrepp. Men glömde vi bort de verkliga motsättningarna och ojämlikheten i, låt os säga, Indiens "informationsmiljö"?

Den existerande indiska lagstiftningen om bibliotek, intellektuell frihet och informationsfrihet (hos oss även kallad offentlighetsprincipen) nagelfors av tidigare nämnde Ravinder Kumar Cahdha från riksdagsbiblioteket. Forskaren B.D Kumbar som gjort en ingående studie av folkbiblioteken i Karnataka påpekade för sin del att de största indiska delstaterna, inklusive Uttar Pradesh, Madhya Pradesh , Bihar, Rajasthan and Panjab fortfarande

saknar bibliotekslagar. Också i Karnataka, där ett nätverk av allmänna bibliotek byggts ut både i städerna och på landet sedan lagen om folkbibliotek antogs år 1965, präglas bilden av "en massa försummelser och likgiltighet", sade dr Kumbhar.

Under seminariets andra session talade f.d. studenten i biblioteksvetenskap Potare Dilip Pochiran. Han kom från landsbygden i delstaten Maharashtra, vars huvudstad är Mumbai. Skol- och biblioteksförhållandena på den indiska landsbygden är "patetiska", sade han, enligt sin tolk Rashid Ali, en dokumentärfilmare från New Delhi. Potare höll nämligen sitt anförande på Maharashtraspråket marati. Offentligheten domineras av de politiska partierna, vilka enligt Potare bär skulden för bibliotekens usla situation. Landsbygden är överhuvudtaget marginaliserad. Vi talar om två helt olika världar, konstaterade Potare, därmed påminnande seminariedeltagarna om Socialt forums devis "en annorlunda värld är möjlig". Potare berättade också att han inte kunnat avsluta sina studier på grund av sina bristande kunskaper i engelska, och tillade, att han i alla fall inte hade fått något jobb efter avslutade studier.

Söndagspromenad i Mumbai efter Världens sociala forum

Jag kände mig bra (efter forumet drabbades jag nämligen av diarré och influensa) och gick ut vid sjutiden. På söndag morgon skulle det inte vara mycket trafik, tänkte jag. Nå, allt är relativt. Jag promenerade ner för Sion-Trombay Road eftersom man hade sagt mig, att det säljs tidningar nere vid bron. Så förhöll det sig också. Efter att ha inhandlat India Express, Times Of India och veckomagasinet India Today föll jag i samspråk med en lastbilschaufför. Han sade sig köra mylla till stadens parker och trädgårdar från något ställe 30 km längre bort. Jag ställde honom några frågor om livet i de små envåningshus och ruckel, som kantar denna liksom så många andra av Mumbais gator.

– Vi betalar hyra åt jordägaren för husen, sade han.

Husen byggdes för ca 15 år sedan. Man bor i de bakre regionerna, mot gatan vetter små bodar och butiker: tvätteri, bemannad telefonkiosk, cigarrettbutik, mottagning av pappers- och metallskrot, barberare, kafé (där man får te men inte kaffe) osv.

– Vi betalar ca 400 rupier (ca 8 euro) i månaden till Mumbais vattenverk , uppgav mannen och tillade, att det är mycket. Dessutom betalar vi elräkningen.

Plötsligt ser jag att presenningen, som täcker den stora lådan bredvid mig, börjar röra på sig. Småningom kommer det fram en fot, sedan flera par fötter. Jag inser att en hel familj håller på att vakna upp till den vackra söndagsmorgonen. Jag frågar lastbilschauffören vad då dessa är för ena.

– De är fattiga människor, sade lastbilschauffören, sådana som gör gräv- och gatujobb.

644

Dagen innan hade jag sett dem gräva fram vattenledningsrör på andra sidan gatan med gräfter, träfat och sina bara händer. Sådana diversearbetarsamfund ser man för övrigt överallt i Mumbai. De flyttar med arbetsplatsen. Vid dagens slut betalar firmorna som staden kontrakterat eller privatföretagaren dem en liten penning. Män, hustrur och barn från 10 år uppåt deltar alla i arbetet. Småflickorna får hålla reda på de minsta syskonen och bära på spädbarnen. De här människorna bor ofta i tält och tillreder sin mat över öppen eld.

645

Kay Raserokas förslag (Mumbai 2004)

646

Utdrag ur artikeln <"Librarians and World Social Forums – Unite!"> i *Information för Social Change* No. 19, Summer 2004. övers. MB. 647

Kay Raserokas förslag om att bibliotekarierna borde delta i Socialt forum och dokumentera det i sina bibliotek väckte några viktiga frågor. För det första frågan som den franska bibliotekarien och dokumentalisten Suzanne Briet ställde för 50 år sedan: Vad är dokumentering?⁹⁴ 648

För det andra: Dokumenterar biblioteket idag något annat än sina egna samlingar? 649

För det tredje: Är biblioteket oberoende nog? Kan bibliotekarierna fatta beslut om att delta i dokumenteringen av World Social Forum? Talar vi om en universell bibliotekspolicy eller om ett projekt, som något särskilt bibliotek skulle åta sig att genomföra? Och varför just Världens sociala forum? Borde inte biblioteket dokumentera även World Economic Forum (den inofficiella årliga sammankomsten för kapitalismens politiska och ekonomiska ledare i den schweiziska orten Davos)? 650

Kay Raserokas förslag väcker frågor om bibliotekets roll i den globaliseringsprocess, som också Världens sociala forum vittnar om och "dokumenterar". 651

Det är också värt att fråga om Världens sociala forum i sin tur vore intresserat av samarbete och sammanlänkning med biblioteken. Är WSF:s internationella råd redo att ta emot IFLA bland sina medlemsorganisationer? 652

□ □ □ 653

"Den europeiska dokumenteringens aktiva period inföll från 1895, då Henri Otlet och Henri Lafontaine grundade International Institute of Bibliography i Bryssel till tiden åren efter andra världskriget då informationsvetenskapen blev dess undergång", berättar Ronald E. Day i *The Modern Invention of Information*.⁹⁵ 654

Det verkar inte bättre än att bibliotekarierna har ersatt begreppet dokumentation med begreppen "information" och "metadata". 655

Detta ska förstås inte tolkas som att bibliotekarierna inte längre har ett hum om dokumentering. Efter workshopen i Mumbai gick jag till stadsbiblioteket i Helsingfors för att informera mig om dess information om Världens sociala forum (och i hopp om att hitta mer information om WSF). En medlem av personalen vid biblioteket i Malm, ett av de 35 lokala bibliotek, som ingår i Helsingfors stadsbiblioteks biblioteksnät, letade fram hänvisningar till 6 artiklar i tidskrifter, och till 9 artiklar i finska tidningar. För vissa av artiklarna, kunde hon erbjuda utskrifter av de fullständiga texterna. Hon tog också fram 67 referenser till tidskriftsartiklar om WSF från den kommersiella databasvärden 656

⁹⁴Briet, Suzanne: *What is Documentation? Selections from Qu'est-ce que la documentation? (Paris 1951), translated and commented by Ronald E. Day and Laurent Martinet (2001);*

http://martinet1.free.fr/suzannebriet/suzanne_briet.htm

⁹⁵Day, Ronald E.(2001): *The Modern Invention of Information. Discourse, History and Power.* Southern Illinois University Press, s 7.

EBSCO, som biblioteket har avtal med.⁹⁶ Jag måste säga, att detta urval av samhällsvetenskapliga tidskrifter och tidningar (en film om WSF nämns också) var informativt. Många av de listade artiklarna visade sig dessutom kunna läsas avgiftsfritt på nätet.⁹⁷

Bibliotekarien hittade också fyra böcker om World Social Forum i Nationalbibliografin Fennica. "Maailman sosiaalifoorumi" (WSF på finska) dök upp i databasens fält för "ämne, företagsnamn". 657

En av dessa fyra böcker⁹⁸ fanns i nio bibliotek i huvudstadsregionen. Den 13 juni 2004 var sex av bibliotekets sammanlagt tio exemplar av denna bok utlånade, en befann sig i transit och fanns inne, klara för utlåning. Inte illa! 658

⁹⁶EBSCO står för Elton B. Stephens Company. Företaget (gr 1944) prenumererar på mer än 250.000 tidskrifter och betjänar mer än 50.000 bibliotek över hela världen med artiklar ur sina databaser. För övrigt tillverkar EBSCO bl.a. fiskedrag och plåttak. Dessutom är EBSCO i fastighetsbranschen. Årsomsättningen översteg 1 mrd USD år 1997. (Källa: <<http://www.ebsco.com/>>)

⁹⁷Jag har sparat en kopia av materialförteckningen här <http://www.kaapeli.fi/book/varia/ebsco_listing.txt>

⁹⁸*Gloaali Demokratia* (2003) av Heikki Patomäki och Teivo Teivainen.

Bokföring (Bamako, jan 2006)

659

Inlägg i en ad hoc-workshop under den del av "Polycentriskt socialt forum" som anordnades i Bamako, Mali, i januari 2006. I workshopen deltog medlemmar av Network Institute för Global Democratization samt Tax Justice Network. Översatt från engelskan. Inlägget inspirerades av 'bookkeeping', ett av engelskans ord för bokföring.

Bokföring är naturligtvis en ekonomisk syssla, som ekonomer, revisorer m fl utför eller har ansvaret för i banker, affärsföretag, föreningar mm. Bibliotekarierna är visserligen också ett slags "bokhållare", men då avser man inte ekonomiska dokument, åtminstone inte i första hand... Bibliotekarierna känner det inte som sin mest angelägna uppgift att dokumentera finanserna, varken offentliga eller privata.

661

Ändå lär just bokhålleriet alias bokföringen ha varit huvudsyftet med de allra första biblioteken i det gamla Sumer.

662

Sädesodlingen i Sumer leddes av tempeladministratörerna, vilka behövde hålla koll på sina jordägor och skördar, och på sina skulder. De gjorde anteckningar om sin verksamhet med kilskrift på lertavlor. Då lertavlorna växte i antal började tempelbokförarna spara sina affärshandlingar i särskilda utrymmen där lertavlorna förvarades i trälådor, korgar eller kistor av tegel. Vid varje behållare fästes en särskild lertavla, där katalogen över behållarens innehåll antecknades. Förutom affärsdata sparades också hymner, böner och besvärjelser. Så uppstod de första "biblioteken" ur den sumeriska tempelbokföringen.⁹⁹

663

Nu kan man fråga sig om vi lever i ett samhälle där det har blivit aktuellt att återförena vad historien under så många århundraden har skilt åt. Har det blivit dags att än en gång kombinera de ekonomiska verksamhetsböckerna med den övriga skriftkulturens böcker, fast denna gång kanske inte under samma tak, utan snarare i bibliotekariens surfplatta?

664

Den så kallade digitala revolutionen öppnar utan tvivel tekniska möjligheter för en återintegrerad informationsstruktur. Redan i sin föreliggande form förebådar internet det nya integrerade bibliotek som ur teknisk synvinkel förmår göra all information tillgänglig för alla utan dröjsmål – inklusive all ekonomisk och finansiell information.

665

Men vill vi verkligen öppna upp de ekonomiska och finansiella "böckerna"? Det är frågan. Finns den politiska viljan?

666

Frågan går rakt mot den förhärskande ideologin vid det tjugoförsta århundradets början. Men i en situation där hälften av alla finansiella flöden passerar via skatteparadisen, med regeringarnas tysta medgivande, behöver vi spana efter nya lösningar. Låt oss därför kasta en fördomsfri blick på bibliotekens sociala och politiska roll. I internetåldern vore ett återupplivande av bibliotekens ursprungliga bokförarfunktion inte bara tekniskt möjlig utan det kunde också i vissa fall vara motiverat av sociala och politiska skäl.

667

Bibliotekets roll i samhällets allmänna "bokföring" regleras naturligtvis av otaliga lagar, föreskrifter och vanor. Att frågan sällan tas upp till granskning beror inte minst på

668

⁹⁹ Jfr Lerner, Fred: *The Story of Libraries from the Invention of Writing to the Computer Age*, Continuum, New York 2002, s 13-14.

dess vidlyftighet. Den finländska biblioteksforskaren Timo Kuronen fäller en intressant anmärkning i detta ämne i sin avhandling om bibliotekens stöd samhällsdebatten. Kuronen konstaterar, att den lagliga rätten till information är begränsad till offentliga dokument, myndigheternas handlingar och vissa förvaltningsfrågor som berör privata individer. Någon allmän informationsfrihet som innefattar information om den privata marknadsekonomin existerar inte. Några utsikter för att en sådan lag är på väg syns inte heller. Timo Kuronen betonar att detta är ett allvarligt problem eftersom privatsektorns andel av alla sociala tjänster kontinuerligt växer. Informationen om marknaderna är en blind fläck i informationsfriheten, skriver Kuronen, och detta beror enligt honom på att information betraktas som en vara, vilken kan ägas liksom vilken annan vara som helst.¹⁰⁰

Vem skulle kunna tänkas stifta en grundlag om information rörande marknadsekonomin? 669
Den här frågan leder tillbaka till vårt WSF (Världens sociala forum), som också var vår utgångspunkt.

¹⁰⁰ Detta stycke bygger på Kuronen, Timo: *Kansalaiskeskustelun edellytykset ja mahdollisuudet tietoverkkojen aikaudella* (Medborgarnas diskussioner under datanätsepoken, förutsättningar och möjligheter), Acta Electronica Universitatis Tampereensis 31, Tampere 2000; <<http://urn.fi/urn:isbn:951-44-4814-6>>. För den som inte läser finska kan nämnas, att avhandlingen är försedd med ett rätt utförligt sammandrag på engelska.

Om andan i de (väst)afrikanska biblioteken (Bamako-Ougadougou-Accra 2006)

670

Först publicerad i BiS 1/2006. På finska i Kirjastolehti 3/2006 och på engelska i <Information Equality, Africa Newsletter of the Progressive African Library and Information Activists' Group>, PALIAct No. 2 Dec 2006

671

Kan det traditionella biblioteket fylla afrikanernas behov? Till utgångspunkt för mitt resonemang om frågan ska jag ta två utmärkta men till synes motstridiga inlägg i ämnet, skrivna av Shiraz Durrani respektive Kay Raseroka.¹⁰¹

672

Durrani berättar om en ung kvinna på landet, Nyanjiru, som är tvungen att arbeta dygnet runt för att förse sig själv och sin familj med föda, kläder och bostad. Nyanjirus mödor kontrasteras mot Kamaus vardag. Kamau arbetar i ett bibliotek, som upprätthålls med "utvecklingsbidrag" från ett nykolonialt moderland.

673

Nyanjirus informationsbehov är enligt Durrani tydliga: hon vill ha "information som hjälper henne att överleva".

674

Men Kamaus bibliotek kan inte hjälpa Nyanjiru. "Nyanjiru känner inte till något bibliotek och inget bibliotek känner till Nyanjiru." Nyanjiru är i själva verket oacceptabel för bibliotekarierna. Deras regler utestänger henne. "Tystnad i biblioteket!" Kommer bibliotekarierna att lyckas tysta ner Nyanjiru för gott? frågar Durrani.

675

Raseroka bemöter¹⁰² Durrans berättelse om Nyanjiru med ett exempel som visar hur människor kan dra nytta av biblioteket även om de själva aldrig har besökt ett sådant. Historien berättas ur en äldre kvinnas synvinkel. Hennes dotter, Thandi, är döende i AIDS. Thandis egna unga döttrar hjälper sin mormor att klara av den svåra situationen. De inte bara ger handtag när det behövs utan de bidrar också med viktig information om hygien och vård av AIDS-patienter. På en kurs, som anordnats av biblioteket har de lärt sig att inte röra vid HIV/AIDS patienter utan skyddshandskar. Konstigt att man ska behöva ha handskar på sig när man sköter om sitt eget barn, tycker mormodern. Å andra sidan litar hon på sitt barnbarn. Till slut går hon med på att använda "fingersockorna" och hela familjen kan andas ut.

676

Enligt Raseroka visar det här exemplet hur "biblioteken kan spela en roll som förmedlare av information mellan barn, som använder bibliotekets resurser som en del av sitt lärande i livskunskap, och de samhällen de kommer ifrån" och hur "biblioteken kan underlätta en diskussion mellan generationerna om den traditionella, inhemska livskunskapen och samhällets kulturella värderingar, så att den blir en integrerad del i anpassningen till förändrade levnadsmönster, förmedlade genom läsning och tevetittande".

677

Shiraz Durrans och Kay Raserokas berättelser innehåller viktiga budskap om bibliotekets

678

¹⁰¹Durrani, S: "Kommer Nyanjiru att förbli tyst" respektive Raseroka, K: "Ett paket Fingersockor". Vad kan biblioteken i Afrika göra för att öka kunskapen om HIV?", i BiS 2:2005, ss 20-24. Durrans text utkom första gången i University of Nairobi Library Magazine, No. 4, 1980 och har senare flera gånger blivit omtryckt och översatt till olika språk.

¹⁰²Det är lite oklart om Kay Raseroka faktiskt skrev "Ett paket fingersockor" som ett svar till Durrani. Kay Raseroka är universitetsbibliotekarie i Botswana. Åren 2003-2005 var hon ordförande för International Federation of Library Associations (IFLA).

relevans (och irrelevans) för majoriteten av vanliga afrikaner. Budskapen är till synes mycket motstridiga. Durrani vill gå rakt på det politiska problemet medan Raseroka pekar på en fråga som ligger bortom den omedelbara politikens sfär: nödvändigheten av att bygga upp en vetenskaplig kultur. Men är detta en så kallad antagonistisk motsättning? Talar Durrani och Raseroka överhuvudtaget om samma sak, och ifall de faktiskt gör det, talar de inte helt enkelt förbi varandra? Handlar deras berättelser till syvende og sidst om bibliotek? Handlar de inte snarare om hur människorna lever och dör i dagens Afrika? Var går gränserna för vad man rimligen kan kalla ett bibliotek?

De här frågornas antal och svårighetsgrad känns förlamande. Jag försöker upplösa min mentala kramp genom att berätta en egen historia. 679

Först några ord om biblioteksverkstaden på Världens sociala forum (härefter WSF) i Bamako (Mali) i januari. Varken Shiraz Durrani eller Kay Raseroka deltog visserligen där. Men andligen var båda högst närvarande, skulle man kunna säga.¹⁰³ 680

Seminariet i Bamako var tänkt som en uppföljning av en diskussion om "bibliotekets roll i demokratiseringen av informationen", som Kay Raseroka inledde på WSF i Mumbai år 2004. Där sade Kay att så många bibliotekarier som möjligt borde delta i WSF tillsammans med världens församlade medborgarrörelser och -aktivister. Och inte bara det: bibliotekarierna borde också dra sitt strå till stacken genom att dokumentera all den information som WSF producerar i sina bibliotek! 681

Det var just detta som vi fortsatte att diskutera i Bamako, och ur diskussionen föddes ett beslut: dokumenteringen av WSF i biblioteken ska börja på WSF i Nairobi i januari 2007! Förtjänsten för framsteget – steget från att bara säga det till att också göra det – kan i någon mån tillskrivas Shiraz Durrani, fast han inte kunde delta personligen. En förutsättning för att planen ska kunna genomföras är nämligen organisationen "Progressive African Library and Information Activists" (PALIAct), som Shiraz m.fl. håller på att grunda för att ta itu på allvar med problemet om "relevant biblioteksservice" för afrikaner. 682

För att bevaka och samla in informationen från mammutevenemanget WSF i Nairobi 2007 kommer det att behövas hundratals bibliotekarier, menar Esther Obachi, den ena av två PALIAct-ivister från Kenya som deltog i biblioteksverkstaden i Bamako. 683

¹⁰³Shiraz Durrani är en kenyansk bibliotekarie, som tvingades i landsflykt under Daniel Arap Mois regim. Han är sedan flera år verksam som forskare och universitetslärare i London. Om Kay Raseroka, se "Kay Raserokas förslag".

Följaktligen har Esther Obachi till att börja med skisserat en kurs för "utbildare av utbildare" (training of the trainers). Deltagarna i denna kurs, som preliminärt ska hållas i Nairobi i juni 2006, ska få en introduktion till tematiken på socialt världsforum ¹⁰⁴, baskunskaper i journalistik och användning av mediateknologi samt etiska och juridiska synpunkter som hjälper dem i deras uppdrag. Det gäller också att finna formuler för hur informationen om WSF ska förvaltas, presenteras och spridas i biblioteken. Programmet är med andra ord ambitiöst så det förslår.

Som sekreterare för Kenya Library Association har Esther Obachi god kontakt med biblioteksfolket och -fältet. I skrivande stund är finansieringen av projektet däremot en öppen fråga. Så mycket som det idag talas om utvecklingsrundor och hjälp till Afrika skall det väl ändå gå att hitta en skärv också för detta projekt!?

Efter WSF i Bamako satte jag mig på bussen för att åka tillbaka till Accra i Ghana via Ougadougou i Burkina Faso. (Från Ghana skulle jag sedan återvända hem till Finland.) Under denna färd skulle jag, tänkte jag mig, skaffa mig lite förstahandsinformation om det aktuella biblioteksläget i nämnda länder och städer.

Överallt jag kom såg jag orden telefon och telekommunikation, och ofta dessutom ordet internet, skrivet på skyltar och husväggar. Huset kunde vara hur anspråkslöst som helst, ofta bara ett skjul eller en hydda. Ändå var det en knutpunkt i det globala kommunikations- och informationsnät, som hjälper afrikanen att upprätthålla kontakten med sina miljoner utvandrade bröder och systrar i diasporan. Eftersom nätet också är också en av grundförutsättningarna för ett modernt biblioteksväsende tyckte jag

¹⁰⁴Socialt världsforum handlar vanligen om sambandet mellan lokala orättvisor och globala aktörers handlande. Exempel på lokala problem är brist på vatten eller biblioteksservice. Ett praktexempel på globala aktörer som skapar problem är WTO. Världshandelsorganisationens regimer för tjänstehandel (GATS) och "intellektuell egendom" (TRIPS) hotar också bibliotekens framtid. Jfr Ruth Rikowski: Globalisation, information and Libraries. Chandos, Oxford 2005.

mig skåda lika många potentiella eller virtuella bibliotek längs huvudstråken, där jag vanligen tog mig fram. Några bibliotek i ordets traditionella mening fick jag också se. Mer om dem lite längre fram.

689

690

Under WSF i Porto Alegre för några år sedan blev jag bekant med Clémentine Ouedraogo från Ouagadougou, där hon dirigerar organisationen Promo Femmes.⁶⁹¹

Clémentines kollega Agathe Ouedraogo brukar animera Promo Femmes filmföreläsningar och diskussioner om kvinnornas rättigheter. En kväll följer jag med Agathe till byn Korom, som ligger några mil från huvudstaden.⁶⁹²

När vi anländer vid åttasåret har mörkret redan hunnit falla (byn saknar tillsvidare elektricitet) över alla dem som samlats utanför byskolan. De flesta av byns invånare har ställt upp: både männen och kvinnorna, lärarna och eleverna, barnen och föräldrarna.⁶⁹³

Medan generatoren sätts igång och filmprojektorn riggas upp visar Agathe mig resultaten hittills av samarbetet med byborna. Vi tar en titt på borrhjulet, sådesmagasinet,⁶⁹⁴

kvarnen och bryggeriet där kvinnorna gör *dolo*, ett slags öl. De här småskaliga anläggningarna leds och administreras av kvinnokommittéer och finansieras med mikrokrediter, som beviljas av Promo Femmes. Borrbrunnen är en större satsning, finansierad av Church World Service.

Ännu en inrättning bör nämnas i sammanhanget: byns "alfabetiseringsrum", där Promo Femmes drar tvåmånaderskurser för byns kvinnor, sex timmar per dag. 695

Kvällens film, Promo Femmes egen amatörproduktion, berättar med humor och fart om hur en ung flickas äktenskap med bychefen blir avstyrat. Budskapet om tvångsäktenskapets förkastlighet tas emot med många spontana reaktioner under och en rätt livlig diskussion efter förevisningen. 696

Fråga mig vad folkbildning är för någonting. Då pekar jag på Promo Femmes verksamhet i Korom. 697

Men fråga mig inte vad folkbildning och bibliotek har med varandra att göra. För då svarar jag att frågeställaren inte har en aning om hur prekärt biblioteksläget är i Burkina Faso och knappast någon aning om bibliotek överhuvudtaget. 698

Biblioteket är relevant för afrikanerna, om bara dess animatörer hittar den rätta andan. Alla bibliotek behöver animeras. Alla bibliotek behöver en anda. Bibliotekens anda skapas inte av böckerna. Det är bibliotekarierna som animerar biblioteken. 699

Jag söker bibliotekens anda i Ouagadougou. Och vad finner jag? Jo, en bokbuss, som några medborgare i den franska staden Grenoble för ett antal år sedan skänkte åt invånarna i den burkinabéska huvudstaden. 700

Bokbussen betjänar stadens lyceer. Här får eleverna låna franska skolböcker från 1980- och 1990-talet, men också romaner av Enid Blyton, Honoré de Balzac, John le Carré, Rudyard Kipling och Det Bästa romanurval (på franska) från 1956, 1957, 1958... Vilken underlig samling av böcker från andra tider och andra världsdelar! Men vad vore biblioteket utan sådant gammalt läsgods av mer eller mindre tvivelaktig kvalitet? Här finns också *Le livre de Li Po, un des plus grands poètes Chinois* (701-762). Undrar om ens de medeltida universitetsbiblioteken i Afrikas kulturvagga Timbuktu kunde erbjuda några diktböcker från Kina? Trettonhundratalsresenären Ibn Battuta, som besökte både Kina och Timbuktu skulle antagligen ha stannat en vecka till i Ougadougou enbart för att läsa den här boken, spekulerar jag. (Men dumt nog tar inte jag mig tid att göra det.) 701

Det roliga men samtidigt tragiska är att böckerna i bokbussen är så gott som sönderlästa. Eleverna gråter efter flera böcker, intygar Emmanuel Tassambedo, bokbussens sympatiska chaufför och animatör. Det har gått flera år sedan det senaste tillskottet till bokbussens samling. 702

Alla böcker i bokbussen bär en stämpel: *DASE. Direction de l' Action Sociale et de l' Education de la commune d' Ouagadougou*. Emmanuel stänger för dagen och jag går till DASE för att ta reda på mera om stadens bibliotek.

Tjänstemannen på DASE försäkrar att det finns ett bibliotek i varje arrondissement. Och ett stadsbibliotek. Jag får adressen dit och skyndar iväg.

Men stadsbiblioteket ligger lite avsides och det tar längre tid än beräknat att komma fram. När jag väl är där är klockan redan en kvart i fem. Biblioteket skulle stänga fem men idag har man tydligen stängt tidigare än vanligt. Jag undrar om detta när allt kommer omkring alls är ett bibliotek. Så här står det på skylten utanför:

COMMUNE DE OUAGADOUGOU
DIRECTION DES ARCHIVES
DE LA DOCUMENTATION
ET DE LA BIBLIOTHÈQUE

En biblioteksledning utan bibliotek kan jämföras med en generalstab utan armé. Men liksom en general vid behov ska kunna stampa fram en armé ska väl en biblioteksledning kunna göra någonting för att råda bot på eländet? Grunda en biblioteks rörelse? PALIAct? WSF?

□ □ □

I Accra besöker jag *The George Padmore Research Library of Africa Affairs* i hopp om att hitta litteratur om afrikansk federalism.

Padmorebiblioteket är inte längre i lika gott skick som år 1969 då jag var här första gången, och det har varken fått internet eller elektronisk katalog ännu, men det är icke desto mindre fortfarande ett fint bibliotek.

Jag måste också erkänna att jag uppskattar tystnaden i Padmorebibliotekets läsesal.

Det är skönt att få dra sig undan ett tag i Padmorebibliotekets lugn och ro.

Accra har blivit en stökig storstad. För närvarande byggs många nya kyrkor och moskéer i Accra. Tänk om man skulle bygga bibliotek i stället! 716

Padmore-bibliotekarierna hjälper mig att finna de rätta böckerna med information om Modibo Keitas, Léopold Sédar Senghors, med fleras försök att grunda en Malifederation i slutet av 1950-talet.¹⁰⁵ 717

Det vore viktigt att granska Europas och Afrikas relationer på nytt ur ett federalistiskt och antikolonialistiskt perspektiv. Då måste t ex Modibo Keita räddas från från glömskan. Modibo Keita var den självständiga republiken Malis (fd franska Sudans) första president (1960-1968) och premiärminister i Malifederationen (1959-1960), som förutom Mali och Senegal också var tänkt att inbegripa några andra nya stater som hade ingått i det f.d. franska kolonialväldet. En som säkert skulle instämma i dessa åsikter är Shiraz Durrani. Möjligen också Kay Raseroka. För övrigt har Kay Raseroka rätt: upplysningens tid är inte förbi. Biblioteket kan och bör fortsätta att komma människorna till hjälp, direkt eller indirekt, i deras försök att ta kål på pesten och kriget. 718

Biblioteket känner inga gränser. Biblioteket är varken en europeisk eller en afrikansk uppfinning. I stället är Afrika och Europa, liksom Asien, Amerika och Australien uppfunna i biblioteket. Biblioteket är lika gammalt som samhället och staten. Världsdelenas namn är av yngre datum. De dyker upp först i myterna och litteraturen. 720

Nu skulle det gälla att ge begreppet federalism ett klart och konkret innehåll. Biblioteket kunde och borde ta initiativet till ett världsbibliotek, som hjälper människorna att kasta av sig imperiernas och nationalismernas ok. Världsbibliotekets ekonomiska och teknologiska 721

¹⁰⁵"The connotations of federalism could be both radical and conservative and depended on the user and the precise referent if, as was not often the case, this latter was made clear. As a subject for impassioned political oratory it was ideal; as a means of clearly delineating issues, it left much to be desired. It soon became the dominant theme of French West African politics." Cit. enl. Foltz, William J.: *From French West Africa to the Mali Federation*. Yale University Press 1965, s 68.

förutsättning har ju mognat. Dess namn är internet. Internet och biblioteket är i grunden ett och detsamma. Internet är bara det nyaste skottet på bibliotekets stam.

Att grunda ett bibliotek (Nairobi 2006-7)

Först publicerad i BiS 1/2007.

Att grunda ett bibliotek. Det var det vi sysslade med under World Social Forum i Nairobi i januari år 2007.

Den uppdämda, oförlösta spänningen i detta ord: Biblioteket!

Biblioteksmetaforen. Biblioteksdrömmen. Det fantastiska nätverket. Kort sagt internet.

Vi, som grundade www.wsflibrary.org var sjuttio östafrikanska bibliotekarier och några till, däribland jag själv, som är biblioteksaktivist.

En av de sjuttio har redan gått bort. Han hette Samuel. Jag kan inte säga att jag kände honom väl. Han skrev: *Dear Mikael, I support the revised version of classification, because it is clear; easy to follow and easy to understand. However, I am of the opinion that in order work to look orderly, there is need to arrange the 21 actionable themes in alphabetical order. Thank You.* Jag hade gärna fortsatt diskussionen om klassificeringen av WSF:s aktiviteter med Samuel. Frid över hans minne!

Att grunda ett bibliotek är många stora statsmäns dröm. Men har folket någonsin grundat ett bibliotek?

Är folkbiblioteket folkets bibliotek? Riskerar det att bli kallat för ett populistiskt bibliotek?

Flertalet av de sjuttio östafrikanska bibliotekarier, som deltog i pilotprojektet, var universitetsbibliotekarier. Att vara universitetsbibliotekarie är åtminstone ytligt sett en annan sak än att vara folkbibliotekarie. Universitetsbibliotekariens uppdragsgivare är universitetet; folkbibliotekariens, folket.

Vi vill dokumentera socialforumets processer, hur ett världssamhälle blir till.

Blir det till?

Ja, bevisligen, tillräcklig dokumentation finns redan att tillgå.

Vad är den mångomtalade globaliseringen om inte världssamhällets tillblivelse?

Världens sociala forum kan anses vara ett bindande bevis, ett dokument, som visar att globaliseringen har gått in i ett avgörande skede.

Och önskas dokument i trängre mening kan man leta fram WSF:s principförklaring (*Charter of principles*) från år 2001. Kärnpunkterna i denna världssamhällets Magna Charta, skrivet av nutidens Johan Utan Land (även kallad Den Globala Rättviserörelsen): vi är ett öppet forum som vill motarbeta nyliberalismen. *An Open Space* – ett öppet rum.

Vi släpper alltså inte in Tony Blair, ty han inkarnerar nyliberalismen och den nyaste (pågående) imperialismen.

Nicolas Sarkozy får inte heller vara med.¹⁰⁶

2.

740

För ett år sedan upplät ett stadsbibliotek i Finland en hylla för smärre skrifter, broschyrer och lösblad om socialforumet. Där står nu WSF-hyllan bredvid utrikesministeriets hylla med information om EU!

741

På senhösten bad jag om att få framföra en önskan till chefsbibliotekarien: skulle biblioteket kunna grunda ett webb-bibliotek för dokumentationen om det sociala forumet?

742

Chefen sade inte nej direkt. Men till att börja med ville hon ta reda på vad staden tyckte om förslaget.

743

När våren redan var i antågande (jag tillbringade en del av vintern i Nairobi) dök svaret upp i min epostlåda: ... *bibliotekets sidor är en del av stadens publiceringssystem och vi på biblioteket kan inte göra annorlunda tekniska lösningar utan lov från chefredaktören för stadens hemsidor eller åtminstone inte utan hans vetskap. Och ifall vi skulle låta göra någonting annat på hemsidorna än vad man i det nuvarande systemet tillåts göra, måste vi beställa det från WissenLifebelt, vilket vore dyrt. Hos oss har vi bara rent informativ service på bibliotekets webbsidor. Vi har t.ex. ingen service som förutsätter inloggning och inte heller några diskussionsfora o.dyl. som tydligen skulle komma ifråga i det här fallet.* (Det här citatet har jag översatt från finskan, varvid jag som synes har velat skona staden från negativ publicitet genom att inte nämna dess namn; och namnet WissensLifeBelt, som syftar på en multinationell kunskapskorporation, är fingerat.)

744

3.

745

Efter detta mellanspel kvarstår frågan: hur skall <Wsflibrary.org> utvecklas vidare? Finska ambassaden i Nairobi stödde pilotprojektet med pengar¹⁰⁷ och nu gäller det förstås att anskaffa finansiering för fortsättningen.

746

Projektet går ut på att skapa bestående länkar mellan bibliotek och socialforum (institutionerna) och mellan bibliotekarierna och det blivande, vardande, världssamhällets medborgare (agenterna). För att detta skall lyckas måste visserligen mycket till. Men bli nu inte rädd! Vi planerar ju inte att göra någonting förfärligt som att starta ett krig på andra sidan av jordklotet för att behålla kontrollen över oljetillgångarna, eller någonting annat i den stilen. Det vi försöker göra är bara att grunda ett bibliotek!

¹⁰⁶Lästips: länken "What is the Social Forum?"; <<http://www.wsflibrary.org>> !

¹⁰⁷projektets bakgrund utreds i tidskriften Information for Social Change, vinternumret 2006-2007; <<http://www.libri.org/isc>>

Just nu funderar vi som sagt på att dokumentera det sociala forumet, någonting som pressen och medierna gärna struntar i eller bara gör på ett mycket slarvigt och ytligt plan.

För inte så länge sedan var dokumentering, dokumentera, dokumentalist osv. stora begrepp ute bland biblioteksfolket. Den franska bibliotekarien Suzanne Briets skrift *Qu'est ce que la documentation?* (1951) präglas av en omisskännlig entusiasm och framåtanda. Hos Briet fungerar bibliotekarien-dokumentalisten som en skapande intellektuell, vars yrkesuppgift består i att samarbeta med och stöda de vetenskapliga forskarna genom sin 'dokumentering'.

Nu kunde man ju tycka att bibliotekarien i det allmänna biblioteket, folkbiblioteket, också borde vara en skapande intellektuell, som samarbetar med och stöder alla sanningssökare och utforskare av verkligheten, även om alla dessa utforskare knappast är vetenskapliga (och just därför!). Men under senare hälften av 1900-talet och i början av 2000-talet tycks bibliotekarierna ha lagt den aktiva och skapande dokumenteringen på hyllan.

Det här syns tydligast i bibliotekets och bibliotekariernas sätt att förhålla sig till internet. Man anpassar sig, man gömmer sig bakom stadens ledning eller universitetsledningen, man spelar med som den snälla flickan, man vågar (orkar?) inte ta upp kampen med Google...

I Afrika kan man finna större förståelse än i Norden för ett nytänkande om biblioteket och för förslag om att grunda nya bibliotek, *online* eller inte. Att grunda ett bibliotek kan där kännas som ett steg i riktning mot världssamhället bortom Blair och Bush (och Putin, för den delen). Här i Norden däremot har biblioteken och bibliotekarierna gått i stå. De vågar inte knyta om världens sociala forum ens på sina egna hemsidor! Än mindre kommer de sig för att dokumentera och själva aktivt delta i världssamhällets tillblivelse.

4.

Hur undvika att börja om från början varje gång man kommer samman? Hur garantera det sociala forumets kontinuitet? Detta är frågan som vi försöker besvara. 755

Bibliotekarien skulle säkert kunna göra mycket på detta område. 756

För det första gäller det att delta, att samla in informationen från WSF, att dokumentera dess aktiviteter och att bevara och presentera det för olika publikar. En stor och resurskrävande uppgift, som vi antagligen bara ser början på.¹⁰⁸ Fast å andra sidan är biblioteket en väldig institution, en av samhällets äldsta och största. Det är först och främst en fråga om bibliotekariernas vilja. 757

Varje aktivitetsområde på WSF borde ha sina bibliotekarier, och varje enskild aktivitet – det arrangerades ca ett tusen konferenser, seminarier och möten under de fyra dagar WSF i Nairobi pågick (20-24 januari 2007) – kunde gärna också ha sin egen bibliotekarie. WSFs internationella råd, som består av representanter från ca 150 mångnationella organisationer och nätverk, har föreslagit en indelning av verksamheten i följande 21 klasser ('actionable themes'): 758

Water;
Political institutions and democracy;
Peace and war;
Housing and human habitat;
Gender issues and women's struggles;
Dignity, human being diversity, discriminations;
Human rights;
Youth;
Food sovereignty, peasants and land reform;
Labor and workers;
Education;
Environment and energy;
Health;
Knowledge, information and communication;
Taxation, debt and public finance;
Migrations;
Trade and transportation;
Culture;
Transnational Corporations;
Children;
Alternative economies;

Ovanstående klassificering kunde sägas gälla aktiviteter, som världssamhällets regering bör ägna särskild uppmärksamhet. 760

Vilken roll borde bibliotekarierna spela i världssamhällets regering? 761

¹⁰⁸Inför WSF i Nairobi publicerade kenyanska biblioteksförbundet en första liten handbok för bibliotekarier och informationsspecialister som deltar i WSF-sammanhang. Se Obachi, Esther K.: *Creating a Knowledge Base from the World Social Forum. A Manual for Library and Information Professionals*, Kenya Association of Library and Information Professionals (KLA) 2007.

Kunskapens och praktikens klasser (Dakar 2010)

Utdrag ur artikeln <"A note on the documentation of the WSF in preparation of the Dakar WSF 2011"> som förmedlades via fsm2011.org i juli 2010.

För Suzanne Briet var dokumentering först och främst en tjänst och ett verktyg för vetenskapliga forskare. Här uppfattas dokumentering snarare som en tjänst och ett verktyg för socialt och politiskt aktiva medborgare. I denna mer allmänna betydelse är dokumentering en integrerad del av demokratin och det hör också till bibliotekspersonalens grundläggande uppgifter att i mån av möjlighet agera dokumentalister för medborgarna i deras undersökningar av den sociala och politiska verkligheten.

Jag tror inte det nyss sagda egentligen representerar någon särskilt ovanlig åsikt. Förmodligen håller många bibliotekarier med mig på den här punkten.

Dokumenteringen av socialt forum borde följa två huvudriktningar, som i stort sett motsvarar begreppsparet kunskap och handling (eller teori och praktik).

1) Socialt forum producerar och/eller använder tusentals dokument, böcker, broschyrer, tidskrifter, tidningar, artiklar, broschyrer, flygblad, föreläsningsreferat, webbsidor, ljudband, bilder, videor med mera. Ett rikt och representativt urval av dessa material borde deponeras i offentliga bibliotek och arkiv för att vara och förbli tillgängliga för forskare, historiker och allmänheten. Materialet behöver klassificeras, katalogiseras och presenteras tillsammans med bibliotekens övriga innehåll, och enligt samma system. Vanligen innebär detta en klassificering, som utgår från kunskapsområden. Folkbibliotek och andra allmänna bibliotek strävar i princip efter att täcka alla kunskapsområden. Ett exempel på bibliotekens klassificering av kunskapen är Dewey-systemet (Dewey decimalklassifikation, DDK), som används i en mängd bibliotek över hela världen. DDK innehåller 10 allmänna klasser, som sedan delas upp i en mängd mer specialiserade klasser. De 10 huvudklasserna är följande:

```
000 - Datavetenskap, information och allmänna verk
100 - Filosofi och psykologi
200 - Religion
300 - Samhällsvetenskap
400 - Språk
500 - Vetenskap
600 - Teknik och tillämpad vetenskap
700 - Konst och fritid
800 - Litteratur
900 - Historia, geografi och biografi
```

Ifall biblioteket råkar använda Deweysystemet så borde materialen från (eller om) sociala forum klassificeras enligt det och alltså ges DDK-siffror.

2) Å andra sidan består Socialt forum av framtidsorienterade, sociala, politiska och kulturella *aktiviteter*: möten, konferenser, seminarier, föredrag osv. Dessa hundratala

eller tusentals aktiviteter, som sammanhänger med sociala rörelser, behöver en egen klassificering¹⁰⁹.

Klasser av aktiviteter skiljer sig onekligen från klasser av kunskap. Kunskapens klasser, kategorier, taxonomier, ämnesområden, osv. grundar sig på metoder för vetenskaplig forskning och teoretiska överväganden. De baserar sig på forskning och teori och avspeglar således kunskaperna som sådana. Rötterna till bibliotekens kunskapsklassificering står att finna i universitetens fakulteter och ämnesinstitutioner. Detta är den klassiska teoretiska klassificeringen av "verkligheten" såsom ett från det mänskliga subjektets medvetande avskilt kunskapsobjekt. 771

Men en sådan teoretisk klassificering är inte tillräckligt realistisk; den kommer inte tillräckligt nära vår sociala verklighet och vår sociala verksamhet, som med ett sammanfattande begrepp kallas för *praxis*.¹¹⁰ För att vara gångbar eller användbar i praktiken behöver klassificeringen av sociala aktiviteter förankras direkt i människornas grundbehov och historiskt-sociala problem. 772

Den moderna nationalstatens indelning i ministerier (departement) är väl det tydligaste exemplet man kan tänka sig på en problemorienterad och praxisbaserad kategorisering av den sociala verkligheten i det land där den ifrågavarande staten har byggts. Listan över ministerier är på sätt och vis en katalog över vad regeringen och vanligen också majoriteten av medborgarna uppfattar som nationens eller landets viktigaste sociala behov och/eller mest grundläggande problem. Antalet "huvudklasser", varmed jag alltså avser ministerier och centrala myndigheter, är relativt begränsat¹¹¹ vilket gör att åtminstone landets politiskt aktiva medborgare kan denna katalog utantill. 773

Jag skulle vilja påstå, att också Socialt forum bör skaffa sig en liknande relativt stabil uppsättning av "klasser" som vi ser i staternas och regeringarnas praxis. Av två anledningar: 774

1) För det första är människornas behov och de globala problemen av en relativt bestående karaktär. En annorlunda värld är förvisso möjlig, men det betyder inte att behoven av mat och dryck, bostäder, omvårdnad, utbildning osv. kommer att försvinna eller att samhällets och världens problem kommer att lösas fullständigt och slutgiltigt. 775

2) För det andra måste en uppfattning av typen EN ANNORLUNDA VÄRLD ÄR MÖJLIG känna sig själv och kunna förklara sig för andra. Detta är den politiska (i själva verket 776

¹⁰⁹I en fördjupad studie borde man titta närmare på terminologin: t ex är *taxonomi* ett annat begrepp som ofta dyker upp när man talar om klasser och klassificeringar. *Kategori* och *kategorisering* är andra ord som kunde komma ifråga.

¹¹⁰Med 'realism' avses i detta sammanhang vad många akademiska filosofer kanske skulle vilja kalla en 'naiv realism', eftersom uppfattningen bygger på vardaglig och invand erfarenhet. Således antas i fortsättningen helt naivt och i enlighet med det så kallade 'sunda förnuftet' och 'omdömesförmågan', att det i detta nu existerar stater i olika länder och att dessa staters verksamhet (praxis) särskilt i vår egen tid är uppdelad på olika ministerier eller departement. Antonio Gramscis *filosofia della prassi* – praktikens filosofi, eller praxisfilosofin – är här en möjlig referens. Jfr Gramsci, A: *En kollektiv intellektuell Cavefors* 1967; eller urvalet på finska Vankilavihkot 1-2 Kansankulttuuri 1979, 1982 (nyutgåva på kommande från förlaget Vastapaino); eller den kritiska utgåvan av Gramscis skrivböcker: Gramsci, A.: *Quaderni del carcere, edizione critica dell'Istituto Gramsci a cura di Valentino Gerratana*, 4 volymer (1975).

¹¹¹Som exempel kan nämnas att fr o m 1.1.2008 "Finlands tolv ministerier bildar statsrådet eller regeringen", cit. enl. <http://www.suomi.fi/suomifi/svenska/staten_och_kommunerna/ministerierna/>.

kosmopolitiska) anledningen. Vad är Socialt forum? är den första frågan som människorna ställer sig. Om frågan endast besvaras med värderingar kommer Socialt forum att sakna trovärdighet. En förklaring som enbart går ut på att "vi" är goda, rättvisa, ekologiska osv. (medan "de" är onda, orättvisa och miljöförstörande) är inte tillräckligt seriös. En minimiförutsättning för att "vi" ska kunna ta oss själva på allvar och tas på allvar av andra är att vi kan peka på ett gemensamt bibliotek med en gemensam och relativt stabil katalog över behov och problem, som vi försöker diskutera, utforska, tillfredsställa och lösa. Om vi inte skaffar oss detta kollektiva medvetande om vad vi tillsammans är i färd med att göra kan vi inte heller göra anspråk på den auktoritet som statsmakterna tillsvidare har (eller åtminstone upplever sig ha) monopol på.

Geoffrey Pleyers behandlar i sin utmärkta sociologiska avhandling om Socialt forum¹¹² visserligen inte uttryckligen frågan om det nödvändiga biblioteket men han bygger ändå upp en kärnfråga: hur kombinera vad han kallar "subjektivitetens väg" med "förnuftets väg"? Hur undvika att subjektiviteten, entusiasmen och friheten tar död på objektiviteten, kalkylen och ordningen? Eller vice versa: hur undvika att "förnuftet" leder till tråkig byråkrati, som kväver initiativet och friheten? Uppenbart är att "subjektivitetens väg" och "förnuftets väg" måste sammanstråla, att det gäller att förena motsatta ting. Så har Pleyers alltså med rätta strukturerat sin bok. Men för att komma vidare med lösningen av detta problem behöver Socialt forum ta lärdom av och samarbeta med bibliotekarierna.

Detta arbete börjar inte från noll. Socialt forum har under sin tioåriga existens hunnit skapa eller skissera ett antal klassifikationer av sina egna sociala aktiviteter. Problemet är att deltagarna i Socialt forum inte har kommit överens om att hålla fast vid en och samma katalog trots att ett anmärkningsvärt antal "handlingsbara teman" redan har hunnit utkristallisera sig. Därför återvänder Socialt forum fortfarande till nollpunkten varje gång ett nytt evenemang anordnas.

Inom pilotprojektet¹¹³, som kom igång före och under Världens sociala forum i Nairobi 2007, antogs följande klassificering:

Alternativa ekonomier
Barn
Kultur
Skulder, skatter och offentliga finanser
Värdighet, mänsklig mångfald, diskriminering
Utbildning
Miljö och energi
Livsmedelssuveränitet, bönder och jordreformer
Jämställdhetsfrågor och kvinnokamp
Hälsa
Bostäder och människans livsmiljö
Mänskliga rättigheter
Kunskap, information och kommunikation
Arbete och arbetare
Migration
Fred och krig

¹¹²Pleyers, Geoffrey: *Alter-Globalization. Becoming Actors in the Global Age* (With a Foreword by Alain Touraine). Polity Press 2010.

¹¹³The WSF Library Project; se "Att grunda ett bibliotek" ovan.

Politiska institutioner och demokrati
Handel och transport
Transnationella företag
Vatten
Ungdom

Ursprungligen var det dock inte bibliotekarierna i The WSF Library Project som föreslog dessa 21 *actionable themes*, handlingsbara teman. Förslaget kom från deltagarna i WSF:s internationella råds möte i Nairobi 16-18 december 2006, som ville att alla tiotusentals deltagare i själva WSF-evenemanget i januari under forumets fjärde dag skulle "konvergera" kring dessa temahelheter.¹¹⁴ Inom projekt WSF Library beslöt vi att anta denna klassificering av WSF-verksamheterna och att försöka göra den bestående. Vi ansåg, att förslaget hade undergått en formellt korrekt behandling i WSF:s internationella råd och att den också är rotad i WSF:s egen praxis, eftersom den ger en allmän och tämligen heltäckande beskrivning av de ramar, inom vilka deltagarna i WSF diskuterar och försöker förändra världen. 781

Kunde vi inte under de kommande tio åren nöja oss med att använda dessa "handlingsbara" (actionable) klasser för att försöka bygga WSF-biblioteket tillsammans med världens bibliotekarier? Dessa 21 teman är för övrigt också användbara på lokalplanet samt i nationella och regionala sociala fora. 782

Dokumenteringen av Socialt forum behöver utvecklas parallellt och kombineras på ett flexibelt sätt och i en innovativ anda. Jag skulle som sagt rekommendera användning av såväl kunskapsklasser som klasser av praxis. Ännu viktigare för WSF:s framtid än att dra nytta av bibliotekariernas kunskaper om klassificering mm. vore dock att integrera deras yrkesetik beträffande "facilitering" (tillrättaläggande?) och deras uppfattning om biblioteket som "ett öppet rum". Då jag talar om bibliotekariernas "faciliteringsetik" avser jag den idé, som bl.a. formuleras av R. David Lankes: "THE MISSION OF LIBRARIANS IS TO IMPROVE SOCIETY THROUGH FACILITATING KNOWLEDGE CREATION IN THEIR COMMUNITIES". Som Kay Raseroka har noterat utgör både biblioteket och det sociala forumet öppna rum, som har mycket gemensamt. Bibliotekarien bör i alla väder fortsätta att tillämpa sin professionella etik. Detta innebär en fortsatt strävan efter opartiskhet och största möjliga informationsfrihet. Vad begreppet informationsfrihet beträffar finner jag beskrivningen i Amerikanska biblioteksförningens (ALA) "Library Bill of Rights" hållbar. ¹¹⁵ 783

Reaktioner på förslaget att göra de 21 handlingsbara temana permanenta (Malmö 2008)

784

Då jag har gått ut med åsikten att Socialt forum borde dokumenteras av bibliotekarier och förankras i samhället via biblioteken har jag fått höra många kritiska kommentarer. Två exempel ur mitt personliga epostarkiv och minne av ett par biblioteksrelaterade workshopar under Europeiskt socialt forum (ESF) i Malmö. Under förberedelserna av dessa workshopar försökte jag höra mig för vad folk tyckte och tänkte om projekt WSF Library och de 21 handlingsbara temana.

785

Den belgiska sociologen och översättaren Francine Mestrum, som brukar delta i WSF:s internationella råds möten, sade sig betvivla att de 21 handlingsbara temana någonsin har beslutats i rådet, eller att de beslöts enhälligt; enligt henne "improviserades de av arrangörskommittén eller någon annan". Det håller jag inte med henne om. Jag menar att beslutet kan dokumenteras.¹¹⁶ Mestrum undrade också var "sociala rörelser" skulle kunna komma in i katalogen. Vartill jag svarar, att de kan infogas under de ämnesord som de främst handlar om. Var borde man placera Sociala forum som sådant, frågade Mestrum också. En möjlighet vore temat "Politiska institutioner och demokrati".

786

Jai Sen vid *India Institute for Critical Action: Centre In Movement* (CACIM) ifrågasatte för sin del listans fullständighet med exemplet sexualitet. Var ryms sex?, undrade han. – Medges, att sexualitet är ett stort för att inte säga livsavgörande temaområde i praxis! Ändå skulle jag inte vilja förslå ett särskilt tema för sex. Bevara oss väl för ett sexualministerium!, får jag lust att utbrista. Fick vi inte läsa om någonting i den stilen i Aldous Huxleys *Sköna Nya Värld*? Vad sedan olika köns- och sexrelaterade samhällsproblem beträffar så tror jag att de utan svårighet kan inordnas under de 21 temana (t ex under "Jämställdhetsfrågor och kvinnokamp", "Värdighet, mänsklig mångfald, diskriminering", "Ungdom", "Alternativa ekonomier" osv.).

787

Precis som biblioteket endast omfattar *alla böcker* i Jorge Luis Borges fantasirika novell om Biblioteket i Babel kan vi bara inbilla oss att listan över handlingsbara teman är definitiv och att den verkligen täcker *hela* den mänskliga och sociala praktiken (praxis). Att tillsammans anta en gemensam klassificering är en viljeakt, som innebär att följa "förnuftets väg". För den skull behöver vi inte förkasta "subjektivitetens väg". Det gäller att uppnå en rimlig syntes. Under alla omständigheter måste vi inse att vårt förnuft är begränsat och att varje klassificering av praxis måste förbli ofullständig och tidsmässigt relativ.

788

¹¹⁴Se "Note of Information, Fourth Day Activities at WSF Nairobi", som kan laddas ned via http://wsflibrary.org/index.php/File:Note_of_Information_Fourth_Day_Activities_WSF_2007.pdf. Jai Sen och Peter Waterman, som har redigerat volymen *World Social Forum Challenging Empires* (2nd edition, Black Rose Books 2009, p 75-76), skriver: "this note presents the methodological decisions debated in the Content and Methodology Commission meeting held in Nairobi from the 16th to the 18th December 2006".

¹¹⁵Se Lankes, R.D.: anført arbejde; Raseroka, Kay: "Libraries: Open Spaces" i Information for Social Change No 24, Winter 2006 - 2007. Specialnummer om "Bibliotek och information i World Social Forum sammanhang", http://libr.org/isc/issues/ISC24/ISC24_Full.pdf. Ang. ALA:s "Library Bill of Rights", se <http://www.ifmanual.org/lbor>.

¹¹⁶Se referenserna i fotnot nr 114.

Många har också hälsat förslaget om att dokumentera Socialt forum med utgångspunkt i ovannämnda 21 handlingsbara teman med glädje och uppmanat mig/oss att fortsätta med projekt WSF Library. Överhuvudtaget tycks bibliotekarier ha mycket lättare att förstå idén än sociala aktivister, vilket egentligen är föga förvånande. För bibliotekarier är det självklart att inget bibliotek kan vara fullständigt, att klasser eller kategorier ofta är överlappande, och att bibliotek ändå kan vara mer eller mindre nyttiga, bra och behagliga. 2008 meddelade Hervé Le Crosnier, universitetsbibliotekarie i Caen (Frankrike) mig privat per epost: "Jag tror att din önskan att få yrkesbibliotekarier med som fullvärdiga deltagare [i sociala forumets process] med sin egen specialkunskap är en mycket bra poäng. Sociala rörelser håller sig ibland med egna mediespecialister, men aldrig med bibliotekarier. Det kan bero på rörelsernas proaktiva sätt att förhålla sig till framtiden. De tänker sig aldrig framtiden som en fortsättning av en tidigare historia".

789

Tematiska axlar och handlingsbara teman (Dakar 2011)

790

Bygger på ett bidrag till förberedelserna av WSF i Dakar 2011, som jag postade till WSF:s internationella råds epostlista (13.9.2010). Min synpunkt är, att man vid planeringen och struktureringen av WSF-evenemangen hellre borde ta utgångspunkt i analytiska temaområden än i programmatiska teser.

791

I februari år 2011 anordnades Världens sociala forum i Senegals huvudstad Dakar. Under förberedelserna året innan föreslog arrangörerna¹¹⁷ att evenemanget skulle byggas upp kring elva "tematiska axlar" (*thematic axes*). Dessa axlar skulle underlätta "struktureringen av WSF:s fysiska utrymme", "fördelningen av självorganiserade aktiviteter", "kommunikationen mellan organisationer, nätverk och rörelser, grupper och kampanjer" och "uppnåendet av bättre konvergens och artikulation mellan dem". Axlarna är följande:¹¹⁸

792

1. För ett mänskligt samhälle byggt på gemensamma principer och värderingar om värdighet, mångfald, rättvisa och jämlikhet mellan alla människor, oavsett kön, kulturer, ålder, funktionshinder, religion, hälsostatus och för att eliminera alla former av förtryck och diskriminering på grund av rasism, främlingsfientlighet, kastsystemet, sexuell orientering och annat.

793

2. För miljö rättvisa, för att hela människosläktet skall ha allmän och varaktig tillgång till gemensamma nyttigheter, för bevarandet av vår planet som livskälla, i synnerhet jord, vatten, skog, förnyelsebara energikällor och biologisk mångfald, för att garantera ursprungsbefolkningars och traditionella folks rättigheter och deras territorier, resurser, språk, kulturer, identiteter och kunskap.

794

3. För alla ekonomiska, sociala, kulturella, miljömässiga, medborgerliga och politiska mänskliga rättigheters tillämplighet och effektivitet – särskilt rätten till jord, livsmedelssuveränitet, mat, socialskydd, hälsa, utbildning, bostad, sysselsättning, anständigt arbete, kommunikation och rätten att uttrycka sig kulturellt och politiskt.

795

4. För allas fria rörlighet och rätt att bosätta sig, särskilt invandrare och asylsökande, offer för människohandel, flyktingar, ursprungsbefolkningar, infödda, minoriteter, människor under ockupation och människor i krigs- och konfliktsituationer, och för att respektera deras medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och miljömässiga rättigheter.

796

5. För människornas oomtvistliga rätt till mänsklighetens kulturarv, för demokratiseringen av kunskaper, kulturer, kommunikation och teknik, för värdesättande av gemensamma nyttigheter, för att synliggöra undertryckt kunskap och avskaffa hegemonisk kunskap samt privatisering av kunskap och teknik, för att i grunden förändra den nuvarande immaterialrätten.

¹¹⁷Närmare bestämt WSF:s internationella råd, Afrikas sociala forum och den lokala organisationskommittén

¹¹⁸Jag har hämtat och översatt axlarnas ordalydelse från <den engelska versionen på Cirandas webbplats> Ang den tolfte tematiska axel, som lades till under hösten 2010, se nedan tillägget till detta avsnitt.

6. För en värld som befriats från kapitalismens värderingar och strukturer, från patriarkalt förtryck och från alla former av dominans som utövas av finansiella makter och transnationella företag eller skapas av ojämlika system för handel eller av kolonialt beroende och och skulddominans. 798
7. För en social, solidarisk och frigörande ekonomi med hållbara produktions- och konsumtionsmönster och med ett rättvist handelssystem, som ställer folkens grundläggande behov och respekt för naturen i centrum för sina prioriteringar genom att skapa system för global omfördelning med hjälp av globala skatter och utan skatteparadis. 799
8. För en utbyggnad av demokratiska, politiska, ekonomiska strukturer och institutioner på lokal, nationell och internationell nivå, med folkets deltagande i beslutsfattandet och i kontrollen av offentliga angelägenheter och resurser, med respekt för människors mångfald och värdighet. 800
9. För en global ordning som bygger på fred, rättvisa och mänsklig säkerhet, rättssäkerhet, etik, folkens suveränitet och självbestämmande, som fördömer ekonomiska sanktioner och inför internationella regler för vapenhandel. 801
10. För ett värdesättande av Afrikas och diasporans historia och kamp och deras bidrag till mänskligheten, och ett erkännande av kolonialismens våld. 802
11. För en kollektiv reflektion över våra rörelser, Världens sociala forum och våra perspektiv för framtiden 803

Nedan ska jag försöka klargöra vissa skillnader och likheter mellan å ena sidan dessa 11 tematiska axlar och å andra sidan de tidigare nämnda 21 handlingsbara temana (*actionable themes*) från Världens sociala forum i Nairobi år 2007. För jämförelsens skull ställer jag upp en tabell med de 21 handlingsbara temaområdena i kolumnen till vänster och de närmast motsvarande tematiska axlarna i högerkolumnen. 804

Tabell: WSF:s tematiska axlar och motsvarande handlingsbara teman

HANDLINGSBARA TEMAN	TEMATISKA AXLAR
Alternativa ekonomier	7. För en social, solidarisk och frigörande ekonomi...
Barn	1: För ett mänskligt samhälle som bygger på gemensamma principer... oavsett... ålder
Kultur	5: För människornas oomtvistliga rätt till mänsklighetens kulturarv...
Skulder, skatter och offentliga finanser	6: För en värld som befriats... från... skulldominans. 7:... global omfördelning med hjälp av globala skatter och utan skatteparadis
Värdighet, mänsklig mångfald, diskriminering	1: För... värderingar om värdighet, mångfald, rättvisa och jämlikhet 10. För ett värdesättande av Afrikas och diasporans historia...
Utbildning	3: För...rätten till...utbildning
Miljö och energi	2: För miljörättvisa...jord, vatten, skog, föryelsebara energikällor och biologisk mångfald
Livsmedelsuveränitet, bönder och jordreformer	3: För...rätten till jord, livsmedelsuveränitet, mat...
Jämställdhetsfrågor och kvinnors kamp	1. För ett mänskligt samhälle som bygger på... värdighet, mångfald, rättvisa, jämlikhet... kön
Hälsa	3: För alla... mänskliga rättigheters tillämplighet och effektivitet... särskilt rätten till... hälsa
Bostäder och människans livsmiljö	3: För alla... mänskliga rättigheters tillämplighet och effektivitet... särskilt rätten till... bostäder
Mänskliga rättigheter	3: För alla mänskliga rättigheters tillämplighet och effektivitet...
Kunskap, information och kommunikation	5: För... demokratiseringen av kunskaper, kulturer, kommunikation och teknik
Arbetskraft och arbetslagare	3: För... särskilt rätten till... sysselsättning, anständigt arbete
Migration	4: För allas fria rörlighet och rätt att bosätta sig, särskilt invandare och asylsökande...
Fred och krig	9: För en global ordning som bygger på fred, rättvisa och mänsklig säkerhet...
Politiska institutioner och demokrati	8: För en utbyggnad av demokratiska...strukturer .. 11: För en kollektiv reflektion över...Världens sociala forum
Handel och transport	6: För en värld befriad från kapitalismens värderingar och strukturer... eller skapas av jämlika system för handel
Transnationella företag	6: För en värld befriad från...alla former av dominans från...transnationella företag
Vatten	2: För miljörättvisa,...tillgång till gemensamma nyttigheter, för bevarandet av vår planet som livskälla, i synerhet...vatten, ...
Ungdom	1: För ett mänskligt samhälle som bygger på gemensamma principer... oavsett ... ålder, ...

805

Temana är verksamhetsområden. Axlarna är närmast programteser. Alla 11 axlar är nämligen "för" någonting – tillsammans bildar de nästan en ideologi och ett politiskt minimiprogram. De 21 handlingsbara temana är däremot allmänna analytiska kategorier, som spänner över ett vitt område – tillsammans täcker de i stort sett hela den verksamhet (praxis) som politiken handlar om.

806

Flera handlingsbara teman överlappar ganska direkt med tematiska axlar, vilket inte är särskilt förvånande. Temana utbildning, matsuveränitet och jordreformer, hälsa, bostad och människans livsmiljö samt arbetskraft får alla var sitt omnämnande i axel 3, som gäller mänskliga rättigheter. Begreppet "mänskliga rättigheter" öppnar onekligen ett viktigt perspektiv för granskning och påverkande av många livsområden. Men lika uppenbart är, att olika livsområden också behöver diskuteras och påverkas ur andra synvinklar. Det kan hämma tankearbetet och strategidiskussionen, ifall alltför mycket klumpas ihop under "mänskliga rättigheter." Vore det inte klokare att ta upp utbildning, hälsa, bostäder osv. som särskilda temaområden för sig och att reservera egna fysiska utrymmen (auditorier, mötesrum mm) för dem under WSF-evenemangen?

807

Vatten nämns i axel 2, som handlar om miljö och energi. Men under alla WSF-evenemang hittills har vattenförsörjningsfrågorna varit ett viktigt eget temaområde, som behöver egna utrymmen för sina konferenser och workshopar.

808

I formuleringen av axel 1 sägs det att människor måste behandlas i enlighet med vissa principer oavsett ålder. Å andra sidan behövs egna utrymmen och arrangemang på temat barn och på temat ungdom. Under flera WSF-evenemang har det också ordnats särskilda läger för ungdomar. (För övrigt: Borde de 21 handlingsbara temana

809

kompletteras med ett eget temaområde om äldre människor och deras pensioner?)

Frågor om kontinuitet

810

Världen förändras visserligen från år till år, men de grundläggande behoven och problemen verkar inte försvinna. De 21 (eller 22!) handlingsbara temana ger enligt min uppfattning tillräcklig täckning av dessa grundproblem och -behov. Jag skulle vilja rekommendera att vi använder dem för att planera och strukturera WSF-evenemangens program och för att fördela aktiviteterna över tillbudsstående fysiska utrymmen. En relativt fast uppsättning av handlingsbara teman skulle underlätta dokumenteringen och bidra till att garantera kontinuiteten i WSF-processen.

Tillägg: Ovan är det genomgående tal om 11 stycken tematiska axlar. Under hösten 2010 beslöt man emellertid efter vissa konsultationer via webben att lägga till en ytterligare, tolfte axel med följande ordalydelse: "For the inter-learning of alternative paradigms for the crisis of hegemonic civilization of modernity / Eurocentric coloniality, through decoloniality and socialization of power, especially in the relations between State-Market-Society; the collective rights of peoples, the de commodification of life and "development"; the emergence of alternative subjectivities and epistemologies for racism, Eurocentrism, patriarchy and anthropocentrism".¹¹⁹

812

¹¹⁹cit. enl. dokumentet <"Public Consultation Reorients the Thematic Axes">. Diskussionen om axlarna och temana har fortsatt efter WSF i Dakar i arbetsgruppen <"Renewal of the Thematic axes"> , som möttes första gången i Paris i maj 2011.

Socialt forum som medel och mål

813

En artikel, som jag skickade ut via WSF:s internationella råds epostlista i mars 2010. Ej tidigare publicerad. Uppdaterad för denna bok.

814

Problemet med Världens sociala forum är inte att det är (eller verkar vara) ineffektivt utan att det inte är tillräckligt öppet. Socialt forum måste bli mer som biblioteket, och biblioteket mer som socialt forum. Annars kommer WSF att tyna bort, åtminstone för en tid framöver. Biblioteket kommer däremot att bestå även om det, som det just nu ser ut, förefaller att övertas och styras vidare av kapitalistiska IT-bolag.

815

Socialt forum kan definieras såsom en serie evenemang: WSF i Porto Alegre 2001, 2002 och 2003; Mumbai 2004; Porto Alegre igen 2005; det polycentriska WSF i Bamako, Caracas och Karachi 2006; WSF i Nairobi 2007; WSF i Belem 2009; WSF i Dakar 2011 och (det kommande) WSF i Tunis 2013. Plus en mängd regionala, tematiska, nationella och lokala Sociala fora såsom t ex årliga *Suomen sosiaalifoorum* (Finlands sociala forum) och *Tampereen sosiaalifoorum* (Tammerfors sociala forum).

816

Socialt forum kan också betraktas såsom en kontinuerlig och global process, vars innehåll består av alla dessa evenemang, samt planeringen, förberedelserna, diskussionerna, forskningen¹²⁰ och dokumentationen däremellan.

817

Det sociala forumet kallar sig självt för *an open space*, ett öppet rum. Bland de personer som utformade det sociala forumets principer finner man den brasilianske tänkaren och sociala aktivisten Francisco "Chico" Whitaker. År 2006 tilldelades "Chico" det s.k. alternativa nobelpriset *The Right Livelihood Award*. I sitt tacktal vid prisutdelningen yttrade han bl.a. följande om det öppna rummets idé:

818

"Som känt är **konkurrensens logik** kapitalackumulationens motor... När jag började delta i Världsforumets process insåg jag dess potential som motståndare till denna ohälsosamma logik. Forumet utformades som ett **öppet rum** för sökandet efter alternativ till den auktoritära kapitalismen, idag kallad nyliberalismen, som åstadkommer penningens dominans och exploateringen av människor."¹²¹

819

"Chicos" uttalande pekar onekligen på någonting väsentligt, men är ändå inte alldeles lätt att förstå. Hur vet vi att det öppna rummet måste stå i fruktbar motsats till kapitalismens obönhörliga konkurrens? Och hur ska öppenheten tolkas?

820

Såvitt jag begriper ingår det i det öppna rummets idé, att också dessa frågor bör lämnas öppna för olika tolkningar.

821

Men trots sin öppenhet behöver Socialt forum vissa riktlinjer. Riktlinjerna anges i principdeklarationen

¹²⁰Det sociala forumets process har redan varit föremål för ett okänt antal forskningsprojekt och doktorsarbeten vid ett okänt antal universitet. Verk från 2010-talet är bl.a. Pleyers, Geoffrey: *Alter-Globalization* a.a.; se också Ylä-Anttila, Tuomas: *Politiikan paluu. Globaalisuus ja julkisuus*. Vastapaino 2010; Stephansen, Hilde: *Making Global Publics? Communication and Knowledge Production in the World Social Forum Process*. University of London; <<http://eprints.gold.ac.uk/6570/>>.

från år 2002 och av forumets "axlar"¹²² Dessa existerande riktlinjer har givetvis varit föremål för många diskussioner. Men diskussionerna har såvitt jag vet inte lett till några allvarliga schismer. Jag skulle tro att detta beror på idén om det öppna rummet.

Det öppna rummet är avsett att vara skådeplatsen för samtal mellan världens folk. Det avser att föra upp samtalet på globalplanet, förbi Alexander den stores sentida efterföljare, bortom de militanta nationalstaterna och de kapitalackumulerande, till döds konkurrerande affärskorporationer, som utgör vår tids gissel, dess samvets- och hänsynslösa pirater. 823

Samtal förutsätter att samtalens parter möts. En rad tekniska, ekonomiska, politiska och kulturella förutsättningar för de nödvändiga sammankomsterna – ansikte mot ansikte, eller via skrift och andra former av telekommunikation – har mognat. De kallas skolor och fritid, bibliotek och internet, cyklar, tåg, flygplan... Tiden börjar vara ute för Alexander den store. Tiden är inne för skapandet av en global samtalscivilisation. Målet består i att utveckla och upprätthålla samtalet i det öppna rummet. 824

□ □ □

Men många har uppfattat idén om det öppna rummet som ett hinder för politiskt effektiva åtgärder. 825 826

Efter WSF i Belem i den brasilianska delstaten Pará år 2009 noterade Eric Toussaint, den produktiva och inflytelserika forskaren vid *Comité pour l'annulation de la dette du Tiers Monde* (CADTM), att traktens ungdomar hade deltagit massivt i forumets debatter. Men "eftersom Världens sociala forum inte är ett verktyg för mobilisering så blev det inget vidare av deras engagemang", skrev Toussaint.¹²³ 827

Vad förväntar man sig då av en "mobilisering"? Om med mobilisering avses, att människor aktiverar sig politiskt, diskuterar och gör saker tillsammans för att förändra samhället och sig själva, då skulle jag vilja påstå, att Socialt forum redan under sitt första decennium har varit en mycket bra mobiliserare. 828

På vilket eller vilka sätt önskar sig den gode Toussaint med flera att det sociala forumet skulle "gå vidare" från att utgöra ett öppet rum? Då jag har försökt titta närmare på vad folk har att säga om den saken, har jag bara stött på föråldrade strategiska koncept, som går tillbaka på de socialistiska och kommunistiska partiernas internationaler, enhetsfronter och folkfronter. Men de frontistiska strategierna har varit obsoleta ända sedan andra världskriget. Vändpunkten för dem kom med de nya exterministiska vapensystem, som äventyrar livet på planeten Jorden och med de elektroniska datorerna, som transformerar 829

med fl.

¹²¹Cit. och övers. ur Ferreira, Francisco Whitaker: *Towards a New Politics. What Future for the World Social Forum?* New Delhi 2006, s xii-xiii. Fetstil i originalet.

¹²²WSF:s principdeklaration på portugisiska, franska, engelska och spanska kan läsas via <http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=4&cd_language=1> (4.10.2012). "Axlarna", som de såg ut hösten 2011, återges ovan på svenska i "Tematiska axlar och handlingsbara teman".

¹²³Se "Beyond the World Social Forum ... the Fifth International", (Eric Toussaint interviewed by Igor Ojeda for the Brazilian weekly paper Brasil de Fato. Translated from French by Judith Harris and Christine Pagnoulle.); <<http://links.org.au/node/1507>>.

människornas minnesinstitutioner och globaliserar släktets inbördes kommunikation och...samtal.

Massförstörelsevapnen upphävde det dittillsvarande, clausewitzka¹²⁴ förhållandet mellan krig och politik. Datatekniken har transformerat fabrikkssystemet och gett den industriella "arbetarklassens organiska kapacitet"¹²⁵ en dödlig stöt, som den inte kommer att hämta sig ifrån.

Säkert kan von Clausewitz tes och Gramscis historiska analyser fortfarande hjälpa oss att förstå vad som händer i världen. Men när jag hör förslag om att bilda en "femte International", som ska bygga "en front"¹²⁶, tycker jag mig förflyttad till 1930-talet. En sådan "mobilisering" kan endast förmedlas av ett politiskt parti, som är i besittning av en korrekt "vetenskap", "världsåskådning" eller "religion", och som därför "vet" hur man ska mobilisera massorna på det rätta sättet. Sådana politiska partier såg sina bästa (och, får vi hoppas, värsta) dagar för mer än ett halvt sekel sedan.

Det politiska partiet är ett medel och endast ett medel. Socialt forum representerar en innovation i det politiska och strategiska tänkandet därför att dess öppna rum både är medel och mål.

Det är frestande att här citera vad cybernetikern Gregory Bateson och antropologen Margaret Mead skrev på 1940-talet:

"I vår kultur har vi fått lära oss att klassificera beteende i 'medel' och 'mål', men om vi fortsätter att definiera målen som skilda från medlen och tillämpar samhällsvetenskap som grova instrumentella medel genom att använda dess resultat för att manipulera folk, kommer vi snarare att få ett totalitärt än ett demokratiskt system."¹²⁷

En organisation som eftersträvar en global demokratisering måste bryta med vår invanda kulturella ram (Bateson: "*our cultural setting*"). Den måste vara prefigurativ, redan vara vad den avser att bli.

□ □ □

Sociala fora är inte politiskt ineffektiva därför att de är öppna rum, utan därför att de inte är tillräckligt öppna. Detta beror, menar jag, på att man inte har gjort helt klart för sig, att sociala fora inte bör uppfattas instrumentellt utan som ändamål i sig. Socialt forum borde mer än hittills öppna upp sig för olika yrkesgrupper och för dessas existerande internationella organisationer. Man tänker här t.ex. på läkarna, ingenjörerna, juristerna,

¹²⁴Syftar på Carl von Clausewitz (1780-1831), författaren till boken "Om kriget", som myntade tesen: "Kriget är politikens fortsättning med andra medel".

¹²⁵Uttrycket är hämtat från Antonio Gramscis artiklar under åren 1919-1920, som han skrev i egenskap av ideolog och inspiratör för de norditalienska fabriksarbetarnas rörelse.

¹²⁶Se intervjun med Toussaint, cit. ovan.

¹²⁷"We have learnt, in our cultural setting, to classify behaviour into 'means' and 'ends', and if we go on defining ends as separate from means and apply the social sciences as crudely instrumental means, using the recipes of science to manipulate people, we shall arrive at a totalitarian rather than a democratic system of life." Cit. och övers. ur artikeln "Social Planning and the Concept of Deutero-Learning", som ingår i Bateson, G.: *Steps to an Ecology of Mind*, Ballantine pocket 1972, s 160.

lärarna, forskarna och – paradexemplet – bibliotekarierna. Sådana öppningar skulle ge hela det globala civila samhället möjlighet att gå vidare.

Många av arbetarnas fackföreningar och böndernas odlarföreningar deltar i Socialt forum.⁸³⁸ Men frågan är hur länge de fortsätter att göra det, ifall inte också andra organisationer som representerar hela yrkesgrupper börjar delta.

Många deltagare i Socialt forum betonar *de sociala rörelsernas* roll. Sociala rörelser behövs naturligtvis – under förutsättning att de eftersträvar fred och jämlikhet mellan folken – men de är ofta flyktiga fenomen. Socialt forum kommer förhoppningsvis att visa sig vara av en mer bestående karaktär därför att det inför ett nytt element i det ekonomiska och politiska världssystemet.⁸³⁹

Det nuvarande politiska systemet i världen med nationalstater som verkar i konkurrerande block under en, två eller tre stormakters hegemonier, och som fortsätter att förbereda sig för krig, är ett av de största hindren, om inte det allra största hindret, för vad regeringarna med en hycklande term kallar "en hållbar utveckling". Först och främst måste den *permanenta krigsekonomin*¹²⁸ avvecklas. Redan detta innebär att en omstöpning av det globala politiska systemet och de internationella relationerna måste ske.

Det kalla kriget djupstrukturer är fortfarande på plats. Sålunda fortsätter kärnvapnen som en politisk teknologi ännu idag att skapa auktoritära underkastelserelationer, oberoende av förändringarna i de sociala systemen.¹²⁹ Massförstörelsevapnen måste bort och med dem den officiella statsläran om "absolut suveränitet".⁸⁴¹

Att skylla alla missförhållanden i världen på "kapitalismen" är inte heller särskilt klokt, hur skarp och användbar Karl Marx analys av kapitalet än må ha varit och fortfarande är. *Det militärindustriella och akademiska komplexet* kräver tillbörlig uppmärksamhet som en förklarande orsak till de många ekonomiska, politiska, sociala och kulturella problemen och inte minst till miljöproblemen. Det begreppet fördes inte fram av kapitalismforskaren Karl Marx utan det myntades som bekant av president Dwight D. Eisenhower då han höll avskedstal till den amerikanska nationen år 1961 och ville varna sina landsmän om vartåt det barkade med USA.¹³⁰⁸⁴²

Det militärindustriella och akademiska komplexet beror inte enbart på kapitalismen. T.o.m. under det kalla krigets allra isigaste år fortsatte USA:s och Sovjets militärindustriella och akademiska komplex inte bara att påverka och betinga varandra på otaliga sätt, utan rentav att göra affärer direkt med varandra.¹³¹ Den sino-sovjetiska konflikten,⁸⁴³

¹²⁸Seymour S. Melman har myntat uttrycket "permanent krigsekonomi". Se t.ex. Melman, S.: "In the Grip of a Permanent War Economy", Counter Punch, 15 mars 2003.

¹²⁹Formuleringen bygger på en mening, som freds- och konfliktforskaren Raimo Väyrynen skrev i slutet av 1980-talet: "... nuclear weapons form, from the point of view of their ultimate nature, political technology, in such a way that they create similar authoritarian and submissive relations regardless of the social system"; jfr Väyrynen, R: "Arms Race: Theory and Action", i Harle, V & Sivonen, P: Europe in Transition. Politics and Nuclear Security (London och New York 1989), s. 23, not 7.

¹³⁰Begreppet utreds närmare t. ex. i Turse, Nick: *The Complex. How the Military Invades Our Everyday Life.*, a.a.

¹³¹Fackföreningsekonomen Charles Levinson skrev om detta i sin bok "Vodka-Cola"(1979) och förutspådde vad han kallade "en hybridisering och konsolidering av de värsta egenskaperna hos båda samhällssystemen".

som pågick i årtionden (ca 1960-1989) och som alltid hade en militär underton, var ett annat tydligt belegg för åsikten, att nedmonteringen av världens militärindustriella och akademiska komplex inte vore garanterad även om alla länder i världen övergick från kapitalistiska till socialistiska samhällssystem.

Nedrustningsprincipen är säkerligen inte främmande för deltagarna i Socialt forum, men den har tagits för självklar. Den behöver lyftas fram, och desto mer så ju längre det lider med finanskapitalismens och nyliberalismens kriser. Avväpna alltså gärna finansmarknaderna, men kräv först och främst ett avskaffande av massförstörelsevapnen och den permanenta krigsekonomin.

□ □ □

"Den största utmaningen för WSF:s arrangörer består inte i att definiera ett nytt och och bättre innehåll med sikte på konkreta förslag, utan i att garantera att forumet fortsätter i den form det gavs – och i detta fall bestämmer medlen det mål, som skall uppnås", skrev Chico Whitaker för flera år sedan.¹³²

Det har gjorts flera mer eller mindre lyckade försök att anta denna utmaning och det har också skrivits en hel del om den. Ämnet behandlas t.ex. briljant av forskaren-aktivisten Hilde Stephansen i hennes färskas doktorsavhandling. Stephansen tar bl.a. upp *Memória Viva*-projektet och Pierre Georges med fleras insatser för att göra <Openfsm.net> till en hygglig webbplats för deltagarna i Världens sociala forum.¹³³

För min del är jag som sagt övertygad om att en mer bestående lösning på problemet med kontinuiteten skulle kunna nås ifall vi formulerade utmaningen så, att den också inbegrep världens bibliotek och bibliotekarier. Då vi en gång har startat ett socialt forum för alla världens folk borde vi också försöka grunda deras gemensamma bibliotek.

Människor, som säger "vi måste först ha skolor innan vi tänker på bibliotek", verkar ofta tro att biblioteket är en produkt av den västerländska civilisationens skolor och s.k. utveckling. Andra förefaller mena, att bibliotekstanken – eller att man betonar bibliotekets roll – är ett typiskt uttryck för eurocentrism. Men de gamla sumererna, indierna och kineserna grundade bibliotek långt före Europa fick sitt namn.

Jag tror att Socialt forum inte kommer att gå vidare innan det skapar bestående förbindelser med bibliotekariernas organisationer och biblioteken. Jag tror dessutom att bibliotekarierna behöver ta upp Socialt forums ärende för att vidareutveckla sitt yrke. Bibliotekarierna är kallade att bli de mellanfolkliga samtalens tillrättaläggare (*facilitators*).

Floppen i Dakar 2011

WSF i Dakar 2011 arrangerades på Cheikh Anta Diop-universitetets campusområde

¹³²"In fact, the biggest challenge for the organizers of the World Social Forum does not consist in defining new and better contents that could lead to even more concrete proposals, but to guarantee the continuity of the form the Forum was given – a case in which the means are determinant for the aim to be reached", se *Towards a New Politics...*, anført arbejde s. 138.

¹³³Se Stephansen: <Making Global Publics?>, a.a., ss. 140-169. Här nämns också i förbigående projekt WSF Library.

i den senegalesiska huvudstadens natursköna utkant nära oceanens strand. Mitt i området står universitetets moderna och snygga biblioteksbyggnad, som automatiskt också kom att fungera som WSF-evenemangets centrum. Under WSF-evenemanget möttes varje dag ett trettiotal bibliotekarier i ett av bibliotekets mötesrum i akt och mening att fortsätta *The WSF Library Project*, som hade fötts på idéplanet under WSF i Mumbai år 2004 och kommit igång med sin egen MediaWiki-server på internet under WSF i Nairobi 2007.¹³⁴ De flesta av bibliotekarierna, vilkas verksamhet under dessa dagar samordnades av Mandiaye Ndiaye (chef för avdelningarna för engelskspråkig och arabisk litteratur), hörde till universitetsbibliotekets egen personal, men några hade också ankommit från Elfenbenskusten, Mali, Kenya och Uganda. Till hjälp i dokumenteringsarbetet hade bibliotekarierna också inkallat ett tjugotal studerande vid *Ecole de Bibliothécaires, Archivistes et Documentalistes* (EBAD), universitetets institution för informationsvetenskap. Med i gruppen var dessutom Huub Sanders från *International Institute of Social History* (IISH) i Amsterdam, ett av världens största arkiv om sociala rörelser, samt undertecknad.

Universitetsbibliotekets föreståndare, Mariétou Diop, deltog i mån av möjlighet också i vår verksamhet under WSF i Dakar och hade antagligen deltagit ännu aktivare om hon inte hade haft fullt upp med...att improvisera lösningar på WSF-arrangörernas praktiska problem med utrymmen, presskonferenser osv. 853

Trots mina och andras bemödanden förlöpte inte kontakten och samarbetet mellan WSF-evenemangets arrangörer och bibliotekarierna i projekt WSF Library i Dakar som de skulle, vilket bidrog till att dokumenteringen misslyckades. Vi placerade t.ex. stora insamlingsboxar för broschyrer, utskrifter av föreläsningar, programblad osv. vid huvudingången till universitetsbiblioteket, som alla WSF-deltagare passerade (inte minst för att registreringen av deltagare i WSF skedde där), men eftersom arrangörskommittén inte vidareförmedlade vår information om dokumenteringsprojektet brydde sig knappast någon om att lämna in något i boxarna.¹³⁵ 854

Bibliotekariernas misslyckande med dokumenteringen i Dakar hade också en annan omedelbar och avgörande orsak. Evenemangets program gav nämligen antingen felaktiga uppgifter eller inga uppgifter alls om var (i vilka salar och utrymmen) konferenserna, seminarierna och mötena skulle äga rum. Detta ledde naturligtvis till att en massa deltagare irrade omkring på campusområdet utan mål och mening, ifall de inte lyckades organisera improviserade möten och diskussioner på gräsmattorna eller i utrymmen som råkade stå tomma. I den mån korrekt information om tider och platser trots allt stod att finna visade det sig vanligen, att salarna och utrymmena redan var upptagna... av studenter och föreläsare som följde universitetets normala studieplan! Detta sades bero på att universitetets tidigare rektor hade avgått och fått en ny efterträdare några dagar innan evenemangets började. Därmed skulle alla avtal som arrangörerna hade gjort med 855

¹³⁴MediaWiki är en fri och öppen mjukvara som bland annat används av Wikimedia Foundation som "motor" i Wikipedia.

¹³⁵Under Socialt forum i USA i Atlanta år 2007, lyckades några bibliotekarier och biblioteksaktivister inklusive undertecknad på detta sätt samla in en hel del material, som sedan deponerades i ett socialhistoriskt arkiv, The Labadie Collection, vid universitetet i Michigan. Arkivets kurator Julie Herrada har personligen deltagit i Projekt WSF Library. Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek i Stockholm fick på motsvarande sätt in en del material från Europeiskt socialt forum i Malmö 2008.

universitetet plötsligt ha upphävts. Huruvida detta verkligen var kaosets huvudorsak är fortfarande oklart för undertecknad.¹³⁶

Nästa gång i Tunis 2013 och i Sarajevo 2014

856

Världens sociala forum hålls nästa gång i Tunisiens huvudstad den 26-30 mars 2013. (Uppgiften uppdaterad 12.10.2012.)

857

Det finns också planer på ett tematiskt WSF mot krig och militarism i Sarajevo år 2014, hundra år efter första världskrigets utbrott. Det gäller att se till att detta blir av och att det resulterar i ett uppsving för freds- och nedrustningsrörelsen!

858

Den arabiska våren, Occupy Wall Street-rörelsen och proteströrelserna mot lönestopp och nedskärningar i EU-länderna kan inte ersätta Världens sociala forum. Tvärtom. Sådana sociala rörelse bara ökar behovet av detta öppna rum för medborgarnas samtal på globalplanet.

859

¹³⁶Många deltagare har kritiserat arrangemangen av WSF i Dakar. Se t ex Susan Georges brev 30.4.2011 "To the Evaluation Team" (till utvärderingsteamet). Brevet kan läsas via <<http://nigdwp.kaapeli.fi/?p=87>>.

IV ÄRVA OCH FÖRVALTA INTERNET

860

Internet behöver sina egna bibliotekarier för att sköta till exempel katalogen över IP-numren och domännamnen. Detta är en uppgift för äkta, kosmopolitiskt tänkande bibliotekarier, inte för regerings- eller företagstjänstemän som får röster eller bonus för att sätta det egna landets eller den egna firmans intresse i första rummet, eller teknokrater som villigt tjänar vilka intressen som helst bara de får höga löner och möjlighet att sola sig i maktens glans.

861

□ □ □

862

Antag, att tjänsten som chef för din kommuns informationsförvaltning har lediganslagits och utannonserats. På finska har denna nya kommunala befattning kommit att få heta "tietohallintopäällikkö". I Sverige kallas motsvarande kommunala jobb "IT-chef" och tycks således vara vikt för en teknokrat. Jag hoppas att det har framgått vad jag menar om denna viktiga ledande befattning och vem jag anser att borde inneha den. Rätt gissat, den jag tänkte på är naturligtvis... bibliotekarien.

863

Om *multistakeholder*-arrangemang

Har ej tidigare publicerats.

Förberedelserna av Förenta Nationernas toppmöte om informationssamhället (*World Summit on Information Society*, WSIS¹³⁷) var en vidlyftig historia. Den första huvudsessionen hölls år 2003 i Genève, säte för Internationella teleunionen (ITU), som getts arrangörsuppdraget. Andra sessionen anordnades år 2005 i Tunis, vilket väckte vissa protester, eftersom de politiska förhållandena i Tunisien inte precis motsvarade de förväntningar om mer demokrati och öppenhet, som många ställde och ställer på informationssamhället. Å andra sidan avsåg valet av mötesplats att flytta diskussionens tyngdpunkt till frågan om "den digitala klyftan" mellan Nord och Syd. Toppmötet skulle framför allt dryfta olika sätt att överbrygga detta nya utvecklingsgap.

I bakgrunden lurade dock en annan minst lika besvärlig frågeställning. Vad betyder internet för de internationella relationernas vidare utveckling? Vem eller vilka har eller bör ha rätt att bestämma över internetutvecklingen? Ska nationalstaterna ha suverän bestämmanderätt? Hur ska internet förvaltas? Från och med WSIS-mötena står frågan om förvaltningen av internet, *internet governance*, på världspolitikens agenda. Det är inte svårt att urskilja vissa skillnader i stormaktsdiplomaternas retorik. Men i grunden är det fråga om ett slags skuggboxning mellan parter, som dessutom inte utgör matchens egentliga kontrahenter. Uppvärmningsrundor, kunde man kanske kalla de officiella regeringarnas förhandlingar om förvaltningen av internet.

Under WSIS session i Tunis 2005 etablerades *Internet Governance Forum* IGF. Men vem har hört talas om IGF? Vad väntar man sig av IGF:s sjunde årliga möte, som, när detta skrivs, ska hållas i Baku 6-9 november år 2012 på temat "Internetförvaltning för en hållbar mänsklig, ekonomisk och social utveckling"?

Vem, utom kanske nationalstaternas regeringar själva, tror att just de bör handha förvaltningen av internet?

Ingen, såvitt jag vet. Det är antagligen därför man i detta sammanhang pratar så mycket om *multistakeholder*. Ordet betyder att en hel mängd olika intressenter (som har olika *stakes*, dvs. något att vinna eller förlora) ska försöka samsas.

Med *multistakeholder*-arrangemang förhåller det sig så att de är nödlösningar, och som sådana förmodligen nödvändiga. Men i längden är en nödlösning lika fullt en ohållbar lösning. Det är kanske möjligt att förena frihet med ordning. Åtminstone måste vi hoppas det, hur pessimistiska vi än är. Men det går inte att förena samarbetsnätverket internet med antagonistiska militärblock, ledda av stormakter, som hotar varandra med ömsesidig förintelse. Man kan inte heller stänga in ett världsomspännande digitalt system för effektiv informationsöverföring i TRIPS och GATS,¹³⁸ som stipulerar att

¹³⁷ FN:s toppkonferens om informationssamhället och dess uppföljning dokumenteras bl.a. på konferensens egen webbplats <<http://www.itu.int/wsiss>>

¹³⁸ Världshandelsorganisationen WTO:s avtal om handelrelaterade aspekter på intellektuella egendom (TRIPS) respektive avtal om tjänstehandel (GATS).

information och informationstjänster är någonting (handelsvaror), som bör ägas och kontrolleras av multinationella bolag.

Beteckningen multinationella bolag hänger fö ihop med multistakeholder-arrangemang och detta inte bara på ett rent verbalt plan. Dessa bolag har fått alltför stor makt, inte minst genom att på olika smarta och effektiva sätt utnyttja IT och internet som konkurrensmedel. Följaktligen är deras inflytande ofta avgörande i olika fora som förses med det förskönande multistakeholder-benämningen. Beteckningen 'multinationell' är inte heller helt korrekt, eftersom företagen och bolagen trots allt är hårt bundna till och underordnade politiska makter.

872

Och de politiska makterna är fortfarande statsegoistiska, varmed jag avser att de konsekvent sätter den egna statens intresse framför hela mänsklighetens intresse. Att också de till synes mest välvilliga representanterna för dessa makter känner, att de tyvärr *måste göra så* förklarade till exempel president Barack Obama mycket elokvent i Oslo år 2009, i samband med att han fick motta Nobels fredspris.¹³⁹

Det mer korrekta namnet på nutidens stora och gränsöverskridande affärskorporationer (bankerna inte att förglömma) är *transnationella bolag*. Nåväl, internet är också transnationellt. Men i motsats till dessa ekonomiskt-korporativa organisationer¹⁴⁰ tenderar internet att lösgöra sig ur statens grepp och bli *kosmopolitiskt* i Immanuel Kants mening av ordet. I sitt filosofiska utkast "Om den eviga freden" år 1795 påpekade filosofen i Königsberg bland annat, att stående härar (*miles perpetuus*) med tiden helt ska försvinna, ty "de hotar nämligen oupphörligen andra stater med krig genom att ständigt vara rustade".¹⁴¹

874

Men i dagens värld tror USA-ledarna uppenbarligen att arméerna och massförintelsevapnen kommer att kunna avskaffas först när deras land har uppnått *full spectrum dominance*.¹⁴² . Eftersom USA och amerikanerna trots sin unika maktställning idag ändå bara utgör en liten del av jorden och dess befolkning, förefaller emellertid den mer realistiska lösningen (såvida inte de militanta staterna hinner göra slut på människosläktet medelst atomkrig) bestå i att internetanvändarna med tiden skapar en ny maktbalans i världen, som innebär att imperier och stormakter typ NATO-USA tvingas överge åtminstone en del av sina ambitioner på världsherravälde.

Varför? Därför att ingen enskild person eller stat har eller kommer att ha den informationella makten.

876

I sin bok *Internet Governance* (http://en.wikibooks.org/wiki/Internet_Governance) tilldelar Akash Kapur inte biblioteken någon roll i styrningen/förvaltningen av internet. Bland de otaliga

877

¹³⁹ Jfr "Tal av Barack Obama vid mottagandet av Nobels fredspris i Oslo 10 december 2009" (Wikisource)

¹⁴⁰ Uttrycket "ekonomiskt-korporativ" (*economico-corporativo*) är taget ur Antonio Gramscis *Quaderni del carcere*, häften, i vilka han gjorde anteckningar under sitt långa fängelsestraff.

¹⁴¹ Kant, I.: "Om den eviga freden. Ett filosofiskt utkast", översatt och försedd med en inledande essä om fredstanken i Europa av Alf W Johansson. Norstedts Akademiska förlag 2005 s 50.

¹⁴² Begreppet 'full spectrum dominance', eller 'full-spectrum superiority' uttrycker det amerikanska militär-industriellt-akademiska komplexets officiella målsättning. Det står för en strävan till globalt herravälde över hela spektret av militära medel till lands, till havs och i rymden. Dessa begrepp genomsyrar f.ö. också en god del av dagens masskultur, jfr Turse, Nick: *The Complex*, a.a. s 117-125.

organisationer som är involverade i *internet governance* nämns inte ens biblioteksförningarnas internationella paraplyorganisation IFLA.

Teknikerna och tjänstemännen vid ICANN¹⁴³ har visserligen hittills skött den stora katalogen över IP-numren och internetadresserna med hedern i behåll, men också detta för hela mänsklighetens teckenvärld viktiga register borde förvaltas och upprätthållas av bibliotekarier. I längden bör alltså ICANN-korporationen inordnas i det globala biblioteket. Förvaltningen av internet är, liksom den nukleära avrustningen, en av de stora och aktuella världsfrågor, som endast kan lösas genom att staterna (inklusive stormakterna) ger upp en del av sin "absoluta suveränitet". Ty bakom detta begrepp gömmer sig den absoluta statsegoismen och imperialismen. Antingen tar massförintelsevapnen och internet kål på dessa obsoleta fenomen eller så utplånar kriget och miljöförstörelsen vårt släkte.

I något skede, snart, måste med andra ord bibliotekarierna ta sig själva i kragen och göra klart för regeringarna var skåpet ska stå i mänsklighetens nya internetbaserade bibliotek.

¹⁴³Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (<<http://www.icann.org/>>).

Uppfann WSIS hjulet på nytt?

880

Ett debattinlägg i Hbl i november 2003. Jag har förkortat texten och ändrat tempus till imperfektum.

881

Finlands regering deltog genom ambassadör Asko Numminen och andra diplomater aktivt i de intensiva förhandlingar som fördes i syfte att ta fram en universell principdeklaration om informationssamhället och ett handlingsprogram för dess införande. President Tarja Halonen fick genom lottdragning taltur genast i början av WSIS-konferensens första session i Genève.

882

Formellt tog Internationella teleunionen (ITU) initiativet till toppkonferensen.

883

Telekommunikation är naturligtvis ett av informationssamhällets särdrag. Det kan inte förnekas. Men om den här aspekten betonas alltför starkt kommer hela diskussionen om informationssamhället lätt att domineras av mer eller mindre ingenjörsmässiga synpunkter. Den kommer i så fall främst att handla om informationsteknologi. Vad blir det då av samhällsdiskussionen, där de centrala frågorna handlar om rättigheter, skyldigheter, demokrati, jämlikhet och mänsklig utveckling? I vilken mån kommer man då att beakta de icke-tekniska betydelserna av ordet kommunikation som innefattar *med-delandet* av känslor, upplevelser, erfarenheter och insikter? Och kommer man att fästa vederbörlig uppmärksamhet vid den informationsteknologi, som föregick den nuvarande digitala epoken – t ex dagstidningar, rund- och lokalradio samt böcker och bibliotek?

884

Det förtjänar också påpekas, att "telekommunikation" i grund och botten är någonting betydligt mer omfattande än man vanligen vill inse. Också skrivteknologin, kort sagt skriften, är när allt kommer omkring en form av telekommunikation. Telekommunikation betyder "långdistans-med-delanden" och detta är ju onekligen också vad skrift (brev, böcker, tidningar mm) är. Men en stor del av mänskligheten – en femtedel, en fjärdedel, en tredjedel? – är som bekant inte läs- och skrivkunnig. Varför förhåller det sig så och i vilken utsträckning borde WSIS handla om att lösa även detta problem?

885

När vi bryter oss ut ur det rådande, snävt teknokratiska perspektivet på telekommunikationen och informationssamhället inställer sig också andra viktiga frågor. Vilken roll spelar författare, journalister, lärare och bibliotekarier i diskussionen om informationssamhället? Dessa grupper är ju, var och en på sitt sätt, specialister både på "information" och "kommunikation". Och inte bara det. Ett samhälle utan dessa gruppers medverkan är visserligen tänkbart, men det är i så fall inget demokratiskt samhälle och förvisso inte heller något informationssamhälle.

886

Bibliotekarierna är renodlade informationsspecialister.¹⁴⁴ Därför tillmäter undertecknad, trots att jag inte själv är bibliotekarie till yrket, IFLA:s inlägg i debatten på WSIS en särskilt stor betydelse.

887

¹⁴⁴Tillägg 2012: Informationsspecialist är ett av de många namn som bibliotekarierna själva har velat ge åt sitt yrke. Med åren har jag blivit mer skeptisk, inte till olika specialisters och experters nyttovärde, men till deras allmänna trovärdighet. Numera framhåller jag gärna, att riktiga yrkesbibliotekarier, förutom att de behöver specialkunskaper som gör dem till informationsspecialister, är och bör förbli *generalister*.

Ordförandeskapet i bibliotekariernas internationella paraplyorganisation *International Federation of Library Associations and Institutions* (IFLA) innehades under förberedelserna av WSIS av Kay Raseroka, universitetsbibliotekarie i Botswana. Under ett besök i Finland berättade Kay Raseroka för mig om hur hon och andra representanter för IFLA och IFLA:s medlemsorganisationer (däribland inte minst Finlands biblioteksförning) lobbade intensivt i Genève för att få med något av bibliotekariernas syn på informationssamhället i WSIS-deklarationen. Bibliotekariernas ansträngningar ledde också till att biblioteken fick ett omnämnande i slutdokumentet. 888

Under förberedelserna av WSIS lade IFLA fram sin syn på informationssamhället i några läsvärda dokument.¹⁴⁵ Här är en av IFLA:s synpunkter: 889

"Vi ber er vänligen att inte slösa resurser på att uppfinna hjulet på nytt medan ni ignorerar den befintliga infrastrukturen. Anslå i stället måttliga medel på existerande nätverk, till exempel på biblioteken. Bibliotekarierna med sina färdigheter, sin entusiasm och sitt engagemang kommer inte att göra er besvikna". 890

¹⁴⁵Se <<http://www.ifla.org/en/node/725>>, nerladdad 17.5.2012.

Om försvar av biblioteket, civilsamhällets sista utpost mot medvetandeindustrin

891

Utdrag ur artikeln <"Om biblioteksmakt som om Montesquieu fortfarande hade någon betydelse i informationssamhället">, ad lucem 1999.

892

Som offentlig institution och serviceform i samhället står biblioteket inte lika starkt idag som under välfärdsstatens epok. Dagens makthavare betraktar information först och främst som en handelsvara. Ifall detta synsätt förblir förhärskande kommer de nuvarande biblioteken småningom att ersättas med kommersiella och byråkratiska strukturer, hur ivrigt man än i officiella sammanhang intygar att så inte kommer att ske.

893

Boken, tidskriften och tidningen har sina styckpriser men läsandet som sådant faktureras tillsvdare inte. Precis på den här punkten ska vi vara vara beredda på obehagliga överraskningar. Tusentals affärsmän världen runt ser dollartecken i de kommersiella möjligheter som digitaliseringen av ordet medför. Tusen och åter tusen politiker och jurister gör allt för att dessa affärsmän ska få fakturera oss stackars läsare per minut och per databit.

894

Biblioteket är en av civilsamhällets sista utposter mot medvetandeindustrin. Frågan lyder: hur försvara den lokalt förankrade kulturinstitutionen, biblioteket, mot den globala IT-kapitalismen?

895

Fatta grepp om IT och internet, forma och använd dessa nya verktyg på sätt som trotsar dagens trender. En rad medborgarorganisationer (Jordens Vänner, Amnesty, Greenpeace etc.) och -rörelser (mot MAI-avtalet, för ett förbud mot minor, för Tobin-skatt etc.) har under 1990-talet¹⁴⁶ faktiskt förmått organisera och synliggöra något av en global opposition mot den globaliserade makten.

896

Bibliotekarierna har faktiskt inte heller varit sena att tillämpa IT och internet. Under de senaste fem åren [1994-1999] har de allmänna biblioteken i Finland lyckats inkorporera internet i bibliotekarieprofessionen och i biblioteksbesökarnas vardag; samtidigt har också presentationen av böcker, skivor, videor mm. via webben vidareutvecklats och utlåningen ökat.

897

Men när förändringarna är av sådan vidd och försiggår i ett sådant tempo som idag behövs det också djärvt och offensivt nytänkande om biblioteket som institution. Borde oppositionen i informationssamhället se över den traditionella maktfördelningsläran och kräva att en del av den politiska makten i samhället överförs till biblioteket?

898

¹⁴⁶Tillägg 2012: samt under 2000- och 2010-talen; jfr t ex Attac, Reclaim the Streets, Världens sociala forum, "Den arabiska våren", Occupy Wall Street och de spanska Indignados. Tilläggsfråga: Står biblioteket starkare idag, tretton år senare? Vilka statsmakter är mäktigare idag än de var år 1999?

Vad bör inte göras?

Ej tidigare publicerad. Skriven i september 2012.

En brittisk intellektuell, Steven Lukes, påpekade i inledningen till sin bok *Marxism and Morality* (1985), att Lenin nog hade skrivit "Vad bör göras?" men glömt att tala om vad som inte borde göras.

Ifall bibliotekarierna successivt övertar ansvaret för styrningen av internetutvecklingen (*internet governance*)¹⁴⁷ kommer internet och biblioteket med tiden att i allt högre grad framstå såsom en och samma föränderliga och växande institution. Detta väcker frågan om vad förvaltandet av internet bör gå ut på och, kanske framför allt, vad det *inte* bör innebära.

Förvaltningen av nätet består dels av sådana uppgifter, som är typiska för skötseln av ett bibliotek, nämligen att bevara, hålla ordning på, komplettera och sprida information.

Med bevarandet av informationen på nätet har det hittills varit lite si och så, just därför att uppgiften inte sköts av biblioteksinstitutionen utan av mer eller mindre privata företagare. Här förtjänar den amerikanska privatpersonen Brewster Kahle och Archive.org, som Kahle förestår, ett positivt omnämnande.

Vad sedan uppgiften att hålla ordning på informationen beträffar, är det i praktiken klokt att utgå ifrån två olika tolkningar av ordet information: a) den informationsteoretiska och/eller cybernetiska tolkningen, enligt vilken "information är en skillnad som gör skillnad" (Gregory Bateson); b) den semantiska och/eller humanistiska tolkningen, enligt vilken information är allting som har mening för en människa. I princip strider dessa två tolkningar inte mot varandra. Däremot erbjuder de två skilda vägar att närma sig en och samma sak. Som informationsspecialister närmar sig bibliotekarierna i praktiken mycket ofta informationen i biblioteket ur a-perspektivet, vilket innebär att bortse från innehållet, meningen. Men eftersom bibliotekarien också är en generalist, vars uppgift består i att hjälpa sina medmänniskor att hitta den skillnad som gör skillnad och/eller den mening som ger mening, måste bibliotekarien ständigt hålla bägge synvinklarna (a och b) för ögonen. Detta gäller i hög grad även då bibliotekarien också åtar sig uppgiften att "förbättra samhället genom att underlätta skapandet av ny kunskap" (R. David Lankes).¹⁴⁸

I a-perspektivet är internetkatalogen över namn och nummer, som tillsvidare handhas av ICANN, särskilt betydelsefull. Kan man tänka sig att denna katalog småningom blir mindre viktig? Det tror jag inte, eftersom hela vitsen med att använda datorer och internet består i att reducera informationen till "skillnader som gör skillnad", dvs. till ändlösa rader av ettor och nollor (antingen ett eller noll). Men för att också vi människor ska begripa dessa små skillnader, som datorerna så underbart väl "förstår", måste den digitala informationen lustigt nog översättas till vad GH von Wright i sin definition av "tankeförmåga" kallade "språket".¹⁴⁹ I annat fall förblir den meningslös.

¹⁴⁷ Låt vara att *internet governance* säkert också i fortsättningen bör ske inom ramen för olika mer eller mindre utpräglade *multistakeholder*-arrangemang.

¹⁴⁸ Jfr "En atlas för det nya biblioteket".

¹⁴⁹ Se "Det händer något i biblioteket" ovan.

Vad en bibliotekarie inte bör göra och inte heller behöver göra är att försöka påtvinga sin medmänniska sin mening. Det finns dock frågor där bibliotekarien bör välja sida. Jag kommer i skrivande stund på två sådana frågor, av vilka jag har nämnt den första: bibliotekarierna i alla länder borde öppet och energiskt ta ställning för såväl ensidig (unilateral) nukleär nedrustning som ett allmänt (multilateralt) avskaffande av massförintelsevapnen och se till att detta blir biblioteksförningens policy, oberoende av land eller regering. I EU-länderna vore det således inte minst bibliotekariernas sak att kräva en denuklearisering av Europa. Den andra frågan gäller förvaltningen av internet. Denna bör i längden skötas av yrkesbibliotekarier och integreras i biblioteksinstitutionen. På denna punkt, liksom beträffande den nukleära avrustningen, råkar bibliotekarien kanske tidvis i konflikt med sitt lands regering och myndigheter, men den konflikten måste tas.

I vilken mån *behöver* den meningsfulla informationen (informationen betraktad ur b-synvinkeln) på internet förvaltas? Eftersom internet i mycket stor utsträckning styr sig självt krävs endast ett minimum av förvaltning.

Den italienska bibliotekarien Riccardo Ridi har formulerat en egen version (i stil med Timo Kuronens¹⁵⁰) av Ranganathans biblioteksvetenskapliga lagar där nätets knutpunkter fått ersätta böckerna. Ridis "lagar" kan eventuellt tjäna som en utgångspunkt för internetbibliotekariens arbete:

1. knutpunkterna finns till för att läsas, genomsökas och skrivas 910
2. varje användare sin sökväg 911
3. varje sökväg sin användare 912
4. skapa så direkta länkar som möjligt 913
5. biblioteket är en växande hypertext¹⁵¹ 914

¹⁵⁰Kuronen, Timo: *Kansalaiskeskustelun edellytykset ja mahdollisuudet tietoverkkojen aikakaudella*, a.a.

¹⁵¹Cit och översatt enl. Ridi, R: «La biblioteca come ipertesto. Verso l'integrazione dei servizi e dei documenti» (28.8.2012)

Bibliotekskraft – det ordet gillar jag!

Först publicerad i Nya Argus 11/12 2011.

Föreställningar om framtidens bibliotek

Biblioteket är en politisk kraft. För att undvika att stöta mig med människor som kanske vill hålla politiken på avstånd borde jag kanske nöja mig med att kalla biblioteket för en samhällskraft. Men kan man föreställa sig en samhällelig kraft, som inte samtidigt uppvisar politisk styrka?

Nedan ska jag presentera några idéer, som jag på arrangörernas uppmaning lade fram under ett seminarium om bibliotekens framtid.¹⁵² Tidpunkten för seminariet, oktober 2011, sammanfaller med någonting som skedde i min hemby Isnäs (numera räknad som "stadsdel" i Lovisa): grundandet av Pernå skärgårdsnät. Om det inte rörde sig om fibernät skulle jag förbigå denna händelse med tystnad. Men eftersom fibernätet¹⁵³ är någonting annat och förmer än de övriga fysiska datanäten är händelsen högst signifikativ.

Min uppgift på det ovannämnda seminariet var att inleda ett samtal om hur vi föreställer oss framtidens bibliotek. Det första jag då ville säga var, att jag tror biblioteket i framtiden kommer att äga och driva det fysiska datanätet, vilket på vårt nuvarande tekniska utvecklingsstadium innebär ett fibernät. Till de som har förklarat varför fibernätet är viktigt hör inte minst Nisse Husberg, som har varvat sin forskarinsats inom området telekommunikationsteknik vid Tekniska högskolan med jordbruk på farsgården i Hindersby i Lapträsk. Vidare är Hindersby fibernät (där Husberg själv är primus motor) ett känt exempel på att invånarna i demokratisk anda tar saken i egna händer. Just detta håller förhoppningsvis också på att ske också i min näromgivning nämligen att medborgarna själva drar fibernätet till sina hem i stället för att förgäves vänta på att staten, staden/kommunen eller teleoperatörerna ska göra det.

Innan jag spikade tesen om bibliotekets framtida roll som fibernätsförvaltare och -operatör var jag dock tvungen att förklara ett i mitt tycke grundläggande förhållande mellan biblioteket och de övriga delarna av samhällets helhet. Jag började då med att framhålla min önskan om att få vara medlem i biblioteket — en förhoppning som anknyter direkt till frågan om bibliotekets allmänna kraft eller makt i samhället. Om vi tänker oss att biblioteket ska bli mäktigare än hittills bör vi nämligen inte tveka att kalla det en organisation. Då kan det också kännas riktigare att tala om biblioteksmedlemmar än om biblioteksanvändare, för att inte tala om bibliotekskunder.¹⁵⁴

Bibliotek brukar visserligen inte uppfattas som medlemsorganisationer utan vanligen främst eller enbart som public service. Men en offentlig tjänst kan också bygga på

¹⁵²Biblioteksfackets framtidsseminarium "Kirjastoivoima olkoon kanssasi – bibliotekskraft vare med dig" hölls i universitetets lilla festsal i Helsingfors 5.10.2011.

¹⁵³Ifall ordet fibernät känns främmande föreslås läsning av artikeln "Telekommunikation" (av Nisse Husberg) i Uppslagsverket Finland (www.uppslagsverket.fi) samt artikeln "Det fiberoptiska överföringssystemet" i Wikipedia.

¹⁵⁴Ang 'medlem' i st f 'användare' eller 'bibliotekskund' har jag tagit intryck av tankegångarna i R.David Lankes Atlas of New Librarianship (MIT Press 2011)

medlemskap. Ja, som medborgare är vi ju också medlemmar i staten, förutsatt att statsformen är republik och att där råder demokrati. (Annars vore vi ju blott undersåtar.) Rättsväsendet (rättsstaten) är ett exempel på detta förhållande. Det ger ju medborgarna statsmedlemmarna möjlighet att använda sig av bl.a. domstolarnas tjänster.

Men rättsväsendet är samtidigt den dömande makten, som vi har inrättat vid sidan av de lagstiftande och verkställande makterna. Vad jag ville säga innan jag gick in på fibernätsfrågan var att biblioteket i framtiden kommer att utgöra en ytterligare, fjärde statsmakt. 923

Som en allmän premis för hur vi kan och bör föreställa oss framtidens bibliotek föreslår jag således, att vi försöker tänka oss det som en av statsmakterna, vilken har till uppgift att betjäna sina medlemmar, medborgarna.¹⁵⁵ 924

Men lika litet som vi vid det här laget vill eller ens förmår tänka oss ett vingklippt internet, som stoppas vid de enskilda staternas gränser, går det att föreställa sig ett förverkligande av den nya maktdelningen i en enskild nationalstat. Den nya informationella makten (biblioteket som en ny statsmakt) är med nödvändighet transnationell. Den inbegriper med andra ord en ny maktdelning på globalplanet.¹⁵⁶ 925

Men övergången till den nya maktdelningen måste börja någonstans — en sådan historisk förändring kan inte ske överallt samtidigt. Som européer bör vi för vår del sträva till att i vår del av världen stifta en ny grundlag, som syftar till att komplettera Montesquieus kända maktdelningslära så att denna bättre motsvarar nutidens krav och erkänner bibliotekets ställning såsom en fjärde statsmakt. 926

Om nu någon invänder, att dagens Europa i stället måste börja med att lösa sina problem med finanserna och eurovalutan så bevisar den personen bara sin egen trångsynthet. Framtidsutsikterna och den europeiska politiken bör ju ses ur ett större helhetsperspektiv, där inte minst statsformen och maktdelningen tilldelas en avgörande betydelse. 927

Varför räcker den traditionella, montesquieuska makttriaden inte längre till? Här vill jag främst peka på förändringsfaktorn internet, också för att nätet är den av samtidens stora nyheter, som omedelbarast berör biblioteket. Ja, internet inte bara "berör" biblioteket utan det är faktiskt redan en del av biblioteket (och vice versa är biblioteket faktiskt redan en del av internet). 928

Detta likhetstecken mellan internet och bibliotek kan göras begripligt genom begreppet informationsteknik (IT). Internet och bibliotek har detta gemensamt: de är informationsteknik. 929

Internetutvecklingen tvingar oss kort sagt att revidera biblioteksvetenskapens traditionella begrepp såsom 'samling' och 'dokument', för att inte tala om begreppet 'bok'. Vad kunde vara mer självklart än att biblioteket självt som begrepp och biblioteksvetenskapen, vars objekt detta begrepp är, måste revideras? 930

¹⁵⁵Jfr min essä "Gamla och nya biblioteksvisioner", Nya Argus 1-2/2010.

¹⁵⁶Om den kommande, globala demokratin, se boken av professorerna vid statsvetenskapliga fakulteten, Helsingfors universitet, Heikki Patomäki och Teivo Teivainen: A Possible World: Democratic Transformation of Global Institutions, Zed Books 2005.

Gångna tiders bibliotek existerade endast i byggnader. Och bibliotekshus av det hittillsvarande slaget kommer, det tror åtminstone jag, att behövas också i framtiden. Men också internet är någonting som vi har byggt och bygger vidare på. I internet tillkommer, så fortsätter min tankegång, biblioteket och bibliotekarierna en särskild makt, som jag hoppas att vi en gång ska begripa att konstituera. Problemet idag är att biblioteket inte ännu har intagit sin givna plats i nätet. Därför regerar bibliotekarierna tillsvidare inte över sin nya domän såsom domarena, juristerna och de rättslärda bestämmer över rättsväsendet i en republik där makten är delad. Min och många andras skräckvision är att de nutida stormakternas chefer med sina överkillvapen och sin till synes obotliga statsegoism ska få övertaget över internetutvecklingen. Vi har redan sett ansatser till mellanstatliga cyberkrig och fått uppleva många exempel på hur regeringar blandar sig i nätets fria kommunikationsformer. Men vi har också upplevt WikiLeaks, ett embryo till folkens eget underrättelseväsen, som förhoppningsvis är i färd med att klassa ut imperiernas spionorganisationer och propagandamaskinerier. Vidare har vi kunnat följa med och delta i framväxten av den flerspråkiga Wikipedia, som redan är på god väg att både kvantitativt och kvalitativt överträffa alla tidigare encyklopedier.

Outhärdlig är också tanken på att vårt nya bibliotek allt framgent skulle domineras av Google, Facebook, Amazon, Samsung och andra kapitalistiska storföretag. Dessa har redan lyckats skapa sig alltför starka maktpositioner, som behöver inskränkas, regleras och balanseras. 932

Men hur tar sig dessa tankar ut i vardagen, på lokalplanet? Jag är rädd för att de tar sig alldeles för abstrakta och avlägsna med avseende på våra omedelbara möjligheter. Det gäller först och främst att hitta trådar att börja dra i. 933

Fibernätet är, som jag ovan har antytt, en sådan förenande länk. Man må jämföra fibernätet med vattenledningen och biblioteket, som sköter om informationsförsörjningen med vattenverket eller vattenandelslaget, som ser till vattenförsörjningen. Det fiberoptiska överföringssystemet, när det väl är installerat, torde inte vara svårare att driva än ett vattenverk. 934

Fibernätet omgärdar och täcker redan stora delar av världen. Men det är inte ännu vårt nät. Vi har knappast vaknat till medvetande om fibernätets existens. 935

Lyckligtvis har vi hunnit bli nog så medvetna om internet. Men för att komma vidare behöver vi nu också ta oss an nätets och det framtida bibliotekets infrastruktur, fibernätet. 936

Omställning på fiberoptikens grund

Först publicerad i FiKT Finlands kommuntidning 6/2012.

Under internetepoken (som började ca 1995, ifall vi bortser från nätets förhistoria inom det västliga militärindustriella och akademiska komplexet) har människorna fortfarande bara hunnit börja anpassa sig till den nya historiska situation, som det för hela mänskligheten gemensamma digitala kommunikationsnätet medför.

Ta t ex begreppet "sociala medier". Uttrycker det någonting mer än en en nymornad insikt om internets inbyggda sociala dimension?

Det sociala samarbetsnätverket internet ägs varken av någon stat eller eller något enskilt affärsföretag. Fortfarande leds detta i sanning sociala medium inte heller av något lands regering. Internet har inte heller någon verkställande direktör eller president. I stället kan man alltjämt med fog påstå att internet ägs och leds av sina användare, vilkas antal numera anses uppgå till drygt 2 miljarder eller en tredjedel av jordens befolkning. Hur ska man då tolka det faktum, att nästan hälften (snart 1 miljard) av oss internetanvändare under de allra senaste åren har slutit ett slags kundavtal med det amerikanska börsbolaget Facebook, som leds av den unge miljardören Mark Zuckerberg?

Facebooks oerhörda och osannolikt snabba expansion tyder onekligen på omognad. Internetanvändarna lider av växtvärk.

Positivt är i alla fall, att Facebook hjälper hela människosläktet att upptäcka och lära sig utnyttja nätets sociala möjligheter.

Mindre positiv är däremot den tendens till en privatisering och kommersialisering av internet, som Facebook m fl ITC-jättar representerar.

Hur vill vi internetanvändare, kort sagt gemene man och vanliga kommuninvånare (i Europa anses vi utgöra ca 61 % av befolkningen) egentligen vidareutveckla detta digitala nät, som i princip är allas vår gemensamma egendom?

Som jag ser det är internet nära besläktat med det allmänna biblioteket. Båda verkar i och för sig alltför bra för att vara sanna. Tänk att det i varje finländsk stad och bygd finns ett bibliotek där den indiska matematikern Ranganathans principer har upphöjts till lag!

Böcker är till för att användas

Böcker är till för alla

Åt varje bok dess läsare

Spar läsarens tid

Ett bibliotek är en växande organism

Genom att helt enkelt byta ut ordet bok mot information, ordet läsare mot användare och, ja, ordet bibliotek mot internet får man följande tänkvärda påståenden:

Information är till för att användas

Information är till för alla

Åt varje information dess användare

Spar användarens tid

Internet är en växande organism

Ovanstående något mekaniska jämförelse uppvisar en viktig skillnad: i det första fallet verkar det enbart talas om "ett bibliotek", varmed man nog bör tänka sig närmaste lokala stadsbibliotek, medan det i det senare fallet tycks vara tal om internet i hela dess vidsträckta helhet. 950

Men poängen är, att vi också mycket väl kan välja att betrakta internet ur ett lokalt för att inte säga kommunalt perspektiv. 951

Vi inte bara kan utan vi bör också fundera på internet ur lokalsamfundets synvinkel och som kommunal informations- och kommunikationsservice. 952

Många av de kommuninvånare, kommunala planerare och beslutsfattare som i dessa dagar bygger eller vill främja utbyggnaden av optiska fibernät gör förstås också just det. 953

Det optiska fibernätet utgör ju internets och därigenom informationssamhällets tekniska infrastruktur. 954

Redan en snabb titt på EU-kommissionens digitala agenda för Europa och Finlands regerings uppföljande redogörelse "Ett produktivt och nyskapande Finland – Digital agenda för åren 2011-2020" kan dock göra vem som helst fundersam. EU:s och regeringens främsta motivering för optiska fibernät är nämligen att "utveckling av informationssamhället höjer produktiviteten". Förutom allmän "produktivitetshöjning" talas i regeringsdokumenten främst om "tillväxt", "konkurrenskraft" och om att inte "släpa efter" USA. 955

Ingenstans påpekas, att internets infrastruktur, det optiska fibernätet, bör uppfattas som ett naturligt monopol, som (i likhet med biblioteket) är gemensam, offentlig egendom. 956

Ingenting tyder heller på att den omställning av produktionen, konsumtionen och finanssystemet som måste komma står på våra beslutsfattares "digitala agenda". De predikar om konkurrens, marknadsandelar och vinstmaximering. Men säger inte ett ord om vad internet egentligen borde handla om, dvs. kommunikation, samarbete och folkupplysning. EU-kommissionen och vår regering går kort sagt på som om det digitala *samarbetsnätverket* internet aldrig hade upfunnits. 957

Det gäller att rädda internet från regeringarnas marknadsfundamentalism och ITC-jättarnas överdimensionerande inflytande. Därför ska vi bygga optiska fibernät som förblir i kommuninvånarnas eller kommunens ägo. Fiberoptiken erkänns ju allmänt vara en överlägsen teknik för informationsöverföring, så ur teknisk synvinkel är det klart motiverat att den ska tas i allmänt bruk. Men detta tekniska motiv är inte tillräckligt. I dagens läge krävs dessutom en klar samhällspolitisk riktlinje: internets infrastruktur, det optiska fibernätet, bör bli och förbli ett naturligt monopol som ägs och drivs av kommuninvånarna, gärna via biblioteket. Detta är en förutsättning för att vi, användarna, själva ska kunna påverka och fatta beslut om vårt informationssamhälles vidare öden. 958

Dystopin, skräckvisionen, är att några transnationella affärsföretag lyckas tillskansa sig ägande- och beslutsrätten över hela det digitala och sociala nätverkets infrastruktur. För övrigt: är det inte just dessa samma banker och storbolag som upphöjer produktivismen och konkurrenskraften till informationssamhällets högsta (och enda?) värden och därmed också sätter den ovannämnda officiella "digitala agendan"?

Utopin, alternativet, är uppenbarligen vad många människor i olika länder redan har börjat kalla för Omställningsrörelsen.¹⁵⁷ Det är en snabbt växande rörelse som, tro det eller inte, liknar ett folkbildningsprojekt. Eller snarare ett internationellt nätverk av lokala folkbildningsprojekt. Behovet av sådana har vuxit sig stort. Hur ska vi annars tillsammans ta reda på varför det samhälle, som vi tänker oss att ska resa sig över den fiberoptiska infrastrukturen, är socialt önskvärt? Och hur öka dess motståndskraft mot följderna av det nuvarande samhällets sammanbrott?

¹⁵⁷ **Omställningsrörelsen**, på engelska *transition movement* eller *transition towns*, på finska *siirtymäliike*, syftar till att skapa lokal motståndskraft mot konsekvenserna av finanssystemets kris genom att ta i bruk lokala valutor och genom att minska det nuvarande energi- och resursslöseriet. Filmen *In Transition 2.0*, som bygger på berättelser från omställningsrörelsen, går att skaffa via <<http://www.intransitionmovie.com/>>. Om bibliotekets roll i detta sammanhang har jag ett tidigare diskussionsinlägg i Nya Argus 11/12 2011, se artikeln "Bibliotekskraft – det ordet gillar jag!", (<<http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2011/11-12/bibliotekskraft.pdf>>).

V SAMT FÖRSÖKA FÅNGA E-BOKEN I FLYKTEN

960

961

Kanske e-böcker enbart är att betrakta såsom "textbasert råvare", för att tala med den norska samhälls- och biblioteksvetaren Tord Höivik.¹⁵⁸ Som jag ser det tillkommer uppgiften att förädla den textbaserade råvaran i så fall bibliotekarierna och läsarna själva. För att klara av uppgiften borde bibliotekarierna hädanefter inrikta sig på att dra in läsarna själva i förädlingsprocessen (*crowdsourcing*). Skolor och universitet bör spela viktiga roller i detta kollektiva kärleksarbete, en vårdande läsning, som innebär ett kollektivt knåpande med texten. Och det kommer givetvis också att behövas mera pengar från staten, dvs. investeringar i bibliotek, skolor, universitet, med mera. Men kanske inte så mycket pengar som man i första hand kunde tro. Se bara på Wikipedia!

962

¹⁵⁸"For slik det er nå, bruker staten titalls millioner i året på noe som best kan kalles en tekstbasert råvare. I oppmerksomhetsøkonomien, der det vrirler av tekster og tilbud, må vi spørre: Hvordan kan denne råvaren foredles til en vare med høy verdi for brukerne?", Cit. enl. intervjun med Tord Höivik i Klassekampen 25.9.2009.

Svaret är ja

Utdrag ur ett inlägg om e-böcker under evenemanget "Möten i november", arrangerat av Läscentrum och RötterRösterRum i Aktia-salen (Helsingfors) 10-11 november år 2000.

– Svaret är ja!

Men vilken är frågan?

Frågan lyder:

– Ska vi ha e-böcker?

Om vi använder filosofen Humes så kallade giljotin på det lilla ordet "ska", så får vi två tolkningar av frågan.

Den första versionen låter såhär:

– Är det sannolikt att vi kommer att ha e-böcker?

Och den andra versionen lyder såhär:

– Bör vi ha e-böcker?

På bägge frågorna svarar jag ja.

Vi har haft e-böcker sedan början av 1970-talet. I början av 1990-talet hade vi redan hundratals e-böcker.¹⁵⁹

Med webben kom i mitten av 90-talet ytterligare många tusen e-böcker – t.ex. böcker av filosofen Hume, som jag har med mig här i "Biblo".¹⁶⁰ Om en liten tid kommer vi att ha miljoner e-böcker¹⁶¹

(...)

Vi *bör* också ha e-böcker. Detta följer av att vi *bör* ha böcker.

Det är visserligen inte bevisat att vi blir bättre människor genom att läsa böcker eller, för den delen, genom att skriva böcker. Vi bevarar icke desto mindre tron och hoppet på att det förhåller sig så.

Om nu boken som sådan är en bra sak, är då inte e-boken det också? Eller är e-boken rentav snäppet bättre, eftersom den är så oerhört behändig och billig [att kopiera] i jämförelse med den tryckta boken?

– Svaret är ja!

(...)

¹⁵⁹Jfr min <Intervju med Michael S. Hart, Projekt Gutenbergs grundare>, i Kontur nr 2/92.

¹⁶⁰Tillägg 2012: Biblo var ca år 2000 den snygga minstingen i Fujitsus LifeBook-serie av bärbara datorer. Jag tolkade naivt beteckningen "LifeBook" som att här var en dator som skulle räcka för resten av livet. Nu skräpar LifeBook på vinden. Och sedan? Jo, de "gamla" datorerna skeppas till Västafrika där de främst skapar miljöproblem. I framtiden kommer kanske en persondator att kunna tjäna sin ägare livet ut, låt vara att en eller annan sliten eller trasig modul möjligen måste bytas med åren.

¹⁶¹Tillägg 2012: Det har vi redan, sedan flera år. Och vad sker med "gamla" e-böcker? Till vilka hamnar kommer de att skeppas?

Kejsaren själv [Microsoft] började prata om e-böcker vid början av det här året. Det är därför det pratas mer än vanligt om e-böcker i år. 981

(...)

Diskussioner om e-boken utmynnar mycket riktigt i frågor om egendom och särskilt då intellektuell egendom (intellectual property). 982

Frågorna om intellektuell egendom är egentligen frågor om politisk makt; i informationssamhället bör biblioteket få ökad makt, bland annat makt att avgöra en rad frågor som sammanhänger med intellektuell egendom. 983

Vem äger det vi läser?

Först publicerad i Hufvudstadsbladet 20.3.2001.

Ett välkänt bokförlag startar försäljning av e-böcker, berättar Hbl den 8 mars [2001].

Artikeln nämner en e-bok av en levande författare som jag beundrar: *Livläkarens besök*, av Per Olov Enquist. Sålunda slår jag upp webbsidan och letar fram det ifrågavarande verket, varvid min blick faller på följande meddelande:

"Våra böcker publiceras i kopieringsskyddat Microsoft Readerformat, ett format som kräver att du laddar ner och installerar Microsoft Reader (om du inte redan har det på din PC) innan du handlar. Du måste också aktivera din Microsoft Reader, genom att registrera ett Microsoft Passport, innan du laddar ner böckerna. Kopieringsskyddet gör att den bok du köper endast kan läsas på den dator där du laddade ner den".

Denna lilla text säger rätt mycket om litteraturens eller åtminstone om läsandets villkor. Ska ett pass, som utfärdas av ett mjukvarumonopol ersätta bibliotekskortet när biblioteket flyttar till internet?

Microsoft och därmed allierade bokförlag utformar avsiktligt sina e-böcker så att ett exemplar kan läsas på en och endast en dator. Vad händer om läsaren vill låna boken åt en god vän eller familjemedlem? Svar: vi får helt enkelt inte längre låna böcker åt varandra. För att få läsa boken nödgas var och en köpa sig sitt eget exemplar samt Windows 98 eller högre.

Denna lilla olägenhet försvinner först om det blir lika naturligt att låna datorer som det i dag är att låna böcker.

Men man kan inte heller göra utskrifter på papper från e-bokprogrammet Microsoft Reader. Ifall någon datorkunnig läsare till äventyrs hittar på något sätt att överskrida ovannämnda tekniska hinder, då kan förläggarens och mjukvarubolagets advokater antagligen få honom dömd i rätten för brott mot lagen om upphovsrätt.

EUs direktiv om copyright, som Europaparlamentet nyligen godkände i en andra, definitiv omröstning (14.2.2001) befäster för övrigt just rättsinnehavarnas möjligheter att medelst tekniska metoder öka sin kontroll över innehållet. Folk (inklusive mediefolket) verkar tro att det här bara gäller popmusik (jfr det uppmärksammade fallet Napster) men det handlar faktiskt också om böcker, tidskrifter, bibliotek och läsning.

Den transnationella innehållsindustrin skulle hemskt gärna vilja kriminalisera alla läsare som läser böcker utan giltigt pass eller användar-id. De stora bokförlagen strävar till att med hjälp av den digitala tekniken göra det brottsligt att läsa utan att betala pengar åt det lästas ägare.

Vem "äger" det vi läser? Om någon är det väl författarna? Ja, så var det ursprungligen tänkt, åtminstone i Europa på Victor Hugos tid.

Men enligt amerikanarnas syn på saken är innehållsägaren (the rightsowner; the rightsholder) inte den som skapat innehållet utan den som köpt rätten att mångfaldiga det (copyright).

Och idag gäller det amerikanska upphovsrättsliga synsättet. I Bill Gates' värld tycks därför "upphovsmannen" blott alltför ofta heta... Bill Gates.

Apparna ordnar sina mappar

997

Först publicerad i förkortad version i Ny Tid i februari 2012.

998

Rättslärd vid Harvard går in för ett biblioteksprojekt. Så här argumenterar de för sin sak:

999

"Vårt arbete går ut på att föreställa oss biblioteket på nytt från grunden. Drick ur din kaffekopp, stänk lite vatten över ditt ansikte och fantisera ihop allt vad ett bibliotek inte är men kunde vara. Detta får bli vår utgångspunkt. Sedan får vi se vart det leder oss."¹⁶²

1000

Ja, biblioteket är alla betydelser och meningars smörgåsbord. Vad vi gillar är lekfullheten, öppenheten, barnsligheten: världen som föreställning. Men när vi blir äldre uppmanas vi att göra upp en plan: världen som vilja.

1001

Häromdan berättade Elisabet Fornell vid Stockholms stadsbiblioteks virtuella enhet att biblioteket, som äger rättigheterna till Alva och Gunnar Myrdals böcker, har gett ut dem på nytt i ett elektroniskt format och att alla stockholmare (med bibliotekskort) nu kan ladda ner dem för läsning på sina apparater. Det undrades varför bara stockholmarna skulle få tillgång till dessa Myrdalare. Redan följande dag kunde Elisabet Fornell meddela: "Det gick fortare än vi själva trodde: Alva och Gunnar Myrdalböckerna har redan hunnit in i Apples iBookstore, gratis att ladda ner för alla – inte bara stockholmarna".

1002

Bra gjort, Elisabet. Nu har också jag, som inte är stockholmare, laddat ner *Kontakt med Amerika* av Alva och Gunnar Myrdal genom iBook-appen. Men här finns ett litet problem. Jag har så många appar för min läsning av e-böcker. Dessutom tycks apparna bli mappar och mapparna appar... För att hålla reda på allt det här kommer jag antagligen snart att behöva en egen bibliotekarie! Och så en annan sak, fast jag kanske låter alltför kritisk. Jag hittar inte utgivningsår. När utkom "Kontakt med Amerika"? Borde det inte stå någonstans i boken?

1003

Nåja, man kan ju alltid försöka kolla med Shelf – en ny app, som tydligen hänger ihop med Googles boklåda på nätet. Men Shelf-appen, visar det sig, är tillsvidare inte särskilt bra på att hitta böcker, om jag får uttrycka mig så. Är det inte lite konstigt att hyllmappen ska hitta vad man söker i stället för att man själv ska hitta det i hyllmappen?

1004

Med en enkel sökning i <Google Books> fick jag i alla fall veta att A. Bonnier utgav boken år 1941.

1005

Shelf-appen, den hyllmappen, har automatiskt en avdelning för mina personliga favoriter. När jag som hastigast tittade in där fick jag veta att en av mina favoriter är Anwar Shahs bok *Macro Federalism and Local Finance*. Hur fanken kunde Googles bibliotekarier veta att jag är federalist och intresserad av lokala valutor? *This is the googlization of everything, and I should certainly worry!* – allt har tydligen redan googlifierats. Men OK, jag måste måste väl kolla vad Anwar Shah skriver om mina favoritämnen. Eller...

1006

¹⁶²Källa: <<http://librarylab.law.harvard.edu/librarytestkitchen/>>

Tainaron

1007

Vad har hänt och skett med Leena Krohns roman *Tainaron* under de senaste 27 åren (1985-2012)? *Habent sua fata libelli*, böcker har sina öden, brukade de gamla humanisterna säga. En kort résumé, ej tidigare publicerad.

1008

Leena Krohns brevroman *Tainaron*, ursprungligen utgiven på finska¹⁶³ och nominerad för Finlandiapriset år 1986, översattes som sagt till engelska av Hildi Hawkins. Men den engelska *Tainaron* hade till att börja med svårigheter med att hitta en förläggare. År 1998 designade emellertid Ralph Amissah den elektroniska boken, nätboken, webboken, kort sagt e-boken *Tainaron. Mail from Another City*. För ändamålet användes SiSU, en fri och öppen mjukvara för strukturering och publicering av elektronisk information, som Ralph Amissah själv började skriva så snart *The World Wide Web* hade stuckit upp sitt huvud i civilsamhället, vilket skedde ca 1993.¹⁶⁴

1009

Sedan år 1998 har därför alla internetanvändare kunnat läsa ett antal snygga och läsarvänliga e-bokversioner (SiSU genererar nämligen flera olika fil- och läsformat) av *Tainaron* på engelska via Leena Krohns webbplats.¹⁶⁵

1010

Några år in på det nya millenniet hittade de surfande redaktörerna vid ett amerikanskt förlag den engelska *Tainaron* på webben och gillade vad de läste så mycket att de beslöt att ge ut den elektroniska texten som en pappersbok. Så skedde också, år 2004.¹⁶⁶ Senare mångfaldigades den engelska *Tainaron* igen på papper, bland annat i den drygt tusensidiga antologin *The Weird A Compendium of Strange and Dark Stories*.¹⁶⁷

1011

Nya kopior av *Tainaron* är på kommande, inte bara på engelska, utan nu även på originalspråket via förlaget Teos. Men i motsats till den första e-bokversionen på 1990-talet kommer de nya e-editionerna på 2010-talet antagligen att vara spärrade med DRM-teknik¹⁶⁸ för att kunna tjäna som handelsvaror i kapitalets kretslopp. Förmodligen kommer *Tainaron* nu också att marknadsföras såsom en e-bok till biblioteken för licensierad distribution till läsarna i form av kopior av en datafil. Dessa kopior kommer antagligen att expirera och släckas ned då "lånetiden" har gått ut, kanske mitt under läsningen! Om inte bibliotekarierna skärper sig och vägrar att "låna ut" e-böcker, förstås.

1012

Kanhända har läsaren blivit nyfiken på vad det egentligen står i *Tainaron*? Jag avslutar därför med att rekommendera läsning av *Tainaron. Brev från en annan stad* i Thomas Warburtons utmärkta svenska översättning,¹⁶⁹ eller det finska originalet, eller översättningen

1013

¹⁶³ *Tainaron. Postia toisesta kaupungista*. WSOY 1986.

¹⁶⁴ SiSU dokumenteras på webbplatsen <<http://sisudoc.org>>

¹⁶⁵ Se <<http://www.kaapeli.fi/krohn/tainaron>>

¹⁶⁶ *Tainaron. Mail from another city*. Prime Books 2004. Innehållet i denna bok höjdes till skyarna av *The Publishers Weekly*.

¹⁶⁷ *The Weird*. Ed. by Ann & Jeff Vandermeer 2011. Det är oklart för undertecknad om "The Weird" också existerar som e-bok. Men den tryckta boken har säkert haft en elektronisk förlaga. Skillnaden mellan en tryckt boks elektroniska förlaga och en e-bok, vars innehåll motsvarar innehållet i den tryckta boken, kan vara (men behöver inte vara) hårfin.

¹⁶⁸ DRM = Digital Rights Management.

¹⁶⁹ Thomas Warburton har för övrigt skrivit underhållande om sitt översättningsarbete i *Efter 30.000 sidor. Från en översättares bord*. Atlantis 2003; ang översättningen av *Tainaron*, se sid 98ff.

till japanska av Hiroko Suenobu, ifall man helst vill läsa boken på det språket.¹⁷⁰ Tillsvidare kan boken lånas via närmaste bibliotek.

Vad är en bok? Det står skrivet: "Ingen ände är på det myckna bokskrivandet, och mycket studerande gör kroppen trött".¹⁷¹

¹⁷⁰Tainaron har också översatts till flera andra språk.

¹⁷¹Predikaren 12.12., cit. enl. «Projekt Runebergs upplaga av 1917 års Bibel».

När Gregor Samsa vaknade en morgon ur sina oroliga drömmar fann han, att Biblioteket hade förvandlats till en Skoobe

1015

Först publicerad i Ny Tid i mars 2012. Jag har försökt göra styckena om EU:s lånedirektiv tydligare i denna version. Förutom av Franz Kafkas novell "Förvandlingen" har jag tagit intryck av Mike Daiseys monolog "Kill the Corporation!"

1016

Skoobe som erbjuder läsaren hela biblioteket i mobiltelefonen för 9,90 e/mån är, vilket tillsvdare kanske inte riktigt har framgått, ett Bertelsmann-initiativ. Och det tyska familjeföretaget Bertelsmann är ju ett av världens tio största i mediebranschen (eller borde vi i stället börja tala om informationsbranschen?) samt sedan 1998 ägare av Random House, världens största engelskspråkiga bokförlag.

1017

Ja, nog kan man säga att lånebiblioteket har fått en ny konkurrent!

1018

Vid närmare eftertanke ser vi nu fortsättningen på EU-kommissionens lånedirektiv från början av 1990-talet.¹⁷²

1019

Lånedirektivet bygger på en idé om en särskild utlåningsrätt (*Public Lending Right*, PLR), vilken uppfattas som ett komplement till upphovsrätten. Utlåningsrätten innebär alltså inte, som man utifrån namnet kanske i första hand skulle vänta sig, att biblioteken och européerna ska ha rätt att låna och läsa böcker, utan avser i stället att ge *rättighetsinnehavaren* (kan vara upphovsmannen eller -kvinnan, men är i praktiken ofta ett affärsföretag, som har köpt rättigheterna till verket) en helig och okränkbar rätt till ersättning i form av pengar varje gång en läsare lånar och läser den ifrågavarande boken.

1020

EU-kommissionen, som hade fått staltips från medieföretagens lobbyister, förutsåg att böckerna, när de blir e-böcker, inte längre skulle lånas ut till allmänheten från biblioteken, som man hade gjort på 1900-talet, utan i stället åter börja *hyras ut* till läsarna, vilket hade varit praxis i lånebibliotekens barndom på 1700-talet (jfr Wikipedias artikel om boktryckaren Lars Salvius, som Jan Szczepanski så påpassligt hänvisade till i sitt Skoobe-meddelande på BIBLIST¹⁷³).

1021

I början av 1990-talet grundade bibliotekarierna en egen lobbyorganisation – *European Bureau of Library and Documentation Associations* (EBLIDA) – för att tillvara bibliotekssektorns intressen i ett digitaliserat Europa.

1022

Men när böcker uthyrs eller utlånas till fast månadspris kvarstår "rättighetsinnehavaren", som inte är identisk med författaren (upphovsmannen) utan snarare med förläggaren (Bertelsmannen), *de facto* som böckernas ägare – ägaren till vad vi läser. Därmed fullbordas ännu en av dessa privatiseringar, som egentligen innebär stöld i stor skala av offentlig egendom. Biblioteken, vilka alltsedan 1800-talet har varit våra närmaste kandidater till att äga vad vi läser, ska tydligen gå samma öde till mötes som redan

1023

¹⁷²Se Rådets direktiv 92/100/EEG av den 19 november 1992 om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter, <kodifierad version> i Europeiska unionens officiella tidning nr L 376 , 27/12/2006 s. 0028 – 0035.

¹⁷³Jan Szczepanski, f d chefen för avdelningen för humaniora vid Göteborgs universitetsbibliotek, har kontinuerligt försett epostlistan BIBLISTs läsare, däribland undertecknad, med nyheter från den svenska och internationella biblioteksvärlden.

i varierande grad drabbat posten, energibolagen, vattenförsörjningen, hälsovården, universiteten och skolorna...Från att ha varit allmänna publika inrättningar håller biblioteken alltså nu i rask takt på att övergå i transnationella, privatägda korporationer (typ mediekonglomeratet Bertelsmann) ägo.

Jag kom att bekanta mig närmare med PLR-problematiken genom att EBLIDAS webbplats¹⁰²⁴ förlades till <Informationsandelslaget Katto-Meny>¹⁷⁴ varvid jag under ett par år i mitten av 1990-talet regelbundet samarbetade med EBLIDAS dåvarande verksamhetsledare, copyrightspecialisten Emanuella Giavarra, som då byggde upp en rätt omfattande länksamling om kopieringsrättigheter, elektroniska licensavtal mm. på EBLIDA:s webbplats (webbavdelningen hette *European Copyright Users Platform*, ECUP; min uppgift var att assistera henne med kodningen och uppdateringen av webbsidorna). Men det räckte ändå till 2000-talet innan jag kom mig för att studera själva texten i EU:s lånedirektiv. Då hade jag också hunnit ta del av bibliotekarien Siv Wold-Karlsens initierade kritiska analyser av PLR-frågorna i tidskriften BiS¹⁷⁵ och stiftat bekantskap med bibliotekarierna i Cologno Monzese nära Milano, som försöker – eller åtminstone försökte – organisera en europeisk *Non pago di leggere*-kampanj mot PLR-direktivet.¹⁷⁶

I direktivets formuleringar fäster man sig särskilt vid två saker. För det första, att ordet bibliotek helt lyser med sin frånvaro. I stället talas det om "inrättningar som är tillgängliga för allmänheten". För det andra förbigår direktivet helt begreppen läsare och läsning. Det handlar kort sagt om en rent ekonomistisk (marknadsfundamentalistisk) lagstiftning kring frågor av oerhörd kulturell betydelse. I PLR-direktivet jämföras sålunda biblioteken med, säg, videouthyrningsfirmor, varuhus, badinrättningar, biljardsalar och bordeller – alla dessa "inrättningar som är tillgängliga för allmänheten"!

Trots alla skenheliga betygelser om motsatsen intar Bertelsmann & Co en i grunden fientlig inställning till allmänna bibliotek för den läsande publiken. För medieindustrin utgör bibliotek och bildning närmast kostnadsfaktorer, som bör rationaliseras bort, eller utlokaliseras, allt i den heliga profitjaktens och kapitalackumulationens namn.

På webbsidan www.skoobe.de står titelomslagen från tre "aktuella böcker". Längst till höger hittar vi som väntat biografien över entreprenören och uppfinnaren Steve Jobs, grundaren av ett IT-bolag som i praktiken utnyttjar kinesiska slavarbetare för att bygga sina läsplattor. Mittpositionen upptas av en tysk översättning av Dan Browns bestseller, en thriller byggd på hårresande konspirationsteorier. Till vänster, slutligen, finns *Die Verwandlung*, ett urval av Franz Kafka. En bra bok alltså, men som har hamnat i dåligt sällskap.

När Gregor Samsa vaknade en morgon ur sina oroliga drömmar fann han, att Biblioteket hade förvandlats till en Skoobe.

¹⁷⁴Författarens arbetsplats 1992-2010.

¹⁷⁵Se Wold-Karlsen, Siv: "Biblioteksböcker på licens? EU-kommissionen vill att handelspolitik skall ersätta kulturpolitik", BiS 4/2007 ss 6-9 och andra artiklar av samma författare i samma tidskrift.

¹⁷⁶Se <<http://www.nopago.org/>>.

Mitt första (och sista ?) e-boklån

1029

Bygger på mitt diskussionsinlägg 6.6.2012 angående <"E-bibliotek og e-bokbransje – snart på samme spor?"> @Bibliotekforum.no.

1030

Sommaren 2012 beslöt jag att vid sidan av August Strindberg (vars <Samlade Skrifter> Projekt Runeberg har publicerat @Runeberg.org) läsa *Landet utanför: ett reportage om Sverige bortom storstaden* av Kristina Mattsson (Leopard 2010). Eftersom stadsbiblioteket i min hemstad Lovisa i Östra Nyland (Finland) inte hade boken letade jag efter den i de finländska bibliotekens förträffliga samsöksystem (FRANK). Det framgick att e-bokversionen fanns att tillgå genom FREDRIKA-biblioteken i Österbotten.

1031

Undertecknad besitter sedan länge ett lånekort till stadsbiblioteket i Nykarleby, som ligger 500 km från Lovisa. Nu visade sig detta lånekort fungera också telematiskt. Efter att ha löst några tekniska initialsvårigheter (sådana uppträder ju regelbundet varje gång man vill göra någonting nytt med datorer) hade jag den efterlängtnade e-boken klar för läsning på min iPad. Underbart! Varför klaga? Varför ondgöra sig över medvetandeindustri och softwaremonopol?

1032

Orsaken till mitt missnöje är följande. Det var inte Nykarleby stadsbibliotek, eller överhuvudtaget biblioteket, som "lånade" den här boken åt mig. Biblioteket fungerade bara som hyrkiosk. Det var visserligen biblioteket som måste betala hyran, tillsvidare med skattebetalarnas och således i sista hand också med mina pengar. E-bokens ekonomi är viktig och bör utredas närmare, men poängen i sammanhanget är att utlåningen av e-böcker inte sker i utan utanför biblioteket. I detta fall sker utlåningen i företaget eLib, som har grundats och utvecklats av Bonniers, Natur och Kultur med flera bokförlag. Bibliotekets roll bestod enbart i att berätta om eLib och att be mig vända mig dit för att få "låna" boken – dock fortsättningsvis med användning av mitt bibliotekskort. eLib-ägarna har alltså lyckats med det smarta tricket att bygga in bibliotekskortet i sitt eget system!

□ □ □

1034

Min upplevelse av själva lånetransaktionen var att den tillsvidare inte är helt inkörd. Först fick jag flera gånger meddelandet "Felaktigt lånekortsnummer" oberoende av om jag försökte på bordsdator eller med iPad!

1035

Men så blev jag ändå insläppt i systemet och fick hämta hem e-boken. Jag förstår visserligen fortfarande inte varför det misslyckades så många gånger men lyckades denna enda gång.

1036

Bakom "Hämta hem"-länken hittade jag en liten fil med namnet "URLLink.acsm", som jag laddade ned till bordsdatorn. Inget av programmen på min linuxdator verkade kunna göra något annat med "URLLink.acsm" än att visa dess innehåll. Då kom jag på att kopiera över "URLLink.acsm" till nätet, varefter jag öppnade den med Safari på iPad. *Eh voilà!*, nu kunde jag välja att öppna och läsa boken med appen Bluefire Reader! Så lyckades alltså mitt e-boklån till slut. (Safari på iPad avslutade visserligen med meddelandet "Elib3 unknown library. Please report this error to <info@elib.se>", vilket härmed också blir gjort om än i form av ett öppet meddelande.)

1037

Filändelsen acsm står för "Adobe Content Server Manager".¹⁷⁷ ACS är en mjukvara som det amerikanska jätteföretaget Adobe Inc. har tagit fram för att sätta virtuella lås och bommar, *Digital Rights Management* (DRM) på e-böckerna.

1038

Elib.se, som alltså ägs av en rad svenska bokförlag med Bonniers i spetsen, har uppenbarligen köpt eller hyrt ACS av Adobe. Programmet innehåller de utlåningsfunktioner, som bokindustrin erbjuder biblioteken. Så blir biblioteken ett slags underhyresgäster och informationsleverantörer hos bokindustrin. De bibliotek som anlitar eLib måste betala 20 öre varje gång en e-bok "lånas ut". Jag antar att det är därför Fredrika-biblioteken endast tillåter 3 e-boklån per gång. Särskilt affären med e-bokversionen av Zlatan-boken visade, att utlåningen av e-böcker kan bli en dyr affär för biblioteken och kommunerna.¹⁷⁸

1039

Filen "URLLink.acsm" ser ut så här:

1040

```
<fulfillmentToken fulfillmentType="loan" auth="user"
xmlns="http://hs.adobe.com/adept">
  <distributor>um:uuid:ae25cf4-7424-4c5f-a49c-628883143b6</distributor>
  <operatorURL>http://acs.elib.se/fulfillment</operatorURL>
  <transaction>427145211123758</transaction>
  <expiration>2012-06-25T14:41:41+02:00</expiration>
  <resourceItemInfo>
    <resource>um:uuid:f02b7fcf-c424-496a-a1ed-9104c33650ce</resource>
    <resourceItem>0</resourceItem>
    <metadata>
      <dc:title xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">Landet utanför
: ett reportage om Sverige bortom storstaden</dc:title>
      <dc:creator xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">Kristina
Mattsson</dc:creator>
      <dc:publisher
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">E-Leopard</dc:publisher>
      <dc:identifier
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">978-91-7343-307-5</dc:identifier>
      <dc:format
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">application/epub+zip</dc:format>
      <dc:language
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">sv</dc:language>
    </metadata>
    <licenseToken>
      <resource>um:uuid:f02b7fcf-c424-496a-a1ed-9104c33650ce</resource>
      <permissions>
        <display>
          <duration>2419200</duration>
        </display>
        <play>
          <duration>2419200</duration>
        </play>
      </permissions>
    </licenseToken>
  </resourceItemInfo>
  <hmac>okmr/mL0joGWLlz+ue3lqQnQmQ=</hmac>
</fulfillmentToken>
```

1041

Systemet för utlåning av e-böcker via biblioteken verkar vara utvecklat i samarbete med det amerikanska bibliotekskonsortiet OCLC, vars PURL-server (PURL står för "Persistent URL") ser till att varje e-bok får en bestående adress på webben.

1042

¹⁷⁷Se <http://en.wikipedia.org/wiki/Adobe_Content_Server>

¹⁷⁸Se t ex <<http://www.skanskan.se/article/20120329/ESLOV/703299836/-/zlatan-som-e-bok-en-dyr-affar-for-eslov>>

En del bibliotekarier tänker sig att många problem kunde lösas ifall biblioteken lagstiftningsvägen skulle ges "samma rättigheter" att "låna ut" e-böcker som de tidigare haft beträffande de tryckta böckerna.¹⁷⁹ Men jag tror inte att en lagändring eller ny lag med detta innehåll vore bra för biblioteken.

Förlagen och nätbokhandlarna behöver helt enkelt inte biblioteken för att "låna ut" sina e-böcker eftersom de, om de så önskar, själva kan sköta den detaljen via sina egna webbplatser. Som ett exempel kan nämnas att Amazon har öppnat en egen lånetjänst för alla som äger en Kindle, företagets egen läsplatta.¹⁸⁰

I stället för att agera reklamhyllor och hyrkiosker för Amazon & Co borde biblioteken inrikta sig på att bygga upp sina egna system för spridning av litteratur i elektroniska format.

Ägandet av information i digitalt format bestäms genom mjukvaran (software). Den som har monopol på mjukvaran, som människan behöver för att avläsa informationen kan också skaffa sig monopol på själva informationen, innehållet (meningen). Den som har monopol på operativsystemet som behövs för att köra den mjukvara som läsaren behöver för att läsa e-boken har också i sista hand möjlighet att kontrollera e-bokens spridning och innehåll.

Därför borde biblioteken använda fria och öppna operativsystem och överhuvudtaget fria och öppna mjukvaror. Inte för att skapa nya monopol utan för att öppna upp och avskaffa de existerande monopolen.

Tillägg 1.10. 2012: "Förlagen har tillsvidare bara hunnit börja fundera över hur alla data som e-läsningen genererar kan användas. Många ställer sig skeptiska till att dataanalyser skulle kunna hjälpa branschen i dess pågående kamp för att locka konsumenter, som alltmer dras till spel och sociala medier. Men i en tid då de traditionella förlagen förlorar mark till teknikjättar som Amazon och Apple frestas förlagen att sätta sitt hopp till sådana analyser." (Wall Street Journal¹⁸¹) Vilket påminner mig om läget i slutet av 1980-talet: "Och all datakommunikation ger upphov till nya data... Kring varje datanät spinns sålunda ytterligare ett nät, ett nät av tekniska kontrollmöjligheter, som också ger sociala kontrollmöjligheter eftersom det sist och slutligen är fråga om kommunikation mellan människor".¹⁸² Trots att vissa författare, som Sartre påpekade, väljer att skriva för Gud i stället för människorna, har böcker alltid varit en fråga om människornas samtal med varandra.

¹⁷⁹"Det beste hadde vært om vi fikk en endring av åndsverklovens §19 som hadde gitt oss de samme rettighetene til å låne ut e-bøker, som vi har til å låne ut papirbøker", sade t ex Jonas Svartsberg Arntzen, intervjuad av Anders Ericson i Norsk Bibliotekforum i juni 2012;

<<http://www.bibliotekforum.no/article.php?id=2671>>.

¹⁸⁰Jfr webbsidan "Kindle Owners Lending Library";

<<http://www.amazon.com/gp/feature.html?docId=1000739811>>. I september 2012 meddelas, att ägaren av en Kindleplatta har tillgång till 145.000 boktitlar, inklusive alla 7 böcker i Harry Potterserien och över 100 bästsäljare, som New York Times har utkorat.

¹⁸¹Cit. och övers. enl. Alter, Alexandra: <"Your E-Book is Reading You">, Wall Street Journal 19.7.2012.

¹⁸²Cit. enl. <Nätbyggaren. En undersökning av den moderna posten>, a.a., ss 27-28.

Jag räcker upp min hand

1050

Ej tidigare publicerad.

1051

"Biblioteken får själva ta över e-boksutgivningen: redigera manus, göra omslag, fixa översättningar, ge författaren förskott och inte minst marknadsföra boken. Alla som tycker det är en bra idé, räck upp en hand!" – Per Strömbäck¹⁸³

1052

Jag räcker upp min hand. Informationssamhället behöver bibliotekarier med hög litterär kompetens och tillräckliga tidsresurser för läsning, editering och spridning av e-böcker. Visst är det bra med förlag och redaktör men är det inte också författarens skyldighet – och rättighet! – att redigera sitt manus? Om förläggaren anser boken vara tillräckligt kommersiellt intressant för att tryckas, då kommer förlagsredaktören även i fortsättningen att bidra till editeringen.

1053

Då man tar fram en tryckt bok är man mer eller mindre medveten om dess omslag. Men e-boken har varken om eller slag. E-bokens "pärm" ser eller känner man inte längre när man väl börjat läsa den. E-boken förvaras på datorns eller läsplattans skivminne, färdig att kopieras till skärmen på det ställe i texten där man senast avslutade läsningen.

1054

Kunde inte framtidens bibliotekarier också fungera som e-böckernas litterära agenter, ifall de anser dem vara värda att översättas till andra språk?

1055

Vad förskott till författaren beträffar så vore det fint, men kan någon ge ett exempel på att ett förlag har betalt förskott till en författare, vars bok inte ska tryckas utan enbart ges ut som en e-bok?

1056

E-bokens marknadsföring, slutligen, är närmast av intresse för dem som tänker förtjäna pengar på att sälja e-böcker på e-bokmarknaden. Det var väl inte meningen att bibliotekarierna skulle *sälja* e-böcker? "Böcker är till för att användas", skrev Ranganathan. "Åt var och en hans eller hennes bok", tillade han. Ranganathans lagar är fortfarande i kraft och de gäller också i det digitala biblioteket.

1057

¹⁸³Per Strömbäck, som flitigt förfäktar förlagsbranschens synpunkter i den svenska e-bokdebatten, citerades av Birgitta Åkerud i ett mail till "BIBLIST – Topics in Nordic research library user services" 10 september 2012jfr bit.ly/UG4w35

EPILOG

1058

Bibliotekarierna vid rodret

1059

Ej tidigare publicerat utkast. Översatt från engelskan.

1060

I sin scifibok *Azur.Kapteinenes planet* (1975), beskriver den norska författaren och specialisten på immateriell rätt Jon Bing en ny värld som styrs av bibliotekarier. Dessa befinner sig ständigt på resa mellan avlägsna destinationer i yttre rymden. Precis som i den gamla världen är deras främsta syfte att stöda mänskligheten med information och kunskap, utom att mänskligheten numera är spridd inte över en enda planet utan över många. Fast datoråldern ännu bara hade börjat när Bing skrev sin bok kunde han redan förutse vår nuvarande situation där allt vi vet organiseras och sparas i väldiga databaser. Under sina långa resor mellan solsystemen medför bibliotekarierna således hela sitt bibliotek tillsammans med sina egna djupfrysta kroppar, som kommer att väckas till liv av datorerna bara ett par månader innan följande resmål nås.

1061

Närhelst dessa rymdfarande bibliotekarier bedömer att livet på någon bestämd planet har slagit in på olyckliga spår har de möjlighet att utnyttja sin överlägsna kunskapsbas för att åtgärda de lokala problemen. Det här är precis vad som händer på planeten Azur där bibliotekarierna inleder ett samarbete med den unge Benji med sikte på att återställa informationsfriheten, som sedan länge undertrycks av planetens härskare, Kaptenerna.

1062

Bibliotekarierna i Jon Bings universum styr med andra ord inte bara sina rymdskepp mot nya destinationer som de själva väljer. Med sina mer eller mindre sporadiska ingripanden knuffar de själva världsalltet vidare i en riktning, som de själva bestämmer.

1063

I ett viktigt avseende skiljer sig ändå bibliotekarierna i sitt styrelsesätt från de traditionella härskande klasser, som är kända från mänsklighetens historia. Denna skillnad träder i dagen när Kayab, en av bibliotekariernas spanare, tas tillfånga av Azurs fundamentalistiska Kaptener.

1064

I kraft av sin teknologiska överlägsenhet skulle bibliotekarierna visserligen befria sin kamrat med våld. Men denna möjlighet tas överhuvudtaget inte med i räkningen, eftersom

1065

"... det stred mot bibliotekarenes mest grunnleggende regler. De brukte aldri makt. De syntes ikke de hadde rett til det. Det kunde nok hende at beboerne på en planet var fiendtlig innstilt, og overhodet ikke ville ha noe med stjerneskipet å gjøre. Da ville bibliotekarene nok forsøke å overtale dem. Men gikk ikke det, stakk de ut en kurs mot en ny stjerne og lot den vranvillige planeten få være i fred".¹⁸⁴

1066

Vilken makt är denna makt, som aldrig brukar våld? Ska vi kalla den ordets makt? Den informationella makten? Informationsmakten? Biblioteksmakten?

1067

Vad denna icke-våldsmakt än må kallas förutsätter den, som norrmannen Anders Ericson säger, att BIBLIOTEKET TAR SAKA.

1068

□ □ □

1069

¹⁸⁴Bing, Jon: *Azur. Kapteinenes planet*. Oslo/Gjøvik 1975, s 0086.

Index

1073

- AIDS-information**, 676
ATTAC, 129, 582, 603
Abraham, Sunil, 631
Adobe Content Server Manager, 1038
Aghed, Jonas, 351
American Library Association, 783, Library Bill of Rights, 783
American Library Association, ALA, and WikiLeaks, 394
Amissah, Ralph, 1009
Appar, 423
Apples censuråtgärd, 423
Arabiska våren, 859
Assange, Julian, 304, 364, 387, 499
Atlas of New Librarianship, 504
Atlestam, Ingrid, 85, 456
Augustinus, 296
BIBLIST, 302, 1052
Bailey, Michael, 620
Baratin, Marc, 136
Barlow, John Perry, 554
Bastiat, Frédéric, 616
Bateson, Gregory, 833, 905
Battuta, Ibn, 701
Benjamin, Walter, 483
Berndtson, Maija, 60
Bibliotek, 133, 854, Assurbanipals, 133
Bibliotek och arkiv, 74
Bibliotekens dataservrar, 370
Biblioteket, 149, 215, 299, 299, 341, 444, 496, 531, 542, 555, 656, 663, 706, 714, 729, 921, 929, 1000, Kongressbiblioteket och WikiLeaks, 341, 444, 496, Padmore Research Library i Accra, 714, i Alexandria, 299, i Malm (Helsingfors), 656, i Ouadougou, 706, i gränzonen mellan staten och samhället, 149, liberalt och kommunistiskt, 555, medlemmar i biblioteket, 531, 921, mänsklighetens minne, 542, och informationsfriheten, 215, som War Room, 299, tempelbokförarna i Sumer, 663, testköket vid Harvarduniversitetet, 1000, är folkbiblioteket folkets bibliotek?, 729, är informationsteknik, 929
Biblioteksmetaforen, 73, 194, 270
Bildning, 31, 451
Bing, Jon, 1061
Björck, Fredrik, 170
Blair, Tony, 738
Bokbuss, 44, 366, 701, i Ouagadougou, 701
Borgmästare för fred, 47
Bowerman, George F., 97
Brecht, Bertolt, 523
Briet, Suzanne, 313, 648, 750, 764
Brin, Sergey, 280
Brown, Gordon, 129
Browning, John, 77
Byråkrati, 535
CIA, 125, 290
Camus, Albert, 389
Carlyle, Thomas, 102, 240
Central kontroll, 271, 280, 565
Chadha, Kumar, 630
Charms, Daniil, 502
Chartier, Roger, 272
Chomsky, Noam, 603
Churchill, Winston, 298
Cousins, Norman, 526
Crowdsourcing, 962
Cybernetisk, 333, 554
DRM, Digital Rights Management, 1012, 1038
Da Silva, Lula, 604
Daisey, Mike, 1026, monologen "Kill the Corporation", 1026
Day, Ronald E., 654
Deleuze, Gilles, 278
Denys, Lieven, 131
Dewey decimalklassifikation, 767
Diamond, Jared, 80, 467, om specialister och generalister, 467
Diop, Mariétou, 853

- Dokumentering**, 648, 654, 682, 750, 811
Drake, Sunniva, 67
Durrani, Shiraz, 672, 680
E-böcker, 3, 248, 412, 419, 423, 975, 976, 987, 988, 1002, 1003, 1009, 1014, 1014, 1017, 1027, 1031, 1031, 1031, 1033, 1039, 1039, 1045, 1049, 1049, 1917 års Bibel, 1014, Alva och Gunnar Myrdals böcker, 1002, Amazons eget lånebibliotek för användare av Kindle, företagets egna läsplattor, 1045, Bertelsmann-företagets, 1017, Die Verwandlung, ett urval av Franz Kafkas berättelser., 1027, Jag är Zlatan, av Zlatan Ibrahimovic och David Lagercrantz, 1039, Landet utanför av Kristina Mattsson, 1031, Livläkarens besök av Per Olov Enqvist, 987, Microsoft Reader, 988, Montesquieu in England, 248, Nätbyggaren, av Mikael Böök, 3, 1049, Projekt Gutenberg., 975, Projekt Runeberg, 1014, 1031, Samlade Skrifter av August Strindberg, 1031, Tainaron av Leena Krohn, 1009, Wikipedias bokfunktion, 412, 419, appar, 1003, bokbranschens dataanalyser enl. Wall Street Journal, 1049, eLib, 1033, filosofen Humes böcker i Biblo, 976, läsplattan iPad, 423, via eLib, 1039
EBLIDA, 1022, European Bureau of Library and Documentation Associations, 1022
EBSCO, 656, Elton B. Stephens Company, 656
EU, 46, 153, 955, 993, 1019, copyrightdirektivet, 993, lånedirektivet (Public Lending Right-direktivet), 1019
Echelonprojektet, 177
Einstein, Alfred, 49
Eisenhower, Dwight D., 842
Enzensberger, Hans-Magnus, 436
Ericson, Anders, 1068
Eriksson, Lars D., 203
Ettema & Glasser, 261
European Nuclear Disarmament, END, 579
Europeiska ombudsmannen, 158
Evolutionen, 35, 559
FN, 237
FRANK, 1032
Facebook, 942
Facilitera, 508, 850
Facilitering, 783
Federalism, 236, 717, 926, panafrikansk, 717
Fereira, Francisco "Chico" Whitaker, 104, 818
Fibernät, 919, 939, 956, som naturligt monopol, 956
Forsén, Ulla, 85
Fri och öppen mjukvara, 631
Förnuftets vägar, 788
GATS-avtalet, 557, 871
Gandhi, Mohandas, 236
Garceau, Oliver, 229
Gates, Bill, 996
Generalister, 465
George, Pierre, 847
George, Susan, 579, 855
Ghana, 422
Giavarra, Emanuella, 1024
Globalt civilsamhälle, 103
Google, 64, 267, 269, 287, 290, O'Reilly-boken Google Hacks, 269, don't be evil, 287, och CIA, 290
Gramsci, A., 445, 632, 772, 830
Gäddan, 317, 361, dikten av Solveig von Schoultz, 317, 361
Gärdenfors, Peter, 542
Haavisto, Tuula, 451
Habermas, J., 439, 536
Halonen, Tarja, 882
Hamilton, Alexander, 106
Handlingsbara teman, 136, 758, 779, 792
Hart, Michael S., 975
Hassner, Kerstin, 85
Hayek, Friedrich, 173
Hugo, Victor, 995

- Humes giljotin**, 969
Husberg, Nisse, 920
Höivik, Tord, 535, 962, om byråkrati, 535, om e-böcker, 962
ICANN, 878, 906, Internet Corporation for Assigned Names and Numbers, 878
IFLA, 45, 105, 887, International Federation of Library Associations and Institutions, 887
IT-chef, 863
ITU, Internationella teleunionen, 883
Idé vars tid har kommit, 579
Information om den privata marknadsekonomen, 901
668
Informationspolitik, 232
Informationssamhället, 145
Informationssäkerhet, InfoSec, 168
Informationstillgångar, 170, 271
International Institute of Social History, 852
Internationella journalistfederationen, 346
Internet Governance Forum, 868
Jacob, Christian, 136
Jalta-avtalet 1945, 581
Jefferson, Thomas, 106
Johan utan land, 737
Johnson, Marilyn, 265, "bra bibliotekarier är borna agenter", 265
Juvenalis, 177
Jäätteenmäki, Anneli, 185
Kafka, Franz, 1017
Kahle, Brewster, 904, och Archive.org, 904
Kaldor, Mary, 579
Kalla krigets djupstrukturer, 841
Kant, Immanuel, 555, 874
Kapitalismen, 842
Kapur, Akash, 877
Karisiddappa, C.R., 632
Keita, Modibo, 719
Khan Academy, 33
Khan, Salman, 33
Kirjasto-kaapeli, 302
Koganuramath, Muttaya, 633
Kontinuitet, 850, WSF-processens, 850
Krohn, Leena, 41, 1008, romanen Tainaron, 1008
Kuronen, Timo, 668, 909
Kärnvapen, 43, 100, 389, 458, 841
Lankes, R. David, 504, 521, 783, 905, 921, åsikt om aktivister och radikaler, 521
Lankes, R.David, 536
Latour, Bruno, 298
Le Crosnier, Hervé, 789
Le pouvoir des bibliothèques, 136
Levin, Fred, 901
Leppikangas, Jarmo, 185
Lerner, Fred, 663
Levinson, Charles, 843
Liedman, Sven-Eric, 278
Lipponen, Paavo, 186
Lodén, Peter, 3
Lukes, Steven, 901
Lyotard, Jean-François, 381
Machiavelli, N., 445
Mancuso, Stefano, 27
Manguel, Alberto, 113
Manning, Bradley, 306, 499
Marx, Karl, 556
Mead, Margaret, 833
Medvetandets väktare, 261
Melman, Seymour, 840
Merkel, Angela, 43
Mestrum, Francine, 786
Miettinen, Juha A., 182
Militärindustriella och akademiska komplex, 288, 462, 842, 843, 875, 939, enl. Wikipedia 2011, 462
Montesquieu, 4, 14, 100, 227, 240, 248, 384, Charles Louis de Secondat de La Brède et de Montesquieu (1689-1755), 14, hans frihetsbegrepp, 227, 248
Multinationell och multistakeholder, 872
Mumintroll och hemuler, 107
Museum, 133
Människosyn, 562

- Mänsklighetens minne**, 573
Naudé, Gabriel, 546
Non pago di leggere, 1024
Norberg, Johan, 173
Nordisk handbok i bibliotekskunskap, 84
Norsk bibliotekforening, 497, 538, uttalande om WikiLeaks, 497, 538
Numminen, Asko, 882
Nätverk, 278
Obachi, Esther, 683, 686, 757, Creating a Knowledge Base from the World Social Forum, 757
Obama, Barack, 873
Occupy-rörelsen, 859
Offentlighetsprincipen, 380
Omställningsrörelsen, 959
Ong, Walter J., 142
Ontologier, 272
Orwell, George, 106
Partido dos Trabalhadores (PT), 604
Pask, Gordon, 518
Pateman, John, 451
Patomäki, Heikki, 131, 658, 925
Permanent krigsekonomi, 840
Platon, 517
Pleyers, Geoffrey, 777, 817, subjektiviteten och förnuftets vägar, 777
Pochiran, Dilip, 636, bibliotekarie från landsbygden i Maharashtra, 636
Popper, K.R., 41
Poroila, Heikki, 376, 433, 446
Post, David G., 106
Posten, 74
Praxis, 772
Predikaren 12.12., 1014
Promo femmes, 692, folkbildning i Burkina Faso, 692
Radioaktivt avfall dumpat längs Somaliens kust, 258
Ranganathan, 72, 555, 559, 1057, femte lagen, 72, 559, första och andra lagen, 1057
Ranganathans fem lagar, 24, 516, 909, 948, med information i st f böcker, 948, med knutpunkter och sökvägar i st f böcker, 909
Raseroka, Kay, 105, 625, 648, 672, 783, "Ett paket fingersockor", 672
Reddy, Rama, 631
Relander, Kaj-Erik, 184
Rhizom, 278
Ridi, Riccardo, 909
Rikowski, Ruth, 557
Ristarp, Jan, 215, 229
Russell, Bertrand, 49
Ryynänen, Mirja, 630
Rättsväsendet, 922
SWIFT, 125, Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication, 125
Samek, Toni, 267
Samtal, 517, 536
Sanders, Huub, 852
Sarkozy, Nicolas, 738
Sartre, Jean-Paul, 1049
Schopenhauer, Arthur, 573
Schuler, Dough, 632
Sen, Jay, 781, 787
SiSU, mjukvaran, 1009
Skrivkonsten, 142, 543, 663, 885, som en teknologi, 142, som telekommunikation, 885
Snicker, Anna-Liisa, 387
Sociala fora, 858, tematiskt WSF mot krig och militarism i Sarajevo 2014, 858
Sociala medier, 940
Socialarbetare, 63
Socialarbete, 451
Sokrates, 517
Som om, 100
Soneraskandalen, 181
Spinelli, Altiero, 236
Spontan ordning, 175, 561
Stallman, Richard, 619
Stephansen, Hilde, 817, 847
Stewart, Iain, 248
Stross, Randall, 64

- Strömbäck, Jesper**, 254
Strömbäck, Per, 1052
Suenobu, Hiroko, 1013
Sundell, Jonny, 338
Szczepanski, Jan, 1021
TRIPS-avtalet, 557, 610, 616, 871
Tankeförmåga, 30
Tassambedo, Emmanuel, 702
Teivainen, Teivo, 658, 925
Teknologi, 140
Tematiska axlar, 792
Thompson, E.P., 579, 586, "exterminismen" 586
Tobin, James, 584
Toussaint, Eric, 827
Translatio studii et imperii, 136, 454
Turse, Nick, 288, 842
Uppslagsverket Finland, 919
Vad tycker du internet liknar?, 194, enkät 2002, 194
Valutaväxlingsskatt och -avtal, 131
Vem ska vakta väktarna?, 176, 205, 219
Vincent, John, 451
Von Clausewitz, Carl, 830
Von Wright, G.H., 30
Världens sociala forum, 593, 597, 600, i Porto Alegre 2001, 593, i Porto Alegre 2002, 597, principdeklaration, 600
WSF Library Projekt, 779
WSIS, FN, 866, s toppmöte om informationssamhället, 866
Waidner, Michael, 167
Waite Freeman, Marilla, 61
Warburton, Thomas, 1013
Waterman, Peter, 781
Wells, H.G., 559
WikiLeaks, 311, 931
WikiProject Ghana, 422
Wikimedia Finland, 404
Wikipedia, 471, 483, 931, och konstkritiken, 483, specialister och generalister, 471
Wikipedian in residence, 569
Wold-Karlsen, Siv, 1024
Ylä-Anttila, Tuomas, 817
Zappa, Frank i finska Wikipedia, 478
Zuckerberg, Mark, 941
Åström, Jenny, 355
öppna rum, 818, 835

Metadata

SiSU Metadata, document information

Document Manifest @:

<<http://bibsusu2012/sv/manifest/biblioteksaktivisten.html>>

Title: Biblioteksaktivisten - Essäer om makt och bibliotek i informationssamhället

Creator: Mikael Böök

Prepared by: Mikael Böök

Rights: Copyright (C) Mikael Böök 2012 CC BY-SA 3.0; Drawing "Aukio" Copyright (C) Leena Krohn;

Publisher: Artemisia edizioni print ISBN 978-951-8904-15-4 e-book ISBN 978-951-8904-16-1

Date created: 2013-03-13

Date: 2012-10-12

Version Information

Sourcefile: biblioteksaktivisten~sv.sst

Filetype: SiSU text 4.0.3,

Source Digest: SHA256(biblioteksaktivisten~sv.sst)=2d5a3cd54d52f94c1ede5ee6438d669bed6678972740032b7368059d-86b7c25c

Generated

Document (dal) last generated: 2013-03-13 19:14:35 +0200

Generated by: SiSU 4.0.3 of 2013w03/7 (2013-01-27)

Ruby version: ruby 1.9.3p194 (2012-04-20 revision 35410) [x86_64-linux]